

מנהגי בית הכנסת לבני אשכנז בארץ ישראל ובחוץ לארץ

לשנת תשע"ב

Machon Moreshes Ashkenaz
503 South Broadway - Ste. 215
Yonkers, NY 10705
Ph: (914) 423-6900 Fax: (914) 963-3921
E-mail: ashkenaz@acnai.com

ב"ה ערב ראש השנה ה'תשע"ב

Dear Friends:

It is our pleasure to attach the *Lu'ach Minhagei Beis Haknesses Livnei Ashkenaz* for the coming year.

Despite these hard economic times, Rabbi Binyomin Shlomo Hamburger faithfully continues his work under extremely difficult conditions, and is tirelessly promoting and advancing numerous projects under the auspices of Machon Moreshes Ashkenaz.

As we wrote last year, an English volume containing summaries of all the chapters of the first four volumes of *Shorshei Minhag Ashkenaz* was published some months ago and distributed by the well-known Feldheim Publishers. We are pleased to inform you that the book has been well-received as over 700 copies have already been sold.

We anticipate the publication of the next volumes of *Yerushoseinu* and *Shorshei Minhag Ashkenaz* in the coming year.

It would be a shame if our vital work would be seriously affected by lack of funds. We ask that all of you who understand its value and importance step up and pitch in.

As you know, much work and effort goes into compiling the attached lu'ach. A contribution to the Machon, especially by those of you who have not yet contributed this year, would be highly appreciated.

Join us and become a partner in strengthening and perpetuating the glorious traditions and rich religious and cultural heritage of *Ashkenazic Jewry*.

Please click [here](#) to make your tax deductible secure online gift at www.moreshetashkenaz.com

If you prefer to make your donation with a check, please mail it to:

Machon Moreshes Ashkenaz
503 South Broadway
Suite 215
Yonkers, NY 10705

We thank you in advance for your continued support, and wish you all a...

כתיבה וחתימה טובה

Aryeh Jeselsohn - President

לוח מנהגי בית הכנסת לבני אשכנז לשנת תשע"ב

תשרי

ערב ראש השנה

אחר תפילת שחרית ואחר תפילת מנחה (וכשמתפללים סמוך לשקיעה, לפני מנחה), מזכירים בהכרזה את הצורך לעשות עירוב תבשילין. מחליפים את הפרוכת, המעילים, כסויי עמוד החזן והבימה, בכיסויים לבנים, ומשאירים אותם עד אחרי יום הכיפורים. בדורות האחרונים נהגו לכסות גם את עמודי המתפללים במפות לבנות.

גירסאות התפילה

בתפילות ראש השנה כופלים 'לעילא ולעילא' רק בקדישים שנתקנו לאמירת הש"ץ, והיינו: בערבית לפני תפילת העמידה ולאחריה; בשחרית – לפני 'ברכו' ולאחר חזרת הש"ץ; לאחר קריאת התורה; במוסף לפני העמידה ולאחר חזרת הש"ץ. אך בקדישי מנחה של ש"ץ וכן בכל קדיש יתום אין כופלים. בשאר ימי התשובה, מלבד יום הכפורים, אין כופלים 'לעילא' כלל.

להלן גירסאות התפלה בכל עשרת ימי תשובה:

וּכְתוּב לְחַיִּים טוֹבִים כְּנֵי בְרִיתְךָ (בלא המלה 'כל').

בְּסֶפֶר חַיִּים וְכוּ' לְפָנֶיךָ אָנוּ (ולא אנחנו) וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים וְלְשָׁלוֹם (בלא המלה 'טובים').

סיום העמידה: עוֹשֶׂה הַשָּׁלוֹם, במקום 'המברך את עמו ישראל בשלום'.

בסוף קדיש וסוף העמידה אומרים את הנוסח הרגיל: עוֹשֶׂה שָׁלוֹם (בלא הוספת ה"א הידיעה – 'השלום').

אָבִינוּ מְלַכְנוּ כְּלָה הַבָּר וְחָרָב וְרָעַב וְשָׂבִי וּמִשְׁחִית וּמְגַפֵּה מִגְּנֵי בְרִיתְךָ.

אָבִינוּ מְלַכְנוּ כְּתַבְנוּ בְּסֶפֶר מַחֲלָה וְסִלִּיחָה (ולא 'סליחה ומחילה').

להלן גירסאות התפלה בימים הנוראים:

וְאָז צְדִיקִים יִרְאוּ וְיִשְׁמְחוּ (ולא 'ובכן צדיקים').

וְנֶאֱמַר וַיִּגְבַּה ה' צָבָּ-אוֹת בְּמִשְׁפָּט (ולא 'ככתוב ויגבה').

וּדְבַרְךָ מְלַכְנוּ אָמֵת (ולא 'ודברך אמת').

בתחילת הקדושה אחר כל סילוק: כְּפָתוּב וְקָרָא זָה אָל זָה (בלא המילים 'על יד נביאד').

במוסף ב'ומפני חטאינו': שְׁנִשְׁתַּלְחָה (ולא 'השלוחה').

וְהָעֵרֵב לְפָנֶיךָ עֲהִירְתָנוּ (ולא 'ותערב עליך').

הוספות ופיוטים

בכל עשרת ימי התשובה בחזרת הש"ץ אין הקהל אומר 'זכרנו', מי כמוך', 'וכתוב', אך הקהל עונה: 'אמן' על אמירת 'וכתוב לחיים טובים בני בריתך', וכן הקהל מקדים לומר 'בספר חיים' לפני הש"ץ.

בימים הנוראים אומרים את הפיוטים אשר במחזורי אשכנז המובהקים, לפי מנהג פפד"מ ובנותיה, ואין מדלגים בהם, לא בברכות קריאת שמע ולא בתפילות העמידה. הפיוטים של ראש השנה כמעט כולם שוים במחזורי אשכנז ופולין.

חלקי הפיוטים נאמרים בדרך כלל לפי ההנחיות המצוינות במחזור. מה שמצוין בו לאמירת חזן, נאמר על ידי החזן בקול רם, ומה שמצוין בו לאמירת הקהל, נאמר על ידי הקהל.

לעתים, חזן אומר את חלקו הראשון של החרוז, וקהל עונה את חלקו השני. מקפידים על כך בפיוטים 'וכל מאמינים', 'אדירי איומה', 'לא-ל עורך דין', ודומיהם (ונוזהרים שלא לחבר בהם בניגוד לכוונת הפייטן ומשמעות העניין, סוף חרוז עם תחילת חרוז שאחריו, אף שפשטה אמירה או שירה כזו בכמה מקומות).

תפילות קבליות לש"ץ שנדפסו במחזורי בדורות האחרונים, 'הנני העני' וכדומה, לא נתקנו דווקא לתפילת מוסף, ואינן נאמרות בדרך חזנות. הן תפילות אישיות לשליחי הציבור של כל התפילות בימים נוראים. האומרם – אומרם בלחש, ובמקום שאין בו חשש הפסק. ולכן הש"ץ של שחרית צריך להקדים אמירתם לפני 'ברוך שאמר'.

פתיחת ארון הקדוש וסגירתו

בשחרית ומוסף של ראש השנה, ובכל תפילות יום הכיפורים, נשאר ארון הקודש פתוח בחזרת הש"ץ מלבד בקדושה וברכת כהנים (שלא כציון המחזורי המאוחרים להרבות בפתיחות וסגירות). מכבדים כמה מתפללים וכהנים בפתיחות ספורות אלה:

מתפלל פותח – לקראת תחילת חזרת הש"ץ; מתפלל סוגר – לפני קדושה.
מתפלל פותח – בתחילת אמירת 'לדור ודור'; כהן סוגר – בתחילת אמירת 'רצה'.
כהן פותח – אחר ברכת כהנים; כהן סוגר – לפני קדיש 'יתקבל'.

סדר 'אבינו מלכנו'

סדר 'אבינו מלכנו' נאמר בנחת, פיסקה פיסקה. כל פיסקה אומרה הש"ץ בנעימה מיוחדת (כל קהילה בנעימה המקובלת אצלה) ואחריו אומרה הקהל באותה נעימה. הפיסקה האחרונה 'חנונו ועננו' נאמרת בלחש.

בראש השנה ויום הכפורים, בפסקאות אחדות מאריכים יותר בנעימה, בעיקר: 'חטאנו לפניך'; 'חדש עלינו שנה טובה'; 'כלה דבר וחרב'; 'קרע רוע'; 'כתבנו בספר' (כל החמש); 'שמע קולנו'; 'קבל ברחמים'; 'למען באי באשי'; 'עשה למען שמך'.
בשאר ימי התשובה, כל הפסקאות נאמרות בניגון שוה.
סדר 'אבינו מלכנו' במנהג אשכנז שונה מסדר מנהג פולין.

‘סארגנס’ (קיטל)

בתפילות הבוקר של ראש השנה, ובתפילות יום הכפורים מכניסנו ועד צאתו, לובשים ‘סארגנס’ (קיטל) ומצנפת לבנה. ה‘סארגנס’ המקורי, שצורתו כתכריכי אשכנז המקובלים, סגור מלפנים ומאחור, ומשלשלים אותו על הגוף דרך בית הצוואר הפתוח למעלה. חוגרים עליו אבנט לבן.

רבים נהגו להתעטף בטלית לבנה לגמרי שפסיה לבנים.

נערים ובחורים, וכן חתן בשנה ראשונה, חובשים מצנפת לבנה אך לא ‘סארגנס’.

יש כהנים שנהגו ללבוש שני ‘סארגנסים’ זה על גבי זה.

נשים מהדרות אחר בגדים לבנים.

אבל ב”מ לובש את ה‘סארגנס’ תחת חליפתו ואת המצנפת הלבנה תחת כיסוי

ראש שחור, ומתעטף בטלית חול עם עטרה שחורה.

בתפילות בהן האבל משמש כש”ץ, כשאין לו מחליף, לובש בגלוי את ה‘סארגנס’

והמצנפת הלבנה ומתעטף בטלית לבנה.

ערבית ראש השנה

ברכת ‘השכיבנו’ נאמרת על ידי הש”ץ בנעימה, ולאחריה אומרים את הפסוק ‘תקעו בחודש’.

לאחר קדיש ‘תתקבל’, מקדש הש”ץ על הכוס ומברך ‘שהחיינו’.

‘יגדל אחר התפילה נאמר בניגון מיוחד של ימים נוראים.

בליל ראשון של ראש השנה אומרים איש לרעהו: ‘לשנה טובה תכתב’ (בלא:

‘ותחתם’), ועונה המתברך: ‘גם אתה’.

שחרית ראש השנה

אחת מחמש ההשכמות.

הש”ץ אומר בניגון של ימים נוראים: ‘אדון עולם’, ברכות ‘על נטילת ידים’, ‘להתעטף בציצית’ ו‘ברוך שאמר’. את שאר ברכות השחר ופסוקי דזמרה, אומר בניגון שבת.

לפני ‘ברוך שאמר’ מתעטפים בטלית. הרב, ואחריו בזה אחר זה בעלי התפלה לפי סדר תפילותיהם, מברכים, בקול רם, בניגון ימים נוראים, את ברכת ‘להתעטף בציצית’.

בסוף ‘נשמת’ הש”ץ של שחרית יורד לפני התיבה, ורק בעמדו לפני מתחיל לנגן:

‘המלך’, ובמלה ראשונה זו מרים קולו ביותר.

לפני הפיוט ‘אדרת ממלכה’ הש”ץ אומר ‘תעיר ותריע’ והקהל חוזר אחריו, אבל

אחרי הפיוט רק הש”ץ אומר. כמו כן אחרי הפיוט ‘אפידי’, הש”ץ לבדו חוזר על

‘מלך זוכר’.

קריאת התורה

סדר הוצאת ספר תורה והכנסתו בניגוני ימים נוראים.

אומרים י"ג מידות בנעימה (שלוש פעמים), תחינת 'רבו העולם' בלחש, ופסוק 'ואני תפילתי' בנעימה (שלוש פעמים).

חיובים לעלות לתורה: התוקע, ואם אפשר, גם המקרא ובעלי התפילה של שחרית ומוסף.

העולים לתורה מברכים בניגון ימים נוראים הדומה לניגון הקריאה, וכן ה'מי שברך' וקריאת העולים לעלות 'יעמוד' וכו', נאמרים בניגון זה. קריאת המפטיר וברכותיו – בניגון הרגיל.

ב'מי שברך' אומרים: "ויכתבהו בספר החיים עם כל ישראל אחיו, ונאמר אמך". ה'מי שברך' לעולה האחרון בספר הראשון נאמר אחר הגבהתו. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני.

מכבדים את המקרא בגלילת ספר השני.

מילה בראש השנה

מלים אחר ההפטרה, לפני התקיעות. במוסף בסוף זכרונות לפני כי זוכר כל הנשכחות', אומרים את חרוז הפזמון 'זכור ברית אברהם'.

תקיעות דמיושב

לחולים בלבד הותר לקדש ולאכול לפני התקיעות, לפיכך לא נהגו לערוך הפסקה כלשהי לפנין.

הרב דורש לפני התקיעות של יום ראשון.

אין הציבור אומר 'למנצח לבני קרח'. התוקע אומר לעצמו **בלחש** פסוקי קר"ע שט"ן, וגומר.

לפני התקיעות מכריזים: "שתיקה יפה עד אחר גמר כל התקיעות".

המקרא יושב בעת הברכות וכל התקיעות דמיושב, וכן מחזיקי ספרי התורה ממשיכים לשבת בשעת התקיעות.

התוקע מברך את ברכת השופר, וביום ראשון של ראש השנה גם ברכת 'שהחיינו, אך ביום שני אין מברכים 'שהחיינו' (מלבד כאשר יום א' חל בשבת).

קול התקיעה, השברים והתרועה, מושמעים לפי מסורת קדומים המקובלת באשכנז:

- **תקיעה**. תחילת התקיעה בצליל רגיל, ומיד יורד התוקע לצליל נמוך יותר ותיכף עולה חזרה לצליל הראשון וממשיך בו עד סוף התקיעה.
  - **שברים**. שלושה קולות מחוברים עולים ויורדים.
  - **תרועה**. תשעה קולות מחוברים ורועדים.
- מפסיקים קמעה בין 'שברים' ו'תרועה' של סדר תשר"ת. המקרא קורא: 'שברים', ותיכף אחר השמעתם קורא: 'תרועה' והתוקע מריע. אך אין המקרא קורא 'שברים תרועה' יחד.
- בין סדר תשר"ת לתשר"ת ובין סדר תשר"ת לתשר"ת אומר המקרא: "שב!". התוקע מסיר את השופר מפיו ומניחו בסודר שהיה נתון בו לפני התקיעות, ונח התוקע כשליש דקה עד שחוזר ונוטל את השופר ומשיבו אל פיו.

אחר תקיעה גדולה אומר הקהל 'אשרי העם' עד 'יהלכון'. המקרא חוזר על פסוק זה בניגון ימים נוראים, ואומר באותו ניגון פסוק ראשון של 'אשרי'. אחר אמירת 'תהלה לדוד', המקרא נוטל ספר תורה ואומר בניגון הזה: 'יהללו', ואומרים 'לדוד מזמורי בניגון ימים נוראים. המקרא מכניס את הספרים להיכל ואומרים 'ובנחה' בניגון ימים נוראים.

מוסף ראש השנה

הש"ץ של מוסף אומר התחינות לש"ץ בלחש. בזכרונות לקראת סוף הברכה הגירסא היא: על גבי המזבח (ולא: על גב המזבח). בסוף ברכת זכרונות הנוסח הוא: וְצַדִּיק יִצְחָק, לְזִרְעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב הַיּוֹם בְּרַחֲמִים תִּזְכָּר. יש נוהגים, כפי המצוין במחזורים, שהקהל אומר את הסילוק 'ונתנה תקף' מתחילתו ברצף אחד עד 'את רוע הגזרה', ולאחר מכן הש"ץ חוזר ואומר בניגון עד 'הגזרה', בלא להפסיק לפני 'ותשובה ותפלה' וגומר, וכאשר הש"ץ מסיים לומר 'הגזרה', פותח הקהל ואומר: 'כי כשמד', עד 'על מקדישי שמד', והש"ץ אומר זאת אחריהם בניגון. ויש נוהגים שהקהל ממתין לפני הקטעים המודפסים באותיות גדולות ביותר: 'ותשובה ותפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזרה', וכן: 'ואתה הוא מלך א-ל חי וקיים', כדי לומר אותם במשותף בהתעוררות גדולה. סגירת הארון לקראת קדושה היא לפני שהש"ץ אומר 'כסוד שיחי' ו'ככתוב' שהם פתיחת הקדושה.

אין אומרים 'תושגב' ולא 'ויאתיו' (אחר 'וכל מאמינים'). הש"ץ מתחיל לומר בקול רם ובנעימה 'עלינו לשבח' עד 'וגורלנו ככל המונס', והקהל אומר עמו. מוסיפים את הנשמט מאימת הצנוורה: 'שהם משתחיים להבל וריק ומתפללים אל אל לא יושיע'.

סוגרים את ארון הקודש באמירת 'שלא שם חלקנו עד לא יושיע'. על הש"ץ להזהר שלא להפסיק בין מלת 'שלא' למילים שאחריה. הכריעה והנפילה על הפנים מתחילה באמירת 'ואנחנו כורעים'. יש הזוקפים תוך כדי אמירת המילים 'לפני מלך', ויש הזוקפים אחר אמירת 'הקב"ה'. הש"ץ ממשיך לנגן, והקהל אומר עמו 'שהוא נוטה שמים' עד 'בגבהי מרומים'. ואז אומר הקהל בקול עם הש"ץ 'הוא אלקינו אין אחר' וכולם קוראים בקול גדול: 'אמת!', וממשיך הקהל יחד עם הש"ץ: 'מלכנו אפס זולתנו וכו' עד 'אין עוד'.

גם הנשים בעזרה שלהן כורעות ומשתחוות. תוקעים פעם אחת תשר"ת לפסוקי מלכיות; פעם אחת תש"ת לזכרונות; פעם אחת תר"ת לשופרות.

לאחר התקיעות הקהל אומר 'היום הרת עולם' והש"ץ חוזר עליו בניגון, וכן נוהגים באמירת 'ארשת שפתינו'.

בקהילות גדולות שבהן מספר כהנים רב, הש"ץ אינו מתחיל 'רצה' עד שהלוי הנוטל מודיע לו בהכרזת: 'רצה!', שכל הכהנים גמרו ליטול ידיהם.

לפני 'וכל החיים' אין אומרים 'אבינו מלכנו זכור רחמך'. הקהל מקדים לומר 'בספר חיים' והש"ץ חוזר עליו וממשיך לומר: 'ונאמר', עד: 'לחיים טובים תכתבנו', והקהל עונה 'אמן'. הש"ץ ממשיך: 'אלקים חיים כתבנו בספר החיים' והקהל עונה: 'אמן'.

'היום תאמצנו' וגו' אומר הש"ץ בנעימה, והקהל עונה 'אמן' בלבד. אין אומרים 'היום תתמכנו', וכן בשחרית, מוסף ונעילה ביום הכפורים.
 'אין כאלקינו' ו'אנעים זמירות' בניגונים מיוחדים לראש השנה.
 אחר התפילה מברך איש את רעהו: 'גוט יום טוב'.

תקיעות בסוף התפילה

כפי שהתקבלה ההנהגה בדורות האחרונים, תוקעים בגמר התפילה ששים תקיעות נוספות, בקירבת מקום למושב הרב ולא על הבימה, להורות שכבר יצאו ידי חובה בארבעים התקיעות דמיושב ודמעומד.
 לפני 'עלינו לשבח' תוקעים שלושים תקיעות, ואחר 'אנעים זמירות' תוקעים שוב שלושים תקיעות, ולאחריהן אומרים שיר של יום ו'שיר מזמור לאסף'.
 בכל התקיעות שאחר חזרת הש"ץ – שהונהג לתקען רק בדורות האחרונים – תוקעים 'שברים-תרועה' בנשימה אחת, וכך מקריאם המקרא.
 בימינו יש נוהגים בתקיעות שאחר 'אנעים זמירות' להשמיע את הקולות של 'תקיעה', 'שברים' ו'תרועה' כמנהג מזרח אירופה.

מנחה

'אשרי' ו'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת, אבל פסוק אחרון של 'ובא לציון' וחצי קדיש אחריו בניגון יום חול.
 שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ וכן הקדושה נאמרות בניגון יום חול, אבל את ההוספות 'זכרנו' ו'מי כמוך', וכן מ'לדור ודור' עד סוף הברכה האמצעית, אומר הש"ץ בניגון ימים נוראים. את שלש הברכות האחרונות של חזרת הש"ץ, כולל ההוספות 'וכתוב לחיים' ו'בספר חיים' וכן קדיש 'תתקבלי', אומר בניגון חול.

תשליך

אחר מנחה ביום א' של ראש השנה הולכים אל הנהר לאמירת 'תשליך'. ב'תשליך' אומרים רק את ד' הפסוקים 'מי א-ל כמוך' וגומר.

ערבית ליל שני של ראש השנה

שרים 'מה טובו לפני ברכו'.
 לפני 'עלינו' מקדשים על הכוס. מניחים פרי חדש לפני הש"ץ לברכת 'שהחיינו'.
 אחר התפילה מברך איש את רעהו בברכת: 'גוט יום טוב'.

שחרית יום שני של ראש השנה

בפיט 'מלך עליון', הקהל מקדים ואומר בנעימה את החרוז האחרון, 'שופט האמת', ואחרי הש"ץ. כל פעם שהש"ץ מזכיר את המלה: 'אמת', הקהל אומר אותה בקול רם. אחר כך הש"ץ אומר: 'ובכן נמליכך ה' מלך ה' מלך, ואינו כופל: 'ה' מלך'.

מוסף יום שני של ראש השנה

חצי קדיש לפני העמידה ושתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ נאמרים בניגון שבת. 'זכרנו' ו'מי כמוך' – בניגוני ימים נוראים.

מנחה יום ב' של ראש השנה וקבלת שבת

בסוף תפילת מנחה אין אומרים 'אבינו מלכנו', משום כניסת השבת. סדר קבלת שבת נאמר בשלמות, כבכל שבתות השנה.

שבת שובה – האזינו

במעריב אומרים 'השכיבנו' וסוף קדיש שאחריו בניגון ימים נוראים. בברכת 'מגן אבות' אומרים 'המלך הקדוש'. אין אומרים 'במה מדליקיך' ו'אמר רבי אלעזר' משום מוצאי יום טוב. לאחר התפילה, וכן בשאר הימים עד ליום הכיפורים, מאחל איש לרעהו: 'חתימה טובה' (ולא: 'גמר חתימה טובה').

בשחרית שבת זו פוסקים מלומר 'הכל יודוך' בסירוגין. אומרים יוצר 'אור עולם קראו', אופן 'כי אם שם' בנעימה ידועה (ויש האומרים את סופו בניגון הפיוט 'רם על כל מלך' בקרובות שחרית א' דר"ה), נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מעל הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אל אלקינו'. את ההוספות 'זכרנו', 'מי כמוך', ו'כתוב לחיים', ו'בספר חיים', אומר הש"ץ בניגון הברכה שבה הן מופיעות.

אחר קדיש 'תתקבל', לפני הוצאת ספר תורה, הרב דורש דרשת שבת שובה. את דרשתו פותח באגדה, ממשיך בהלכה ומשלים באגדה. הוא מסיים במלים: 'ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן'. אחר הדרשה אומרים קדיש דרבנן. בימי שברך' לעולי התורה, בשחרית ובמנחה, אומרים: "ויכתבהו בספר החיים עם כל ישראל אחיו, ונאמר אמן". הרב חיוב לעלות לתורה.

הפסוק האחרון של קריאת לוי נאמר בהרמת קול. חמישי עד 'וחש עתדות למו'. חצי קדיש שלאחר קריאת התורה נאמר בניגון המיוחד לר"ח אלול ושבת שובה. מפטירים 'שובה' עד 'יכשלו בס' וממשיכים בהפטרות 'תקעו שופר' (בכמה חומשים נסדרה לפרשת וילך) ומסיימים: 'וידעתם... ולא יבושו עמי לעולם'. אין אומרים את פסוקי 'מי א-ל כמוך'.

להפטרות זו אין מעלים פנוי. מזכירין נשמות גם בשבת זו, אף שיש בה יוצרות. בסוף הימי שברך' לקהל, לאחר המילים 'בכל מעשה ידיהם', מוסיף הש"ץ את הברכה: 'ויכתבם בספר החיים'.

בקדושת מוסף הקטע מ'והוא ישמיענו' נאמר בניגון 'רם על כל מלך' של קרובות שחרית יום ראשון של ראש השנה. אחר עניית הקהל: 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם שופט'. קדיש 'תתקבל' שלאחר מוסף בניגון נבחר.

אחר 'עלינו' אומרים שיר היחוד, כי יום הכיפורים שאומרים בו את כל שירי היחוד של השבוע חל רק בשבוע שאחריו.
 במנחה אין אומרים 'צדקתך', אף על פי כן אין אומרים את סופו של קדיש שלם בניגון נבחר.
 בערבית של מוצאי שבת אומרים את 'והוא רחום' ו'ברכו' בניגון הארוך של מוצאי שבתות בימי הסליחות.
 אומרים 'ויהי נעם' עם 'ואתה קדוש'.

צום גדליה

עוטפים את ספר התורה במעיל שחור עד אחרי קריאת התורה של מנחה.
 יש שנהגו שהשי"ץ מסיים ברכת 'עננו' בניגון 'שומע תפלה'.
 לאחר נפילת אפים בשחרית ובמנחה אומרים את הפיוט 'שומר ישראל', אף שכבר אמרוהו בסוף סליחות. באמירתו אחר שמונה עשרה, השי"ץ אומר כל חרוז בנעימה ידועה, והציבור חוזר עליו באותה נעימה.
 לפני קריאת התורה של שחרית אומרים 'א-ל ארך אפים'. בהוצאת ספר תורה, אין אומרים י"ג מידות ותחינת 'רבון העולם', ולא בשאר ימי התשובה מלבד הימים הנוראים.
 במנחה, קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא שמו, במילים: "יעמוד מפטיר".
 'עננו'. 'שים שלום' במקום 'שלום רב'. 'רבון העולמים' של תענית.
בארץ ישראל: הכהנים עולים לדוכן.

תפילות וסליחות בעשרת ימי תשובה

שי"ץ של סליחות עובר לפני התיבה ערבית שלפניהן ושחרית שאחריהן, אך לא למנחה.
 אָבֵל אינו עובר לפני התיבה בעשי"ת.
 הפזמון 'רועה ישראל' של יום ב' דעשי"ת, נאמר בניגון פזמון 'מלאכי רחמים' של יום ב' דסליחות. הפזמון 'באשמרת הבקר' של יום ג' דעשי"ת והפזמון 'שחר קמתי' של יום ד' דעשי"ת, נאמרים בניגון פזמון 'שופט כל הארץ' של ערב ראש השנה.
 בימי שברך' לעולי התורה אומרים: "ויכתבהו בספר החיים עם כל ישראל אחיו, ונאמר אמן".

כפרות

בקהילות קטנות בהן מספר התרנגולים לכפרה מועט, נהגו לעשות כפרות ולשחטן בעלות השחר בין סליחות לשחרית, ויש מקומות שעשו כן לפני הליכה לסליחות, ויש – אחר שחרית. בקהילות גדולות בהן התרנגולים מרובים והשוחטים מועטים, ויש לחץ מופרז על השוחטים, העדיפו לשחוט את הכפרות לפני ערב יום הכפורים, כי כל עשרת ימי תשובה שוים לענין הכפרות, מצום גדליה עד ערב יום הכיפורים לעת ערב, מלבד הרגע של עלות השחר בערב יום הכפורים. אם לא עשה כפרות לפני יום כיפור, יכול לעשותן בהושענא רבה.

בכל המקומות באשכנז נהגו לעשות כפרות (Kapores schlagen) על תרנגולים. בימי מלחמת העולם הראשונה היה מחסור בתרנגולים ויש שעשו אז כפרות על דגים או תחליפים אחרים. כאשר עלו הנאצים לשלטון בגרמניה בשנת תרצ"ג, חוקקו חוק ארצי האוסר שחיטה ללא הימום. מאז נמנע מיהודי גרמניה לעשות כפרות על תרנגולים, והכל הוכרחו לעשות על דגים או תחליפים אחרים. לכן יש כיום הסבורים שכך היה המנהג באשכנז מקדם.

לוקחים תרנגול לבן לזכר ותרנגולת לבנה לנקבה, ונהגו ליקח עוף אחד לכמה זכרים או לכמה נקבות. במעוברת יש הנוטלים עבורה תרנגול ותרנגולת. אומרים את הפסוקים: 'בני אדם', ובשעה שמשובבים סביב הראש אומרים 'זה חליפתי', כפי הסדר שמובא בסידורים והמחזורים.

את פדיון הכפרות, כלומר את תמורתן, נותנים צדקה לעניים, ויש הנותנים את העוף עצמו.

סליחות ערב יום הכפורים

משכימים לפני עלות השחר ומרבים בסליחות כמו בערב ראש השנה. הסליחה 'אני עבדך' (אחרונה לפני הפזמון הראשון), נדפסה בספרי הסליחות כפי צורת אמירתה בערב ראש השנה, אבל אומרים אותה בהתאמה לערב יום הכפורים. במקום לומר: בכסה ליום חגנו, אומרים: **בְּעֶשְׂרֵי לַחֲדָשׁ מְקַר**. מדלגים את הקטע המודפס באותיות קטנות: 'קדושים המליכוננו'. בחרוז האחרון, במקום הכתוב: למחר בראש השנה, אומרים: **לְמַקְרַב בְּעֶשְׂרֵי לַשָּׁנָה**. [הצנזורה השמיטה חרוזים אחדים מתוך סליחה זו לפני החרוז 'רחום הכינה לך', ויש להשלים אמירתם על פי תדפיס מיוחד שיחולק בבתי הכנסת].

בשני הפזמונים פותחים את ארון הקודש. פזמון 'ירצה צום עמד' נאמר בניגון 'שופט כל הארץ', ולפזמון 'זכור ברית אברהם' יש ניגון משלו. בפזמון זה, אחרי שהקהל חזר אחר הש"ץ לומר את הקטע הראשון עד 'למען שמך', כמו בפזמון רגיל, הש"ץ ממשיך 'אבדנו' עד 'למען שמך', והקהל חוזר אחריו את כל הקטע השני הזה. את הוידוי אומרים פעם אחת בלבד, דהיינו אומרים מ'או"א תבוא לפניך' עד 'ואנחנו הרשענו'. מדלגים 'אשמנו מכל עם' וגו', וממשיכים החל מ'משיח צדקך'. אומרים גם 'א-ל רחום שמך', שלא יאמר בליל יו"כ מחמת השבת, ומסיימים את הסליחות באמירת 'השתא בעגלא ובזמן קריב' וקדיש 'תתקבלי', בלא אמירת תחנון ופיוטים שאחריו.

שחרית ערב יום הכפורים

בין סליחות לברכות השחר, הולכים כל המתפללים – שהשכימו לפני עלות השחר – ליטול ידיהם כדי להעביר רוח רעה השורה על הידים.

מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. בתפילת שחרית אומרים 'אבינו מלכנו', שלא יאמר בליל יו"כ מחמת השבת. אין אומרים 'מזמור לתודה', תחנון ו'למנצח'.

אחר יציאת בית הכנסת, הולכים לבית הקברות, אומרים שם תחינות לבית הקברות (ולא תהלים שנאסרה אמירתם ליד קברים מחמת 'לועג לרש') ונותנים צדקה לעניים.

מנחה של ערב יום הכיפורים

מתפללים מנחה גדולה עם וידוי.
 אין אומרים 'יהיו לרצון' לפני הוידוי.
 בפתחה לוידוי אומרים 'אנא תבוא לפניך תפילתנו', כנהוג ביום הכיפורים.

מלקות

אחר מנחה כל אחד בורר לו חבר למלקות.
 מלקים איש את רעהו, בחגורה של עור, מלקות ארבעים, מכות קלות על הגב.
 הנלקה כורע לצד צפון, כריעה גמורה, כשברכיו נשענות ארצה ופג גופו העליון
 נשען על הרצפה באמצעות זרועו השמאלית, כשידו הימנית פנויה להכאת לבו.
 המלקה אומר את הפסוק 'והוא רחום' עד 'כל חמתו', ובאמירת כל מלה מ"ג
 תיבות הפסוק נותן מכה אחת. הנלקה אומר אז וידוי 'אשמנו'. חוזרים על כך שלוש
 פעמים.

נרות יום הכיפורים

במקום שאין חשש דליקה, מרבים בבית הכנסת בנרות שעה גדולים הדולקים מעת
 לעת. כל זכר (ולא נקבה), גדול או קטן, מביא נר אחד לבית הכנסת לעת תפילת
 מנחה של ערב יום הכיפורים.
 הממונים על תאורת בית הכנסת מדליקים את כל הנרות, בלא ברכה, אחר
 הסעודה המפסקת, בעוד היום גדול. יש מקומות בהם נהגו למכור את זכות
 ההדלקה הזו.
 לא נהגו להדליק נרות לכפרת הורים שמתו, ובדורות האחרונים יש שהנהיגו
 להדליק נרות לכפרתם בבית הכנסת או בבית. יש מקומות שכל אחד הניח את נרו
 לפני מקומו, ויש מקומות שקבעו להם כלי קיבול לאורך קיר.
 כדי למנוע שריפה יש מקומות שהגבילו את מספר הנרות לח"י, והטילו כל שנה
 גורל מי יזכה בכל אחד מהם. יש מקומות שמינו שומר נכרי לשמור על הנרות, והלה
 קיבל הוראה מערב יום הכיפורים להדליק את כל הנרות שכבו, הוראה שאסור ליתן
 לו ביום הכיפורים עצמו. אין להניח את הנרות במקום בו כל פתיחת דלת או חלון
 יוצרת משב-רוח ומגבירה את בעירת הנרות. אם לא נמצא מקום מוגן בתוך בית
 הכנסת, יש להניח את הנרות מחוץ לבית הכנסת בחדר נפרד.
 הנשים מדליקות את הנרות שבבית כבכל שבת ומועד, ונותנות נר אחד בחדר
 השינה. מברכות עליהם 'להדליק נר של שבת ושל יום הכיפורים' וברכת 'שהחינו'.

הפיוטים, הפסוקים והסליחות

פיוטי יום הכיפורים של מנהג פולין-ליטא שונים ממנהג אשכנז, והמתפללים זקוקים
 למחזורי אשכנז המובהקים. (לתשומת לב: לא כל מחזורי רעדלהיים או מחזורים
 עם תרגום לגרמנית הם כמנהג אשכנז).
 הפיוטים והתפילות נאמרים לפי מסורת פפד"מ ובנותיה.

חלק מהפיוטים ניתקן על ידי קדמונינו הפייטנים באופן שהש"ץ אומר משפט אחד, והקהל עונה עליו, וחוזר חלילה. סדר האמירה מצוין בתוך המחזורים. **בפסוקים והסליחות** שצוין לאומרם בסירוגין חזן וקהל, ראוי לקהל לומר בלחש גם את פסוקו של הש"ץ, וכן לש"ץ את פסוקו של הקהל. הפסוקים שבין הסליחות הם הקדמה לסליחה הבאה, ולא תוספת לסליחה הקודמת, לפיכך יש לומר לפני כל סליחה את הפסוקים שלפניה. כל סליחה מתחילים במילים "אלקינו ואלקי אבותינו", מלבד אותן סליחות שפותחות בשם ה' או בתוארו כגון 'אדון'. התפילות שנאמרות גם בראש השנה, כגון 'זכרנו לחיים' ו'אבינו מלכנו' – מנהגן כבראש השנה.

בכל התפילות מוסיפים את עניני השבת, כולל לשון 'רצה במנוחתנו'. לקדשה ולמנחה מוסיפים מחמת השבת אך ורק בברכה האחרונה שאחר ההפטרות של שחרית ולא בתחלת ברכה הרביעית של העמידה. בסיום הברכה הרביעית בעמידה אומרים את התוספת של שבת לפי הסדר הבא: וְשִׁמְחֵנוּ בִּישׁוּעָתְךָ, וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעִבְדֶּךָ בְּאַמְתּוֹ, וְהַנְחִילֵנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרַצוֹן שְׂבַת קִדְשֶׁךָ, וְיִשְׁמְחוּ בְּךָ יִשְׂרָאֵל אוֹהְבֵי שְׁמֶךָ, כִּי אַתָּה סֵלָחָן. בכל הקדישים שנתקנו לאמירת הש"ץ, כופלים בהם: 'לעילא ולעילא'. מבואר בגאונים ובראשונים שעיקר התפילה ביום הכפורים היא אמירת סליחות עם י"ג מידות של רחמים שאינן חוזרות ריקם, לכן מקפידים מאוד לומר גם בתפילות שחרית, מוסף ומנחה לפחות שלש סליחות נבחרות מלבד הפזמון הקבוע, וכל המרבים בסליחות ללא פגיעה בזמני התפילות הרי זה משובח. מתוך כלל הסליחות המודפסות במחזורים נבחרות כמה סליחות מידי שנה לפני יום הכיפורים, על ידי הרב או השמש. בין סליחות מוסף בוחרים כל שנה את הסליחה 'אני הוא השואל' הנאמרת בניגון מיוחד. משתדלים שבמשך יום הכיפורים תיאמר עקידה אחת, לכל הפחות. את הסליחה 'רבת צרוננו' רצוי לומר בשלוש תפילות של יום הכיפורים (שחרית, מוסף ומנחה). נוסח כל הסליחות (עד הפזמונים) במחזור בלי שיבושי הצנזורה מופיע בקובץ 'פיוטים וסליחות' (תדפיס של 'מכון מורשת אשכנז').

הוידוים

הפתיחה לכל וידוי ביום הכפורים מתחילה במלה 'אנא תבוא לפניך' ולא במלים 'אלקינו ואלקי אבותינו תבוא'. את הפתיחה הזו אומר הקהל כולו בניגון, וכן את הוידוי 'אשמנו' אומרים יחד בניגון מיוחד. נוסח הבקשה שבין פיסקאות 'על חטאי' הוא: 'ועל כולם סלח לנו מחל לנו כפר לנו' (בלא המילים: 'א-לוה סליחות'), מלבד בקשת 'ועל כולם' שבסוף 'ועל חטאים', שמוסיפים בה את המילים: 'א-לוה סליחות'. אחר 'בעזות מצחי' אין אומרים את בקשת 'ועל כולם', אלא ממשיכים עד 'בתמהון לבבי'. אומרים את סדר 'ועל חטאים' כמנהג פפד"מ, המודפס בתחתית העמוד. בסדר 'ועל חטאים' הש"ץ אומר כל פיסקה בניגון מיוחד, והקהל חוזר עליה בקול רם. מכים על הלב גם באמירה זו, במילים: 'שאנו חייבים'.

כל נדרי

בכניסת יום הכפורים, בהליכה לבית הכנסת, מברכים איש את רעהו: 'לשנה טובה תחתם', והמתברך עונה: 'גם אתה'.
 לפני 'כל נדרי' מתעטפים בטלית. הרב, ואחריו בזה אחר זה בעלי התפלה לפי סדר תפילותיהם, מברכים, בקול רם, בניגון ימים נוראים, את ברכת 'להתעטף בציצית'.
 פותחים את ארון הקודש עד גמר 'כל נדרי', אבל אין מוציאים ספרי תורה ואין מקיפים עמם ואין אומרים 'אור זרוע לצדיק'.
 שנים מנכבדי הקהל עומדים לצדי הש"ץ אחד לימינו ואחד לשמאלו, ואומרים עמו ג' פעמים 'בישיבה של מעלה'.
 ש"ץ אומר בנעימה ידועה 'כל נדרי' ג' פעמים ובכל פעם מרים קולו יותר. הקהל אומר עמו בקול נמוך.
 נוסח 'כל נדרי' הוא כדעת רבנו תם, לשון עתיד בלבד: "מיום כפורים זה עד יום כפורים הבא עלינו לטובה".
 'ונסלח' אומרים רק פעם אחת. את ברכת 'שהחיינו' אומרים כל המתפללים, והם מקדימים לסיים אותה לפני החזן כדי לענות 'אמן' על ברכתו.
 אחר 'שהחיינו' אומרים 'מזמור שיר ליום השבת' (בלא 'ה' מלך). קדיש יתום.

ערבית ליל יום הכפורים

ברכת 'השכיבנו' נאמרת על ידי הש"ץ בנעימה, ולאחריה אומרים את הפסוקים: 'ישמרו בני ישראל בניגון שבת, וכי ביום הזה יכפר' בניגון יום הכפורים.
 מחציתו הראשונה של חצי קדיש לפני העמידה בניגון ימים נוראים ומחציתו השניה בניגון שבת ומסיימים בניגון המסולסל, דמוי התקיעות.
 אומרים 'ויכלו' וברכת 'מגן אבות' עם הנוסח: 'המלך הקדוש'.
 פותחים את ארון הקודש לפני אמירת 'יעלה', וסוגרים אותו לפני קדיש 'תתקבל'.
 'שומע תפלה' אומרים לפי נוסח פפד"מ. לתשומת לב: נוסח זה מודפס ברוב המחזורים בתחתית העמוד.
 בשבת מסיימים את אמירת הסליחות ב'הרחמים והסליחות', היינו שמדלגים 'א- ל רחום שמך' ואילך עד קדיש 'תתקבל'.
 בגמר התפילה שרים 'יגדלי' ו'אדון עולם' בניגוני ימים נוראים.
 רבים נשארים בבית הכנסת לאמירה משותפת של 'שיר היחוד' ו'שיר הכבוד'.

שחרית יום הכפורים

אחת מחמש ההשכמות.
 סדר ברכות השחר הוא כבכל יום, ואין משמיטים את ברכת 'שעשה לי כל צרכי'.
 הש"ץ אומר בניגון ימים נוראים: 'אדון עולם', ברכות 'על נטילת ידיים', 'להתעטף בציצית' ו'ברוך שאמר'. בניגון שבת אומר את ברכות השחר ופסוקי דזמרה.
 לפני 'ברוך שאמר' מתעטפים בטלית. הרב, ואחריו בזה אחר זה בעלי התפלה לפי סדר תפילותיהם, מברכים, בקול רם, בניגון ימים נוראים, את ברכת 'להתעטף בציצית'.
 בברכת יוצר גורסים 'ומאיר עיני המחכים לו' ולא 'המחכים לסליחתו'.

בשחרית פותחים את ארון הקודש אחר 'ברכו', וסוגרים אותו לפני העמידה בלחש. בחזרת הש"ץ פותחים וסוגרים אותו כמו בראש השנה (ראה לעיל). הפיוט 'הגוים אפס ונתהו נגדך חשובים' שנקבע לאומרו בין 'מלך תר' לבין 'כי תודה', נדפס במחזורים המאוחרים בצורה חלקית ומשובשת מחמת יד הצנזורה; הפיוט 'הגוים אימים זמזומים קדר נאדומים' שנקבע לאומרו בין הפיוט 'חכמי תום' לבין 'ובכל תוקף' נשמט לגמרי מחמת הצנזורה; גם הפיוט 'מלכותם פאבדך עובדי פסילי נסכים תכון מלכותך מלך מלכי המלכים', שנקבע לאומרו בין 'ובכל תוקף' לבין 'מאין כמודך באמצך', נדפס במחזורים עם ליקויי הצנזורה. בפד"מ נמנעו מאמירת שלשתם מחמת השתבשותם. נוסחי הפיוטים בשלמותם מופיעים בתדפיס המחולק בבתי הכנסת.

בשבת משלבים את פזמון 'שרי קדש היום' בפזמון 'שפט כל הארץ', ואומרים את שניהם בניגון 'שפט כל הארץ'. הש"ץ פותח ואומר 'שרי קדש' עד 'גם יחד', והקהל חוזר אחריו. הש"ץ אומר 'שפט כל הארץ' עד 'לעלת התמיד', והקהל חוזר אחריו. הש"ץ אומר 'בשבת יום מרגועי', עד סוף החרוז והקהל אומר אחריו את כל החרוז הראשון, 'שרי קדש'. הש"ץ אומר 'לובש צדקה' עד סוף החרוז והקהל אומר אחריו את כל החרוז השני, 'שפט כל הארץ'. הש"ץ לבדו ממשיך מ'במקרא שבת ענג', עד סוף חרוז 'היטיבה ברצונך'. הקהל חוזר ואומר 'שפט כל הארץ' וכוליה. הש"ץ אומר 'שעה קדושי' עד 'גם יחד', והקהל חוזר ואומר 'שרי קדש' וכוליה. אחר 'רצה' אומרים 'ותערב לפניך' במקום 'ותחזינה'. אין אומרים תחינות בברכת כהנים מחמת השבת, מלבד מי שחלם חלום רע באותו לילה. אין אומרים 'אבינו מלכנו'.

קריאת התורה

בהוצאת ספר תורה אומרים י"ג מידות ותפילת 'רבון העולם' אף שחל בשבת. העולים לתורה מברכים בניגון ימים נוראים הדומה לניגון הקריאה, וכן ה'מי שברך' וקריאת העולים לעלות - 'יעמוד' וכו', נאמרים בניגון זה. קריאת המפטיר וברכותיו – בניגון הרגיל. ב'מי שברך' לעולי התורה אומרים: 'ויברכהו ויכתבהו בספר מחילה וסליחה עם כל ישראל אחיו, ונאמר אמך'.

ראוי להעלות לתורה את בעלי שחרית ומוסף, אם לא קיבלו עליה בראש השנה. 'מי שברך' לעולה האחרון בספר הראשון נאמר אחר הגבהתו. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני.

חתימת הברכה האחרונה של ההפטרה היא בנוסח זה: 'מלך מוחל וסולח לעונותינו ולעונות עמו בית ישראל ומעביר אשמותינו בכל שנה ושנה, מלך על כל הארץ מקדש השבת וישראל ויום הכפורים'.

אחר ההפטרה מיחדים זמן קצר מאוד להזכרת נשמות, בו מזכיר כל אחד בעצמו את נשמות אבותיו ובני משפחתו בנוסח: "יזכור אלקים נשמת" וכוליה. אין יחיד או הש"ץ אומר 'א-ל מלא רחמים', אין קוראים נשמות מתוך 'ממורבוך', ואין אומרים 'אב הרחמים'. מי שהוריהם בחיים, אף הם נשארים בבית הכנסת. גם אבליים תוך שלושים וי"ב חודש אומרים 'יזכור'.

בגמר הזכרה קצרה זו, אומרים 'יקום פורקן' ו'מי שברך' לקהל. ב'מי שברך' אומרים בסופו: "ויכתבם בספר מחילה וסליחה עם כל ישראל אחיהם, ונאמר אמך".

מוסף יום הכפורים

בעמידה של מוסף בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן החג אומרים: זה קרבן שבת וְקָרְבַּן יוֹם הַכִּפּוּרִים כְּאָמֹר.

סדר הכריעות של עבודת יום הכיפורים:

הש"ץ מתחיל לומר בניגון: 'וכך היה אומר', והקהל אומר עמו מלה במלה עד 'לפני ה''. אחר כך אומר הקהל בלבד 'והכהנים והעם', ובאמירת 'היו כורעים' הקהל כורע על הברכים, ובאמירת 'ומשתחיים ומודים' כופפים ראשיהם, ובאמירת 'ונופלים על פניהם' מניחים פניהם על חציצה שעל הרצפה, ובגמר אמירת 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' זוקפים.

בסיימם, חוזר הש"ץ על הקטע 'והכהנים והעם', כורע ומשתחוה כמותם. כשאומר 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', אומר זאת הקהל עמו.

גם הנשים בעזרה שלהן כורעות ומשתחוות.

מכים על הלב במילים הבאות: 'חטאתי, עויתי, פשעתי', 'כפר נא, לחטאים, ולעונות, ולפשעים, שחטאתי, ושעויתי, ושפשעתי'.

כאשר מונים את הזריקות, הקהל אומרם בנעימה יחד עם הש"ץ ולא אחריו.

מנחה של יום הכפורים

הוצאת ספר תורה והכנסה בניגון שחרית שבת. 'לדוד מזמור' נאמר בלא נעימה.

טעמי המקרא וברכות התורה בניגון רגיל ולא של ימים נוראים.

קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא הזכרת שמו, במילים: "יעמוד מפטיר".

בסוף ההפטרה אין מוסיפים 'מי א-ל כמוך'.

נעילה

הרב עובר לפני התיבה, אם הוא מוכשר לכך.

'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' בניגון מנחה של שבת. קדיש בניגון מיוחד לנעילה.

פתיחת הארון וסגירתו, כבשאר התפילות. פותחים אותו שוב לפני הישמות וסוגרים אחר התקיעה.

ראשי הפזמונים הנאמרים בסליחות, נאמרים כל אחד בניגונו הקבוע כבעת אמירתו בימי הסליחות. אם הזמן קצר אומרם הקהל יחד עם הש"ץ.

אחר 'רצה' אומרים 'ותערב' במקום 'ותחזינה'.

כהנים עולים לדוכן אף אם נמשכת תפילת נעילה לתוך הלילה, כהוראת הראב"ה, אור זרוע, יראים, מהרי"ל, חות יאיר, שאילת יעב"ץ וסיעתם.

אומרים 'אבינו מלכנו' כפי סדר אמירתו בראש השנה.

שמות ותקיעה

אחר קדיש 'תתקבלי' אומרים את הישמות' לפי הסדר הנדפס במחזורי רעדעלהיים בתחתית העמוד, הוא הסדר דלהלן:

ש"ץ אומר: 'ה' הוא האלקים', והקהל חוזר ואומר פסוק זה. על אמירה זו חוזרים חזן וקהל עוד שש פעמים.

ש"ץ אומר פעם אחת: 'שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד', וקהל חוזר אחריו.
כולם יחד אומרים פעם אחת **בלחש**: 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'.
הרב קורא: 'תקיעה', והתוקע משמיע תקיעה אחת בלבד אצל הבימה.
מיד אחר כך פותחים בתפילת ערבית.

ערבית מוצאי יום הכפורים

והוא רחוס' ויברכו' בניגון מוצאי שבת.
אומרים 'ויתן לך' ומסיימים כבכל מוצאי שבת.
מבדילים בבית הכנסת, ומברכים על יין ונר ששבת ולא על בשמים (גם במוצאי שבת).
מברכים ברכת הלבנה מיד אחר ערבית, ולא ממתנינים עד אחר אכילה.
אחר התפילה מאחלים איש לרעהו: 'גוט יום טוב'.
מחליפים את הפרוכת והכסויים לאלו של ימי חול.

י"א תשרי

למחרת יום הכפורים [מכונה גם בשם 'אסרו חג של יום הכפורים'] משכימים לשחרית יותר משאר הימים, השכמה המכונה: 'אין גאטעס נאמען': 'בשם השם'.
אין אומרים תחנון ולא 'למנצח'.

ערב יום טוב

בשחרית אין אומרים 'למנצח'. מחליפים את הפרוכת, המעילים, כסויי עמוד החזן והבימה באלה המיוחדים לחג.
בחוצ לארץ: אחר תפילת שחרית ואחר תפילת מנחה (וכשמתפללים סמוך לשקיעה, לפני מנחה), מזכירים בהכרזה את הצורך לעשות עירוב תבשילין.

נוסחי תפילה בחג וחול המועד

הנוסח בסוף 'והשיאנו' כבשבת: 'וישמחו בך ישראל אוהבי שמך'.
במוסף, בברכה האמצעית, ב'ומפני חטאינו': שְׁשִׁפְטֵנוּ (ולא 'השלוחה'), ובקטע 'או"א מלך רחמן', הנוסח הוא: שׁוּבָה עֲלֵינוּ (ולא 'אלינו').
בחזרת הש"ץ של מוסף ביום טוב הנוסח הוא: וְתַעֲרַב לְפָנֶיךָ עֲתִידְתָּנוּ (ולא 'ותערב עליך').

ערבית ליל ראשון של סוכות

שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'. **בחוצ לארץ**: רק בליל יום טוב שני.
אומרים מערבות 'אוחזי בידם'. (נמצאות גם במחזורי פולין-ליטא).
אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק: 'וידבר משה'.
קידוש בתוך בית הכנסת עם ברכת 'שהחיינו'. 'עלינו'. 'יגדל' בניגון יום טוב.

שחרית יום ראשון של סוכות

'אדון עולם' נאמר בניגון סוכות. 'ברוך שאמר' – בניגון יום טוב. הש"ץ פותח בנעימת יום טוב באמירת 'הגדול בכבוד שמך' ולא פותח ב'האל בתעצומות'. בניגון סוכות אומר הוא את הברכה החל מ'אל-ל ההודאות' וממשיך בה עד סוף חצי הקדיש. אומרים יוצר 'אכתיר זר', אופן 'אאמיר אותך'. את סוף האופן מ'פוצחים' הש"ץ אומר בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף ר"ה. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אנא הושיעה'. אומרים בחזרת הש"ץ את הקרובות 'אוימתי'. (קרובות אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא). אומרים גם 'עד לא מצוקי רגבי' (רק במחזורי אשכנז) ו'אל-נא', ואין מדלגים אותם. הש"ץ אומר בניגון 'מכלכל חיים בחסדי' ואת סוף הסילוק. ברכת כהנים בשחרית ובמוסף נאמרת בניגון סוכות.

נענועים והלל

לפי גדולי הפוסקים באשכנז אין לברך על אתרוג שאין לו מסורת מדור דור, אף שיש לו סימנים. מסורת כזו היתה לבני אשכנז רק על אתרוגי קאלאבריה-יענעווע. לפני אמירת הלל הש"ץ מברך בקול רם את ברכת 'על נטילת לולבי בניגון של ברכת הלל, וביום הראשון מברך כן גם את ברכת 'שהחינו'. את פסוקי 'הודו' ו'אנא' אומרים ש"ץ ואחריו הקהל בניגון סוכות. פני המנענע למזרח בכל הנענועים, וסדר הרוחות: מזרח, דרום, מערב, צפון, מעלה, מטה. בנוסף לנענועיו באמירת 'הודו' ו'יאמר נא ישראל', הש"ץ מנענע גם ב'יאמרו נא בית אהרן' ו'יאמרו נא יראי ה', והציבור מנענע בכל פעם שעונים 'הודו'. בכל אמירת הלל בפסוקי 'יאמרו נא' מכוין הש"ץ להוציא את הציבור כאשר הוא אומרם בקול רם והציבור שותק. יש הנוהגים לומר בלחש גם את פסוקי 'יאמרו נא', אבל מקפידים על ענייה משותפת ומסודרת של 'הודו' על כל אמירת 'יאמרו' של הש"ץ, כפי הדין, ואין משבשים את סדר הענייה מתוך רצון לומר את פסוקו של הש"ץ בקול רם. במלה 'אנא' מנענעים לשתי רוחות, וכן במלה 'הושיעה' לשתי רוחות וכן במלה 'נא' לשתי רוחות, הן הש"ץ והן הקהל. אין מנענעים ב'אנא ה' הצליחה נא'. ביום טוב, קדיש 'תקבל' שלאחר הלל – בניגון נבחר.

קריאת התורה בראשון של סוכות

פסוקי הוצאת ספר תורה והכנסתו נאמרים בניגוני יום טוב. יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבון העולם', כנהוג בימים נוראים. 'מי שברך' לעולה האחרון בספר הראשון נאמר אחר הגבתו. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני. חצי קדיש אחרי קריאת התורה בניגון סוכות.

הושענות

אחר מוסף, לפני קדיש 'תתקבל', אומרים סדר הושענות. מוציאים ספר תורה אחד ומחזיקים אותו על הבימה עד גמר ההקפה. אחרי הוצאת ספר התורה סוגרים את הארון מיד. ש"ץ אומר: 'הושענא', וקהל עונה: 'הושענא'; ש"ץ אומר: 'למענך אלקינו', וקהל עונה: 'הושענא'. וכן עונה הקהל בשאר שלוש אמירות 'למענך' של ש"ץ. לאחריו אומר הש"ץ בנעימה ידועה את הפיוט 'אערוד שועי' כולו, וקהל עמו. אין אומרים 'הושענא' אחר כל צמד מלים, מלבד בשני החרוזים האחרונים, אותם אומר הש"ץ בקול ובניגון של 'למענך' ואחרי כל אחד מהם עונה הקהל: 'הושענא', וכפי שנדפס בסידורים והמחזורים. סדר פיוטי הושענות לפי ימי החג הוא קבוע בכל השנים, ונמצא בסדורי ומחזורי אשכנז המובהקים. כך הוא סדר ההליכה בעת אמירתו. ש"ץ פונה לצפון ומתחיל להקיף, ואחרי הולך הרב, ואחריהם הולכים בני הספסל הראשון שחולפים על פניו, ואחריהם בני הספסל השני. בני הטורים הדרומיים מתחילים להקיף מיד אחרי הרב. בני הטור האמצעי נחלקים לשנים, הסמוכים לטור השמאלי הולכים עם בני הספסל הסמוך משמאל, והסמוכים לטור הימני הולכים עם בני הספסל הסמוך שממין. כאשר הציבור כולו סיים להקיף, המחזיק בספר התורה יורד ומחזירו לארון וסוגרו. לכן בקהילות גדולות חוזר הספר תורה רק סמוך לקדיש. כשחוזר הש"ץ למקומו לפני התיבה אחר ההקפה אחרי הושענא, אומר בקול רם: "אני והו הושיעא נא", והקהל אחריו. הש"ץ אומר בניגון כל חרוז של 'כהושעת אלים', וקהל עונה על כל חרוז: 'כן הושע נא'. ביום טוב ובשבת, קדיש 'תתקבל' שלאחר הושענות נאמר בניגון נבחר. את שירת 'אין כא-להינו' ושיר הכבוד, יש שנהגו לאמר בניגונים שנתייחדו לימים טובים.

מנחה של יום טוב

'אשרי' עד סוף יובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ וקדושה – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' – בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.

בארץ ישראל
<p>ערבית מוצאי א' דסוכות</p> <p>במוצאי יו"ט א' של סוכות, אין אומרים 'לדוד ברוך' אך מאריכים באמירת 'והוא רחום' ו'ברכו' כבמוצאי שבת.</p> <p>מבדילים בתוך בית הכנסת לפני 'עלינו'</p>
בחוץ לארץ
<p>ערבית ליל שני של סוכות</p>

בחוץ לארץ

שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'.
אומרים מערבות 'חג אסיף' (במחזורי אשכנז המובהקים).
אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'וידבר משה'.
קידוש עם ברכת 'שהחיינו' בתוך בית הכנסת. 'עלינו'. 'יגדל'.

שחרית יום שני של סוכות

אומרים יוצר 'אאמיץ' לנורא ואיום', 'המאיר לארץ', אופן 'אאמיר אותך'. בסוף האופן הקטע מ'פוצחים' נאמר על ידי הש"ץ בניגון 'רחם מצוקים' של הפיוטים בקדושת מוסף של ר"ה. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אנא הושיעה' (במחזורי פולין-ליטא נמצא ביום א' דסוכות). אומרים בחזרת הש"ץ את הקרובות 'ארחץ'. (קרובות אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא).

מנחה יום שני של סוכות

'אשרי' ו'ובא לציון' עד סופו נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, ושתיה הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' – בניגון יום חול כדי למהר לקבל את השבת.

קבלת שבת

סדר קבלת שבת נאמר בשלמות, כבכל שבתות השנה.
אחר ערבית ליל שבת אין אומרים 'במה מדליקין' ו'אמר רבי אלעזר'.

תפילין בחול המועד

הנחת תפילין בחול המועד, לשיטת רבותינו הראשונים והאחרונים באשכנז בכל הדורות, היא חובה גמורה הקיימת בארץ ישראל כמו בחוץ לארץ (ורבינו עקיבא איגר הורה שגם מי שאבותיו חדלו מהנחת תפילין, עליו לחזור לקבלת אבות אבותיו ולהניחם). בן אשכנז המתפלל בציבור שאינו מניח תפילין, מניחם בצנעה.

מי שמנהג אבותיו בברכה, כפי שהיה המנהג ברוב קהילות אשכנז, מברך על התפילין גם בארץ ישראל.

הש"ץ מברך על התפילין בלחש ולא בקול כבשאר ימים.

לפני נטילת לולב, וכן לפני הושענות, מתירים את הרצועה מהיד, כדי שלא תחצץ באחיזת הלולב.

אין הפסקה לפני מוסף לצורך חליצה. יש החולצים תפילין לפני הלל, יש החולצים לפני 'ובא לציון', יש החולצים לפני חצי קדיש ויש החולצים כמנהג הראשונים אחר מוסף, והורו פוסקי אשכנז שמועדי החליצה השונים בבית כנסת אחד אין בהם משום 'לא תתגודדו'.

שחרית חול המועד סוכות

אדון עולם' בניגון סוכות.
מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.
הלל ונענועים כמו ביום טוב של סוכות.

קריאת התורה של חול המועד סוכות

בקריאת התורה יש הנוהגים בארץ ישראל כבחוף לארץ לקרוא גם הקריאה של ימי מחרת ואתמול, כמסורת אשכנז שהובאה להלכה ברמ"א (כשיטת 'מור וקציעה', ביכורי יעקב ו'בהר יראה' שגם בארץ ישראל יש מקום לקריאה זו, מפני שקריאה זו אינה מחמת ספיקא דיומא, וכעין מנהג זה נהגו גם הספרדים בארץ ישראל בימי מהרלב"ח). כך סדר הקריאה: ביום א' של חול המועד הכהן קורא 'וביום השני', הלוי קורא 'וביום השלישי', ישראל ראשון קורא 'וביום הרביעי', וישראל שני קורא שוב 'וביום השני'. מיום שני של חול המועד והלאה, הכהן קורא את ה'יום' של אתמול, הלוי קורא את ה'יום' הנוכח, ישראל ראשון קורא את ה'יום' של מחר, וישראל שני קורא שוב ה'יום' הנוכח.
חצי קדיש בגמר הקריאה בכל ימי חול המועד נאמר בניגון סוכות.

מוסף של חול המועד סוכות

בחזרת הש"ץ אומרים קדושת 'נקדש'.
הש"ץ אומר את שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; סיום הברכה האחרונה – בניגון יום טוב, להודיע על אמירת הושענות.
פיוטי ה'הושענות' נאמרים לפני קדיש 'תתקבל'.

שבת חול המועד

סדר קבלת שבת נאמר בשלמות, כבכל שבתות השנה.
בערבית, 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה.
בארץ ישראל: אומרים 'במה מדליקין', ואחר קידוש 'אמר רבי אלעזר'. **בחוצ לארץ**: אין אומרים.
מקדשים בתוך בית הכנסת.
בשחרית, 'אדון עולם' בניגון סוכות.
'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה. אומרים יוצר 'את השם הנכבד', נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מעל הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אזכרה מקדם פלאך'. (פיוטי שבת חול המועד מופיעים רק במחזורי אשכנז המובהקים).
פסוקי 'יהודי ויאנא ה' הושיעה נא' נאמרים בניגון סוכות. קדיש 'תתקבל' נאמר בניגון מיוחד לקדיש שלפני קריאת מגילה במועד, ויש שמתחילים בניגון זה כבר

מ'אנא ה' הצליחה נא' ובאותו ניגון מסיים הש"ץ את הברכה החל מהמילים 'כי לך טוב', וממשיך בו ואומר קדיש 'תתקבל'.

לפני הוצאת ספר תורה קוראים קהלת בברכה על מגילה של קלף. אין מברכים 'שהחיינו'. ובמקום בו נוהגים שהציבור כולו קורא את המגילה מתוך מחזורים מודפסים, אין מברכים עליה כלל. אחר הקריאה, קדיש יתום.

חצי קדיש אחר קריאת התורה נאמר בניגון סוכות. ימי שברך' לעולה השביעי נאמר אחרי הגבהת הספר הראשון. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני.

בעמידה של מוסף בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן החג אומרים: זֶה קֶרְבַּן שֶׁבֶת וְקֶרְבַּן יוֹם חַג הַסֻּכּוֹת פְּאֵמוֹר.

בחזרת הש"ץ של מוסף, אומר הש"ץ את שתי הברכות הראשונות, אבות וגבורות, וכן את שלש האחרונות מ'רצה', בניגון שבת, חוץ מסיים הברכה האחרונה, אותה אומר בניגון יום טוב, להודיע על אמירת ההושענות.

בסוף קדושה אחר עניית הקהל: 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם ישיב'. [אחר המילים 'הוד שכינתו', יש להוסיף את החרוז שהושמט על ידי הצנזורה: דְּרוֹךְ פִּינְהָ דְּרוֹךְ אוֹיֵב בְּחֻמְתּוֹ. הָיִית סָפָה לְצַל לְשׁוֹמְרֵי סֶפֶת].

בגמר חזרת הש"ץ אומרים את סדר ההושענות. אין מוציאים ספר תורה ואף אין פותחים את ארון הקודש.

ההושענות נאמרות באותה נעימה כמו בשאר ימי החג בהם מקיפים עם הלולב. הש"ץ אומר בניגון את הפיוט 'אום נצורה', והקהל עמו. אין אומרים 'הושענא' אחר כל צמד מלים. את שני החרוזים האחרונים אומר הש"ץ בקול ובניגון של 'למענד' ו**שלא כבשאר הימים** עונה הקהל: 'הושענא' רק בפעם אחרונה בסוף הפיוט וכפי שנדפס בסידורים ובמחזורים.

הש"ץ אומר בניגון כל חרוז של 'כהושעת אב המון', וקהל עונה על כל חרוז: 'כן הושע נא'.

קדיש 'תתקבל' לאחר ההושענות – בניגון נבחר. במנחה, סוף קדיש 'תתקבל' – בניגון נבחר. במוצאי שבת מזמרים 'לדוד ברוך' ו'למנצח' ומאריכים באמירת 'והוא רחום ויברכו'. אין אומרים 'ויהי נועם'. אומרים 'ויתן לך' ומבדילים בתוך בית הכנסת.

תיקון ליל הושענא רבה

בליל הושענא רבה נוהגים רבים להיות נעורים עד לאחר חצות, וללמוד את סדר תיקון ליל הושענא רבה.

קוראים בחבורה בסוכה גדולה (או בבית), את כל ספר דברים ואת כל ספר תהלים.

אין קוראים משנה תורה מתוך ספר תורה, אלא מתוך חומשים, ואופן הקריאה דומה לקריאה של ליל שבועות. יושבים כולם סביב שולחן ובראשם הרב. מחלקים את ספר דברים לפרשיות. הרב פותח בקריאת פרשת דברים עד 'שני', וקורא בקול רם בטעמים, ואחריו כל אחד ואחד לפי תורו וסדר ישיבתו קורא בקול רם קטע אחד, והציבור קורא עמו בלחש.

נהגו לעמוד בשעת קריאת עשרת הדברות. יש המקדימים לקום כמה פסוקים לפני כן כדי שלא להבדיל בין דברי תורה.

הרב קורא את עשרת הדברות וכן את פרשת 'וזאת הברכה' כולה. בגמר קריאת ספר דברים, אומרים קדיש יתום. את מזמורי התהלים קוראים כדרך אמירת תהלים המקובלת מקדמת דנא, היינו המקריא – כל אחד בתורו – קורא פסוק אחד בקול רם (וקהל עמו בקול נמוך), והקהל עונה אחריו בקול רם את הפסוק שאחריו, וחוזר חלילה. לפני תחילת כל אחד מחמשת ספרי התהלים אומרים את ג' הפסוקים 'לכו נרננה', וגו'. ואחר סיום כל ספר אומרים את ג' הפסוקים 'מי יתן', וגומר, קדיש יתום ונוסח 'יהי רצון' המתאים לאותו ספר. במהלך הלימוד עומדים לרשות הלומדים מאכלים ומשקאות. יש העורכים הפסקה להגשתם בין סיום קריאת ספר דברים לבין התחלת אמירת תהלים.

שחרית הושענא רבה

אחת מחמש ההשכמות. לפני התפילה מסירים את טבעות הלולב, לפחות את הטבעת העליונה. מחליפים את הערבות של אגד הלולב בחדשות. שמים פרוכת ומעילים לבנים של ימים נוראים, עד סוף התפילה. הש"ץ אינו לובש 'סארגנס' (קיסל). 'אדון עולם' בניגון ימים נוראים, וכן ברכת 'על נטילת ידים', ברכת 'להתעטף בציצית' דש"ץ ו'ברוך שאמר'. ברכות השחר ופסוקי דזמרה בניגון חול. אין אומרים פסוקי דזמרה של שבת. 'אור חדש' עד 'לאורו' וכן 'והביאנו' עד 'וליחדך באהבה' אומר הש"ץ בניגון ימים נוראים, סיום הברכה – בניגון חול.

קריאת התורה בהושענא רבה

הוצאת ספר תורה בניגוני ימים נוראים. אומרים 'ג מדות ו'רבון' של ימים נוראים, 'ואני תפילתי'. אין אומרים 'על הכל'. ניגון הקריאה וברכות העולים לתורה וכן נוסח ה'מי שברך' – כבכל יום. כהן קורא 'וביום החמישי', לוי 'וביום הששי', שלישי 'וביום השביעי'. **בארץ ישראל**: הרביעי חוזר וקורא 'וביום השביעי'. **בחוצ לארץ**: הרביעי חוזר וקורא 'וביום הששי' ו'וביום השביעי'. חצי קדיש אחר קריאת התורה בניגון ימים נוראים וכופלים בו 'לעילא'. הכנסת ספר תורה בניגון ימים נוראים.

מוסף הושענא רבה

חצי קדיש לפני מוסף נאמר בניגון יום חול, ומ'לעילא' עד סופו – בניגון שבת. הניגונים בחזרת הש"ץ דמוסף כבשאר ימי חול המועד ואומרים קדושת 'נקדש'. להושענות שבעה אנשים מוציאים שבעה ספרי תורה ומחזיקים אותם על הבימה. ארון הקודש נשאר פתוח במשך ההקפות בלבד. בגמר הקפה ראשונה מחזירים אחד מהספרים, בגמר הקפה שניה מחזירים ספר שני, וכן בגמר כל הקפה ספר נוסף. ההקפה השניה היא 'אערוד שועי'. אחר הקפה שביעית והחזרת ספר שביעי,

סוגרים את ארון הקודש. כשאין בבית הכנסת שבעה ספרי תורה, מחזירים לפי מנין הספרים המצויים, בחישוב שהאחרון יוחזר בגמר ההקפה השביעית. הש"ץ אומר 'אני והו הושיעה נא', והקהל חוזר אחריו. 'כהושעת אלים' נאמר כבשאר ימי סוכות. בסופו, לא חוזרים על 'אני והו הושיעה נא', אלא הש"ץ ממשיך 'אנא הושיעה נא'.

ניגוני הפיוטים של ההושענות הם כמו בשאר ימי חג הסוכות. בסוף הפיוט 'אז כעיני עבדים', יש האומרים 'שערי שמים פתחי בניגון סוף הפיוט 'אנסיכה' במלכיות של ראש השנה.

חובטים את ההושענות אחר קדיש 'תתקבלי'. לאחר החבטות אומרים 'עלינו', שיר של יום ו'שיר מזמור לאסוף'. את בדי ההושענא מצניעים לשריפת חמץ או לאפיית מצות.

בחון לארץ

אחר תפילת מוסף ושוב אחר תפילת מנחה של הושענא רבה (וכשמתפללים סמוך לבין השמשות – לפני מנחה), מזכירים בהכרזה את הצורך לעשות עירוב תבשילין.

ערבית שמיני עצרת

אומרים מערבות של שמיני עצרת: 'שמיני אותיות'. (במחזורי אשכנז המובהקים). אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'וידבר משה'. בעמידה, בקידוש ובברכת המזון אומרים: 'את יום שמיני חג העצרת הזה. קידוש עם ברכת 'שהחיינו'. 'עלינו'. 'יגדל' בניגון יום טוב.

ישיבת סוכה בשמיני עצרת

מנהג רוב בני אשכנז שלא לישן בסוכה אבל אוכלים בה את הסעודות בליל שמיני עצרת וביומו, בלא ברכת 'לישב בסוכה'.

שחרית שמיני עצרת

הש"ץ של שחרית פותח במילים 'הגדול בכבוד שמך' (ולא ב'הא-ל בתעצומות!'). 'בא"י א-ל מלך' עד סוף ברכת 'שתבח עם קדיש (ויש שנהגו גם 'ברכו') – בניגון מתנת יד. בקדיש זה כופלים 'לעילא ולעילא'.

אומרים יוצר 'אם כאישון ננצרת', 'המאיר לארץ', נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון. זולת 'אמונים אשר נאספו'.

פסוקי 'הודו' ו'אנא ה' הושיעה נא' נאמרים בניגון סוכות. קדיש 'תתקבלי' שלאחר הלל – בניגון נבחר.

פסוקי הוצאת ספר תורה נאמרים בניגוני יום טוב. יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבון העולם', כנהוג בימים נוראים. אומרים 'על הכל' בניגון.

קוראים לחמשה קרואים בפרשת 'כל הבכור'. ב'מי שברך' לעולי התורה אומרים: 'לכבוד התורה ולכבוד הרגל', 'ויזכחו לעלות לרגל עם כל ישראל אחיו'.

חצי קדיש אחר קריאת התורה נאמר בניגון סוכות.

'מי שברך' לעולה האחרון בספר הראשון נאמר אחר הגבתו. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני.

הרב הוא חיוב לעלות לתורה וכן מכובד בגלילת ספר שני, משום 'מי שברך' של

בחוף לארץ

'מתנת יד'.

הפטרה 'ויהי ככלות שלמה' עד 'ולישראל עמו'.

מתנת יד

הרב הוא הש"ץ עד סוף הכנסת ספר תורה, והוא מכניס את הספרים לארון. לאחר ההפטרה מברכים עבור 'מתנת יד'. אחד מראשי הקהל אוהז ספר תורה בידו ומברך את הרב ב'מי שברך' של 'מתנת יד', ואחר כך אוהז הרב את ספר התורה ומברך ב'מי שברך' של 'מתנת יד' את כל הקהל. (המעוות שכל אחד קיבל על עצמו לתת כמתנת יד עבור לומדי תורה ועניי ארץ ישראל וירושלים, נאספות אחר החג ונשלחות ליעדן).

אין אומרים 'יזכור' ברגלים, כי אסור לעורר עצב בימי חיוב דאורייתא של שמחה, כמבואר בראשונים. המורגלים באמירתו כמנהג פולין, יכולים לאומרו בזמן 'מי שברך' של 'מתנת יד'.
'אשרי' והכנסת ספר תורה בניגוני ימים נוראים.

תפילת גשם

לפני מוסף תולים פרוכת לבנה. הש"ץ אינו לובש סארגנס (קיטל). קדיש לפני מוסף – בניגון ימים נוראים, כופלים בו 'לעילא', ואומרים מ'לעילא' בניגון מיוחד לתפילות גשם וטל.

לפני תפילה בלחש מכריז הש"ץ: "משיב הרוח ומוריד הגשם". הקהל אומר 'משיב הרוח ומוריד הגשם' ('הגשם' הגימל בסגול ולא בקמץ) בתפילה זו ואילך. תפילת גשם נאמרת בתוך חזרת הש"ץ.

פותחים את ארון הקודש בתחילת חזרת הש"ץ וסוגרים אותו לפני קדושה. ברכה ראשונה של חזרת הש"ץ נאמרת בניגון שבת.

אחרי 'אתה רב להושיע', עדיין אין אומרים 'יטריח לפלג', אלא הש"ץ אומר: 'משיב הרוח ומוריד הגשם', וממשיך 'מכלכל חיים בחסד' בניגון שבת עד 'ונאמן אתה להחיות מתים', ורק אז אומרים 'יטריח לפלג' וכל הפיוטים הנלוים לפי ניגוניהם המיוחדים. (כולם גם במחזורי פולין, מלבד האחרון 'איום זכור').

בסוף הפיוטים מקדימים: "לשובע ולא לרזון", ואחר כך אומרים: "לחיים ולא למות". אז ממשיך הש"ץ ואומר בניגון מיוחד: "מִמֵּית וּמְחִיָּה וּמְצַמֵּיִם וְשׁוֹעָה וְאֵין דּוֹמָה לָךְ", ומסיים בניגון שבת: "בא"י מחיה המתים".

את הקדושה אומר הש"ץ בניגון 'איום זכור נא'.

ברכת כהנים בניגון 'מתנת יד'.

קדיש 'תתקבלי' בניגון נבחר, וכופלים בו 'לעילא'.

'אין כאלקינו' ו'יאנעים זמירות', בניגון ימים נוראים.

מנחה של יום טוב

'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ וקדושה – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה

בחון לארץ

האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש (תתקבל) – בניגוני פזמונים של סליחות (פזמונים קדישי).

ערבית שמחת תורה

מכירת מצוות לכל השנה: יין לקידוש, יין להבדלה, נר להבדלה, חיפוש, קיפול מפה והושטה, עץ חיים, וכיוצא באלה.

שרים 'מה טובו לפני ברכו'.

בארץ ישראל: אומרים מערבות של שמיני עצרת: 'שמיני אותותיו'. (במחזורי

אשכנז המובהקים).

בחון לארץ: אומרים מערבות 'את יום השמיני'.

אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'ידבר משה'.

בעמידה, בקידוש ובברכת המזון אומרים: אַתְּ יוֹם שְׁמִינֵי חַג הַעֲצָרָת הַזֶּה.

קדיש 'תתקבל' בניגוני מועדי השנה ('יאהרעס קדישי').

קידוש עם ברכת 'שהחינו' 'עלינו'. 'יגדל' בניגון יום טוב.

שירה וריקודים ('הקפות')

מקום המחולות. ריקודים בתוך בית הכנסת לא היו נהוגים בדורות שלפנינו. מאז ימות רבותינו הראשונים נהגו באשכנז לצאת במחולות שיר לכבוד התורה, בשעות אחר הצהרים של שמחת תורה, סביב מדורה בחצר בית הכנסת, בלא לטלטל את ספרי התורה ובלא לקפץ עמם. היו עורכים שולחן לצד המחוללים וכל החפץ בכך היה מטיב את לבו במיני תרגימא ומשקה המונחים שם. בדורות האחרונים בטלה שמחה זו בצו השלטונות, שאסרו על עריכת מדורות מפני חשש דליקות ושריפות. מני אז לא היו מנהגי מחול קבועים בשמחת תורה בקהילות אשכנז. יש שלא רקדו כלל, ויש שבליל שמחת תורה יצאו במחולות באולמות מיוחדים, ויש שבאותו לילה עשו הקפות עם מחולות בבית הכנסת עם קריאה לילדים, זה בכה וזה בכה.

איסור קיפון וריקוד בשבת ויו"ט. אסרו חז"ל לרקוד בשבת ויום טוב, והוא

באופן ששתי רגלי הרוקד הן באויר בבת אחת, כמבואר בירושלמי ביצה פ"ה ה"ב:

"ולא מרקדין, רבי ירמיה רבי זעורה בשם רב חונה 'קיפון' – עוקר שתי רגליו

כאחת, 'ריקוד' – עוקר אחת ומניח אחת". היינו ששתי הרגלים באויר, ועקירת

הרגל השניה נעשית לפני הנחת הרגל הראשונה. ונפסק להלכה בחידושי דינין

והלכות למהר"י ווייל סי' ז': "אותם דעבדי חנגי ביום טוב... אסור, ותנן: אין

מטפחין ואין מרקדין, אף על גב דמפרש בירושלמי: 'קיפון עוקר שתי רגליו כאחת,

ריקוד עוקר רגלו אחת ומניח אחת', הא עבדי הכי כדעבדי חנגי, ואי איישר חילי

אבטליניה". לפיכך קפיצות וריקודים אלה האסורים מעיקר הדין, לא נהגו בהן

באשכנז אף בשמחת תורה שביום טוב שני של גלויות, ואותן קפיצות גבוהות בעקירת

שתי רגלים יחד, שהונהגו בכמה מקומות בזמננו גם בשבת וביום טוב ראשון,

באמירת 'משה אמת ותורתו אמת', וקפיצות אחרות כיוצא בהן, אין להן שורש

במסורת אשכנז המובהקת. יסוד ההיתר לרקוד בשמחת תורה הוא בתשובת רב

האי גאון (שו"ת הגאונים – שערי תשובה, סי' ש"ד): "ביום תשיעי ספק שמיני

לחג... שהוא אחרון, רגילין אצלנו שמרקדים אפילו כמה זקנים בשעה שאומרים

קלוסין לתורה, אלא שזו משום שבות הוא, ונהגו בו היתר **ביום זה בלבד** לכבוד התורה". על תשובה זו סמכו המהרי"ק וכל הפוסקים שבאו אחריו להתיר את הריקודים בשמחת תורה. ברם, התיירו אותם הגאונים רק ביום טוב שני של גלויות, שהוא מדרבנן, ולא ביום טוב ראשון ובודאי לא בשבת, שאין יום שמחת תורה חל בשבת בחוץ לארץ. (בני ארץ ישראל עד לימי רבותינו הראשונים נהגו בקריאת תורה תלת-שנתית, ובשמיני עצרת לא סיימו את התורה ולא ערכו בו שום שמחה לגמר קריאתה).

היתר מחול בשבת ויום טוב. היתר גמור הוא לעסוק בשירה הנעשית בהקפות סביב הבימה במעגל, כדרך שמקיפין בלולב, כי אין בה מדיני הריקוד. לפיכך היו אבותינו 'מחנגין' בשמחת תורה, היינו יוצאים במחול, כי "המחול הוא שהולכים רבים איש ביד חברו סביב סביב", וכל אחד "נמשך לו תנועת רגליו ללכת מתנועת קול השיר התנועה במחולות".

איסור שירת פסוקים. באשכנז הקפידו על שורת הדין שלא להשמיע פסוקים דרך שיר, אלא בתוך התפילה בלבד דרך העבודה שקבעו חז"ל. בזמני שמחה הירבו לזמר פיוטים וזמירות אך לא פסוקים. לפיכך בעת ריקודי שמחת תורה שרים רק מילים של קדושה שאינם פסוקים, הן פיוטים והן מילות תפילה והתעוררות. בין ההקפות שרים שירים שונים בלשון הקודש ואף בלשון אשכנז, כגון 'עס גיבט קיין גאט וויא אונזער גאט אין קאלקינאו', 'נחית כצאן עמד', 'ויאתיו כל לעבדך', וכן אומרים בנעימה יפה שני מזמורי תהלים שלמים 'אודה ה' בכל לבבי'.

נשים ונערות בבית הכנסת. היות ולפי עיקר המסורת לא נערכו ריקודים ומחולות בתוך בית הכנסת, לא הורגלו באשכנז להתיר כניסת נשים ונערות לבית הכנסת בשמחת תורה, מלבד ילדות קטנות בגיל שאין מונעים מהן את הכניסה לבית הכנסת בכל השנה כולה.

שמחה בליל יום טוב לכבודה של תורה

בבתי הכנסת כמנהג אשכנז המובהק בארץ ישראל, התקבלה ההנהגה לסיים את תפילת ערבית לגמרי, והחפץ ללכת לביתו, לקדש ולסעוד, יכול לעשות כן. האחרים נשארים בבית הכנסת ונוהגים לפי הסדר דלהלן שאינו חלק מתפילת ערבית, ושאוהב מהנהגות של קהילות אחדות באשכנז בדורות האחרונים.

פסוקי 'אתה הראת' נאמרים בקול רם על ידי הש"ץ בזה אחר זה והקהל אומרם עמו בקול נמוך. לפני 'שמע ישראל' פותחים את ארון הקודש, ואומרים את הפסוק 'שמע' בניגון ימים נוראים, את הפסוק 'ויהי בנסוע' בניגון שבת. לפני 'גדלו' מוציאים ספרי תורה לשם 'חיפוש' (ועמם את שאר הספרים, "דרך כבוד של מעלה").

בתוך ארון הקודש הריק, נהגו לשים נר דולק, עד שיוחזרו ספרי התורה. הש"ץ אוחז את אחד מספרי התורה ואומר 'גדלו' בניגון ימים נוראים. הקפות בשירה ורננה. 'אנא ה', 'אלקי הרוחות' וכו', אומרים בניגון הקפות ('אנא ה' הושיעה נא').

כל מי שמכובד באחיזת ספר תורה בהקפות, מתעטף בטלית. בין ההקפות שרים שירים שונים, כגון 'אודה ה' בכל לבבי', 'עס גיבט קיין גאט וויא אונזער גאט אין קאלקינאו', 'נחית כצאן עמד', 'ויאתיו כל לעבדך' (השירים מופיעים בתדפיס מיוחד).

אחר ההקפות עושים את ה'חיפוש', היינו שגוללים את ג' ספרי התורה למקום הקריאה של מחר.
 נערים שאינם בני מצוה, שהתכוננו והודיעו לגבאים לפני החג, קוראים בספרי התורה הללו בלא ברכה בטעמי המקרא בפרשיות שעומדים לקרוא מחר. כל נער קורא כשלשה פסוקים ולאחר מכן הקהל אומר לו בקול: 'ישר כח'.
 בשעת הקריאה, על הקהל לישוב במקומות מסודרים, כבקריאה רגילה, לכבוד המקום ולכבוד התורה, ולא להסתובב ולהרעיש.
 הכנסת ספר תורה בשירה: 'הללו', 'לדוד מזמור', 'ובנחה יאמר'. מוציאים את הנר מן הארון לפני הכנסת ספרי התורה.

שחרית שמחת תורה

'אדון עולם' נאמר בניגון הקפות ('אנא ה' הושיעה נא'), 'ברוך שאמר' – בניגון יום טוב.

הש"ץ של שחרית פותח במילים 'הגדול בכבוד שמך' (ולא ב'הא-ל בתעצמות'). 'הגדול' נאמר בניגון יום טוב, 'המלך' – בניגון ימים נוראים, 'שוכן עד' – בניגון שבת, 'יכתוב' – בניגון ברכת המגילה, 'בפי ישרים' – בניגון שני ספרי תורה, וסופו בניגון יום טוב.

בארץ ישראל: 'א-ל ההודאות' עד סוף ברכת ישתבח בניגון הקפות או מתנת יד. קדיש (ויש שנהגו גם 'ברכו') – בניגון מתנת יד. בקדיש זה כופלים 'לעילא ולעילאי'.
בחוצ לארץ: 'א-ל ההודאות' עד סוף ברכת ישתבח עם קדיש לפני 'ברכו' – בניגון הקפות.

תפילת שחרית מברכת יוצר עד 'הבוחר בעמו ישראל באהבה' מורכבת מניגוני השנה. אומרים יוצרות של שמחת תורה: יוצר 'אשרי העם' (גם במחזורי פולין), סלוק היוצר 'אשריך ישראל' (רק במחזורי אשכנז), אופן 'אשרי אום קדוש' (רק במחזורי אשכנז). את סוף האופן מ'על כסא' אומר הש"ץ בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף של ר"ה. נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון. אומרים בניגון את הזולת 'אז בקשוב' (נמצא גם במחזורי פולין). את הקטע המתחיל במילים 'ממצרים גאלתנו' אומר הש"ץ בניגון שביעי של פסח, וישירה חדשה – בניגון ברית מילה.

ברכת כהנים וקדיש 'תתקבל' – בניגוני מועדי השנה ('יאהרעס קדיש'). פסוקי 'אתה הראת' נאמרים בעת שהש"ץ והמכובד בהוצאה עומדים לפני ארון הקדש. הש"ץ אומר בקול רם את הפסוקים בזה אחר זה והקהל אומרם עמו בקול נמוך. לפני 'שמע ישראל' פותחים את ארון הקודש, והש"ץ אומר את הפסוק 'שמע' בניגון ימים נוראים. לפני 'גדלו' מוציאים את כל ספרי התורה ואין מכבדים בחורים בנשיאתם.

בתוך ארון הקודש הריק, נהגו לשים נר דולק, עד שיוחזרו ספרי התורה. הש"ץ אוחז אחד מספרי התורה ואומר 'גדלו'. אחר כך אומרים 'רוממו' עד 'בישועתו'.

נושאי ספרי התורה מקיפים סביב הבימה ג' פעמים, הקפות ממש "כמו שמקיפים עם הלולב" (כמבואר ברמ"א), והקהל אינו מקיף אלא מנשק את ספרי התורה בעברם על פניהם. בכל אחת מהקפות אלה אומר החזן 'אנא ה', 'אלקי הרחות', בניגון 'אגיל ואשמח'.

בגמר הקפה שלישית מחזירים את רוב ספרי התורה לארון הקודש, מלבד ג' ספרי התורה שקוראים בהם. מוציאים את הנר מן הארון לפני הכנסת ספרי התורה. החזן ושנים שעמו מביאים את ג' הספרים לבימה, ואומרים 'על הכל' בניגון.

קריאת התורה דשמחת תורה

ייעזור ויגן' אומרים בניגון בר מצוה.
לקריאת התורה בפרשת 'וזאת הברכה' עולים חמשה קרואים בלבד.
כהן עולה עם כל הכהנים החפצים לצאת בברכתו ולוי עולה עם כל הלויים החפצים לצאת בברכתו וישראל עם כל הישראלים החפצים לצאת בברכתו.
כהן קורא עד 'מצריו תהיה', לוי – עד 'ובין כתפיו שכן', שלישי – עד 'אלפי מנשה', רביעי – עד 'עם ישראל', חמישי עם כל הנערים – עד 'ובגאותו שחקים'.
ברכות עולי התורה וקריאתה הן בניגון הרגיל ולא בניגון של ימים נוראים.
בארץ ישראל: בימי שברך' לעולי התורה אומרים: 'לכבוד התורה ולכבוד הרגל', ויזכהו לעלות לרגל עם כל ישראל אחיו'. הרב הוא חיוב לעלות לתורה וכן מכובד בגלילת ספר שני, משום 'מי שברך' של 'מתנת יד'.
העולה ליכל הנערים' מברך את ברכות התורה במתון מהרגיל, כדי שיוכלו הנערים הרכים לברך עמו. אחר ברכה אחרונה של 'כל הנערים' אומר כל הקהל את הפסוק 'המלאך הגואל' בטעמי המקרא. ש"ץ מברך בימי שברך' משותף את העולה החמישי עם כל הנערים.
בימינו יש בתי כנסת בהם נהגו אחר אמירת 'מרשות' לחתן תורה (וכן לחתן בראשית), לילך אל מושב החתן, לפרוס מעליו טלית ולהוליכו אל הבימה בשירת הפסוק 'ויהי בישורון מלך', ויש הנמנעים מכך גם מטעם שאין לשיר פסוקים. את שלושת הפסוקים האחרונים מקדים הקהל ואומרם בקול רם, ולאחר מכן חוזר עליהם הקורא בתורה. חתן תורה קורא בעצמו את הפסוק האחרון 'ולכל היד החזקה'.
בסיום הספר קורא הציבור בקול רם כלפי המסיים את שתי המילים: "חזק ונתחזק", כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל-ב י, יב (ולא שלש מילים: "חזק חזק ונתחזק"), חתן תורה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה.
שרים את החרוז הראשון של הפיוט 'אחד יחיד' לחתן תורה ולחתן בראשית, מיד אחר סיום ברכת 'אשר נתן'.
אחר גלילת ספר הראשון, מברכים את חתן התורה בימי שברך', ואז אומרים 'מרשות' של חתן בראשית. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני.
חתן בראשית קורא בעצמו את פרשתו.
כשמגיע הקורא ל'ויהי ערב' של כל אחד מימי הבריאה, מקדים הקהל לומר בנעימה ידועה: 'ויהי ערב ויהי בוקר יום...', וחוזר על כך הקורא.
אחר קריאת יום הששי, ממשיך הקהל לומר 'ויכלו' עד 'ברא א-להים לעשות', וחוזר הקורא על ניגון הקהל של 'ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי', וממשיך לקרוא בטעמי המקרא את פרשת 'ויכלו' בהרמת קול יתירה.
לחתן תורה ולחתן בראשית בשובם מן הבימה למקומם אומר להם כל אחד מהעומדים בדרכם: 'מזל טוב', והם עונים: 'ברוך תהיה'.

חצי קדיש אחר הקריאה נאמר בניגון שמחת תורה (ויש – בניגוני 'יאהרעס קדיש'). לאחר גלילת ספר שני מברכים את חתן בראשית בימי שברך'. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השלישי.
בארץ ישראל: אחר הפטרה עושים סדר מתנת יד. ראה בלוח המקביל לבני חוץ לארץ בשמיני עצרת.

שירה וזמרה עם ספרי התורה והכנסתם

בארץ ישראל: 'אשרי בניגון ימים נוראים.
 הש"ץ נוטל ספר תורה של מפטיר, חתן תורה נוטל ספרו וחתן בראשית נוטל ספרו, ובעמדם יחד כשבידיהם ג' ספרי התורה אומרים בנעימה: 'אשר בגלל אבותי, ישו וגילו, אשריכם ישראל ו'אגיל ואשמח'. באמרם את החרוז החוזר: 'נגיל ונשיש, הם מכרכרים קלות וסובבים במקומם, וכן מכרכרים באמרם: 'תורה היא עץ חיים'.
 בפיוט 'התקבצו מלאכים', אחר כל אחד מעשר שמותיו של משה רבנו ע"ה, אומרים: '...עלה למרום והוריד עז מבטחה, ואומרים שוב בנעימה: 'התקבצו וימי עלי לפני השם הבא אחרי, לפי הסדר. בפיוט 'אגיל ואשמח' מזמרים לכל אחד משמות אבות העולם את כל הבית: '...שמח בשמחת תורה בא יבוא צמח בשמחת תורה, תורה היא עץ חיים לכולם חיים כי עמך מקור חיים, ובמחזורים קיצרו המדפיסים.

בחוץ לארץ	בארץ ישראל
<p>פסוקי הכנסת ספרי התורה נאמרים בניגוני יום טוב.</p> <p>מוסף דשמחת תורה</p> <p>כהנים עולים לדוכן גם בתפילה זו, ואומרים את ברכת כהנים בניגוני מועדי השנה. קדיש 'תתקבל' בניגוני מועדי השנה ('יאהרעס קדיש').</p>	<p>פסוקי הכנסת ספרי התורה נאמרים בניגוני ימים נוראים. הרב בעצמו מכניס את הספרים לארון.</p> <p>מוסף ותפילת גשם</p> <p>ראה בלוח המקביל לבני חוץ לארץ בשמיני עצרת, אלא שקדיש 'תתקבל' נאמר בניגוני מועדי השנה ('יאהרעס קדיש').</p>

ממתקים לילדים

מחמת ההקפדה לא לאכול בתוך בית הכנסת, חלוקת חבילות תשורה-מזכרת מחתני תורה ובראשית לילדים, נעשית בצורה מסודרת מחוץ לכתלי בית הכנסת, אחר סיום תפילת מוסף.

מנחה של יום טוב

'אשרי עד סוף יובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ וקדושה – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול.

בארץ ישראל: קדיש 'תתקבל' – בניגוני פזמונים של סליחות ('פזמונים קדישי'). עלינו.

בחוף לארץ ביום טוב שני: קדיש 'תתקבל' – בניגון יום חול כדי למהר לקבל את השבת. סדר קבלת שבת נאמר בשלמות כבכל שבתות השנה.

שמחה לכבוד התורה

בשעות אחר הצהרים, לפני מנחה או לאחריה, מתאסף הקהל למחולות לכבוד התורה.

אין מוציאים ספרי תורה, ואין אומרים 'אתה הראת'. מחוץ לבית הכנסת מכינים מזונות, פירות ומיני מתיקה עם משקאות, ואוכלים ושותים ושמחים שמחה של מצוה. יש שחזרו והנהיגו את המנהג הישן לצאת במחולות שיר לכבוד התורה סביב מדורה בחצר בית הכנסת, לצד השולחן הערוך במזונות.

בארץ ישראל

מוצאי יום טוב – אסרו חג

במוצאי יו"ט אין אומרים 'לדוד ברוך' אך מאריכים באמירת 'והוא רחום' ו'ברכו' כבמוצאי שבת. מבדילים לפני 'עלינו'. בשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. אין אומרים 'למנצח'.

שבת בראשית

בחוף לארץ: בליל שבת אין אומרים 'במה מדליקין' ואמר רבי אלעזר'. בשחרית אומרים יוצר 'א-ל נשא', אופן 'לבעל התפארת' בניגון ידוע, נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אחשבה לדעת'. כהן קורא עד 'יום שלישי', לוי עד 'יום חמישי', שלישי עד 'לעשות', רביעי עד 'והוא שמו', חמישי עד 'וילבשם', ששי עד 'לקח אתו אלקים'. חתן בראשית עולה לתורה. מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, בניגון מיוחד מחמת ברכת החדש.

מסיימים את ההפטר במילים: 'יגדיל תורה ויאדיר'. אין מזכירים נשמות ואין אומרים מי שברך לקהל. מברכים החדש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש מְרַחֵשׁוּן יהיה ביום הששי ולמחרתו ביום שבת קדש הבא עלינו לטובה". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרו בניגון 'הלכה ותוספות', וממשיך בו בתחילת 'אשרי'.

בסוף קדושה של מוסף אחר עניית הקהל: 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם ישכיל'. [אחר המילים 'היותה חפשית', יש להוסיף את החרוז שהושמט על ידי הצנזורה: 'העובד בך יפחץ פעל יד לקח כושית, חזק זעמו קמיו יפיץ חרישית]. נוסח מלא ומדויק על פי כתבי יד מופיע בתדפיס 'קובץ פיוטים וסליחות' של מכון מורשת אשכנז. הש"ץ אומר קדיש 'תתקבלי בניגון נבחר. מסיבת חתן בראשית לכל הקהל אחר תפילת מוסף. במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבלי עד הסוף.

סוף חודש תשרי

אין אומרים תחנון עד סוף החודש. בב' וה' אומרים 'א-ל ארץ אפיס' לפני קריאת התורה, בניגון הימים שאין אומרים בהם תחנון.

מרחשון

א' דראש חדש מרחשון

בערבית ובשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון, אך לא באמירת 'והוא רחום'. ליל ראשון של ראש חדש לפני תפילת שמונה עשרה, מכריזים: 'יעלה ויבא'. 'הודו' ו'אנא' שבהלל נאמרים בניגון נבחר. אין הפסקה בין חצי קדיש למוסף. יש החולצים תפילין לפני הקדיש, ויש שחולצים אחר מוסף. בתזרת הש"ץ של מוסף, הש"ץ אומר את הקטע מ'לטובה ולברכה' עד 'עון' בניגון 'הלכה ותוספות' (כמו ב'יחדשהו' של ברכת חדש מרחשון), וממשיך בניגון יום חול.

פרשת נח – ב' דראש חדש מרחשון

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות שמוציאים בהן שני ספרי תורה. לפני תפילת העמידה של ערבית ליל שבת מכריזים: 'ראש חדש'. בשחרית נאמר 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שמוציאים בהן שני ספרי תורה. אומרים יוצר של שבת וראש חדש 'אלקינו אלקים אמת', אופן 'לך אלים' בניגון, נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אמונתך אמת'. 'הודו' ו'אנא' בהלל נאמרים בניגון נבחר. חצי הקדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון ראש חדש. 'מי שברך' לשביעי נאמר אחר הגבהת הספר הראשון. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני.

בעמידה של מוסף, בברכת 'אתה יצרת', בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן ראש חֲדָשׁ, אומרים: זֶה קֶרְבֵּן שֶׁבֶת וְקֶרְבֵּן רֹאשׁ הַיּוֹם חֲדָשׁ פְּאָמוֹר.
 בסוף הקדושה אומרים את הפיוט של שבת וראש חֲדָשׁ: 'אלקיכם יזיחו'.
 'לדור ודור' נאמר בניגון שבת, 'הא-ל הקדוש' – בניגון יו"ט, עד 'כאמור', 'וביום השבת' – בניגון שבת, עד 'זה קרבן שבת', מ'וקרבן ראש חֲדָשׁ כאמור, ובראשי חֲדָשִׁיכֶם' בניגון יו"ט, 'ישמחו' – בניגון שבת, 'אלקינו' עד 'לטובה ולברכה' – בניגון יו"ט, 'לששון ולשמחה וכו' עד 'עון' – בניגון 'הלכה ותוספות' (כמו ב'יחדשהו' של ברכת חֲדָשׁ מרחשון), 'כי בעמך' עד סוף העמידה – בניגון שבת.
 קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.
 במנחה, לוי קורא עד 'ונסוע הנגבה'.
 אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

בארץ ישראל
שאלה
בערבית ליל ששי, לפני שמונה עשרה, מכריזים בקול רם: 'שאלה', כדי להזכיר לקהל לומר: 'ותן טל ומטר'.

פרשת לך לך

תענית בה"ב של מרחשון מאחרים למחצית השנייה של החדש. בקהילות שאין להם אפשרות להבדל מבני פולין ומתענים עמם בה"ב בתחילת החדש אז ב'מי שברך' של קהל, אחר 'וצדקה לעניים', מוסיפים בשבת זו את המילים: 'וכל מי שיתענה שני וחמישי ושני'.
 במנחה כהן קורא עד 'מעל עבדך'.

פרשת וירא

מסיימים את ההפטרה במילים: 'ותאמר שלום'.
 ב'מי שברך' של קהל, אחר 'וצדקה לעניים', מוסיפים את המילים: 'וכל מי שיתענה שני וחמישי ושני' (מלבד באותן קהילות שעשו כן כבר בפרשת לך לך).

ט"ז במרחשון

בליל ט"ז במרחשון תרצ"ט חרבו בתי הכנסת בגרמניה והחלה רדיפת היהודים באכזריות חמה, שהמשיכה בהשמדתם בשנות הזעם הנוראות ת"ש-תש"ה. הקפידו הרבנים שלא לכנות את ליל שריפת קדשי ישראל בשם 'ליל הבדולח', שהוא השם שניתן על ידי הפושעים הנאצים מתוך לעג, אלא בשם 'ט"ז במרחשון' (כמו ט' באב, י' בטבת, י"ז בתמוז וכיו"ב). לזכר ליל פורענות זה הנהיגו רבני גרמניה הניצולים כמה ענינים, זה בכה וזה בכה, והבוחר יבחר:
 תענית יחידים.
 תענית ח"ק שנקבעה דוקא ליום זה.
 השמעת דברי הספד.

אמירת מזמור תהלים אחר ערבית, היינו מזמור ע"ד (או מזמור ע"ט, או מזמור פ', או מזמור פ"ג).
 סיום ש"ס משניות מצטבר של בני קהילה מלווה בדברי הספד וזכרון (בלא סעודה, שנערכת רק כאשר הציבור למד בצוותא את אותה מסכת).
 אמירת סליחה 'ה' אלקי רבתי' ביום שני של תענית בה"ב הסמוך לט"ז במרחשון.

תענית שני קמא (של בה"ב)

יש המתענים כל היום כולו כמבואר בשולחן ערוך, ויש המתענים רק תענית שעות. כאשר יש עשרה מתענים בבית הכנסת, אומרים סליחות בברכת 'סלח לנו' של חזרת הש"ץ אחר המילים 'כי פשענו'. לפני ברכת 'רפאנו' אומר הש"ץ ברכת 'עננו'. כאשר אין עשרה מתענים, אין אומרים 'עננו' ואת הסליחות אומרים לאחר חזרת הש"ץ, ובתחילתן משמיטים את משפט הפתיחה 'סלח לנו' ופותחים מיד באמירת 'א-ל ארץ אפים'.

התחינות שנתקנו לימי הסליחות ועשרת ימי תשובה, 'עננו' וכוליה, לעולם אין נאמרות לאחר סליחות של תעניות ציבור ובה"ב.
 סדר הסליחות הוא כמנהג אשכנז המובהק.
 בסליחה המתחילה 'ישראל עמך תחינה עורכים' יש הרבה שיבושים מהצנזור. (הנוסח הנכון ללא שיבושי הצנזורה מופיע בתדפיס 'קובץ פיוטים וסליחות' של מכון מורשת אשכנז).

סדר 'אבינו מלכנו' ניתקן לאמירה בעשרת ימי תשובה בלבד, ואין אומרים אותו בתעניות ציבור בשאר ימות השנה.
 אחר 'והוא רחום' הגדול, נפילת אפים ו'ה' אלקי ישראל', אומרים 'שומר ישראל' שהוא פיוט הנועד לימי תענית ציבור בלבד. ש"ץ אומר כל חרוז של 'שומר ישראל' בנעימה ידועה, והציבור חוזר עליו באותה נעימה.
 כאשר יש עשרה מתענים קוראים בתורה בפרשת 'ויחל'.

במנחה כאשר יש עשרה מתענים בבית הכנסת מוציאים ספר תורה וקוראים בו 'ויחל' ובתפילת שמונה עשרה אומרים 'עננו', 'שים שלום' במקום 'שלום רב'. 'רבון העולמים' של תענית. אין אומרים 'שומר ישראל' אחר נפילת אפים אלא ממשיכים כרגיל 'ואנחנו לא נדע'.

תענית חמישי

נוהגים כבשני קמא, ואומרים את הסליחות המיוחדות לתענית חמישי כמנהג אשכנז המובהק.
 הפזמון 'רעה ישראל' נאמר בניגון 'מלאכי רחמים'. הרפריין הוא: 'ה' אלקים סלח נא, מי יקום יעקב כי קטן הוא'.

פרשת חיי שרה

לוי קורא עד 'עם אדני אברהם', רביעי – עד 'לבן אדני', חמישי – עד 'וישתחו ארצה לה"', ששי – עד 'אחרי אמו'.

תענית שני בתרא

נוהגים כבשני קמא, ואומרים את הסליחות המיוחדות לתענית שני בתרא, כמנהג אשכנז המובהק.
בסוף הסליחה המתחילה 'אזון תחן' יש שיבושי צנזורה רבים. (הנוסח המקורי מופיע בתדפיס 'קובץ פיוטים וסליחות' של מכון מורשת אשכנז).

פרשת תולדות

חמישי קורא עד 'ויברכהו', ששי – עד 'ברוך יהיה'.
מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, נאמרת בניגון מיוחד מחמת ברכת החדש.
מפטירים 'ויאמר לו יהונתן'.
אין מזכירים נשמות ואין אומרים 'מי שברך' לקהל.
מברכים החדש. 'ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש כְּסֵלוֹ יהיה מחר ביום הראשון". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: "יחדשהו", בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרו בניגון 'מעוז צור', וממשיך בו בתחילת 'אשרי'.
במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.
בראש חדש אין אָבֵל עובר לפני התיבה בכל ג' התפילות, כולל בערבית של מוצ"ש. במוצאי שבת לפני שמונה עשרה מכריזים: 'ראש חדש'.

כסלו

פרשת ויצא

בשם 'יששכר' קוראים רק ש"ין אחת, וכן בכל 'יששכר' בתורה כולה.
מפטירים 'ויברח יעקב' ומסיימים ב'יכשלו בס' בלי להוסיף שום פסוקים מספר יואל מאלו שמוסיפים בשבת שובה.

שאלה בחוץ לארץ

בערבית לפני שמונה עשרה, מכריזים בקול רם: 'שאלה', כדי להזכיר לקהל לומר: 'ותן טל ומטר'.

פרשת וישלח

מפטירים 'חזון עובדיה'.

הדלקת נר חנוכה

נהגו בכל תפוצות אשכנז להדליק נר חנוכה בבית לאחר צאת הכוכבים.

מאז ימות רבותינו הראשונים נהגו בכל תפוצות האשכנזים להתפלל ערבית מבעוד יום, והדלקת נר חנוכה אחרי תפילת ערבית. בדורות האחרונים מעת שנוסדו חברות 'מעריב בזמנו', יש שהקדימו את הדלקת נר חנוכה לערבית, ויש שהקדימו ערבית לנר חנוכה.

בבית הכנסת מדליקים לפני ערבית. מדליקים בבית הכנסת נרות זקופים, הן של שעה הן של שמן בבזיכים זקופים בהם הלהב עולה כבמנורת בית המקדש. המנורה מוצבת דרומית לארון הקודש, והמדליק עומד כשאחוריו לדרום ופניו לצפון. ביום הראשון מתחיל מימינו, שהוא הנר הסמוך לארון הקודש, ובשאר ימים מתחיל מהשמאלי הנוסף ופונה לימינו. נוסח הברכה הוא: "להדליק נר **שְׁלַחֲנָה**". הש"ץ אומר בנגינה מיוחדת את הברכות ולאחריהן: 'הנרות הללו'.

ערבית לילי חנוכה

נהוג שהציבור כולו מגיע להדלקת הש"ץ, בפרט בלילה הראשון, להגדיל את פירסום הנס ברוב עם. לפני ערבית אומרים: 'שיר המעלות הנה ברכו' וחצי קדיש, כבכל מעריב בזמנו בחול. 'ברכו' מאריכים לומר בניגון כבמוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין אומרים בו תחנון. אין מכריזים 'על הנסים' לפני שמונה עשרה, כי זוכרים לאומרו מחמת הדלקת הנר. הנוסח הוא 'על הנסים' בלא וי"ו החיבור ('ועל הנסים'). בגמר התפילה שרים 'מעוז צור' בציבור. מהפיוט 'מעוז צור' שרים רק את חמישה הבתים שבודאי נתחברו על ידי הפייטן ר' מרדכי, בלא תוספות שנתפרסמו בתקופה מאוחרת כמו 'חשוף זרוע' ודומיו. נרות חנוכה של בית הכנסת דולקים ברציפות מעת לעת, ואם אי אפשר, חוזרים ומדליקים אותם בשחרית. ליל ראשון של ראש חודש לפני תפילת שמונה עשרה, מכריזים: 'יעלה ויבא'; בערבית ליל ב' מכריזים: 'ראש חודש'. אַבְּל אינו עובר לפני התיבה בכל תפילות חנוכה, אך אינו מסתיר את העטרה השחורה בטליתו.

שחרית ימי חנוכה

'אדון עולם' נאמר בניגון 'מעוז צור'. 'ועלו מושיעים בהר ציון' – בניגון המאורה 'שני זיתים'. מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. 'הודו' ו'אנא' שבהלל – בניגון 'מעוז צור'.

קריאת התורה של חנוכה

ביום הראשון כהן קורא מ'ויהי ביום כלות' עד 'אהרן הכהן'; לוי עד 'לחנכת המזבח'.

אף בארץ ישראל קוראים כנהוג בחוץ לארץ, היינו מיום שני עד יום חמישי של חנוכה (חוץ משבת), כהן ולוי קוראים בנשיא של אותו יום וישראל בנשיא של מחר. ביום אחרון של חנוכה, כהן ולוי קוראים בנשיא של יום שמיני וישראל גומר את פרשת נשא ואינו מוסיף פסוקים מתחילת פרשת בהעלותך. חצי קדיש אחרי קריאת התורה נאמר בניגון ה'מאורה' של שבת חנוכה שני זיתים'.

ליל שבת חנוכה

בערב שבת לפני מנחה מדליקים נר חנוכה בבית הכנסת. 'לכה דודי', לפחות את החרוז האחרון, מזמרים בניגון מיוחד לשבת זו. בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות שמוציאים בהן שני ספרי תורה. סיום ברכת 'השכיבנו' והחלק הראשון של חצי קדיש – בניגון מיוחד לשבת זו. אחר 'יגדל' שרים 'מעוז צור' בציבור.

שחרית שבת חנוכה

'אדון עולם' נאמר בניגון 'מעוז צור'. 'ועלו מושיעים בהר ציון' – בניגון המאורה שני זיתים'. 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה. אומרים יוצר של שבת חנוכה 'אודך כי אנפת', מאורה של שבת חנוכה שני זיתים' בניגון. חתימת הברכה מ'אור חדש' נאמרת בניגון 'כי א-ל שומרינו' של שבת חנוכה. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אין צור חלף'. החלק הראשון של חצי קדיש אחרי קריאת התורה נאמר בניגון 'כי א-ל שומרינו', והחלק השני בניגון מיוחד לשבת חנוכה. 'מי שברך' לשביעי אחרי הגבהת הספר הראשון. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני. למפטיר קוראים בספר שני בפרשת נשא, מ'ביום הרביעי' עד 'קרבן אליצור בן שדיאור'. אין מזכירים נשמות ואין אומרים 'מי שברך' לקהל. מברכים החדש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: 'ראש חדש טבת יהיה ביום השני וביום השלישי. הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרו בניגון 'מעוז צור', וממשיך בו בתחילת 'אשרי'. בקדושת מוסף אומרים את הפיוט של חנוכה 'אלקיכם יביא משיחו'. יש להחליף את נוסח הצנזורה (דעה חדשה יחדש הטות און מהכביד, הדר חמדת זבול), בלשון הפייטן: 'דַתְּ חֲדָשָׁה יַחְדָּשׁ הַטּוֹת אֵין מִהַקְבִּיד, חֲלוֹף אֶלְיָלִים זָבֹול. נוסח מדויק על פי כתבי יד מופיע בתדפיס 'קובץ פיוטים וסליחות' של מכון מורשת אשכנז. קדיש 'יתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.

מנחה בשבת חנוכה

במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'יתקבל' עד הסוף.

מוצאי שבת חנוכה

בעת אמירת 'ויהי נועם' עורכים את הנרות.
אחר קדיש 'תתקבל', לפני 'ויתן לך', מדליק ש"ץ נרות חנוכה, ומבדיל לפני 'שיר
המעלות' כבכל מוצאי שבת.
אף במוצאי שבת בגמר התפילה שרים 'מעוז צור' בציבור.

טבת

ראש חדש טבת

חצי קדיש אחרי קריאת התורה נאמר בניגון ה'מאורה' של שבת חנוכה 'שני זיתים'.
בחזרת הש"ץ של מוסף, הש"ץ אומר את הקטע מ'לששון ולשמחה' וכו' עד 'עון'
בניגון 'שני זיתים' וממשיך בניגון יום חול.

פרשת ויגש

שלישי קורא עד 'רוח יעקב אביהם', רביעי – עד 'הביא אתו מצרימה'.

עשרה בטבת

עוטפים את ספר התורה במעיל שחור עד אחרי קריאת התורה של מנחה.
אומרים סליחות בברכת 'סלח לנו' של חזרת הש"ץ אחר המילים 'כי פשענו'. סדר
הסליחות הוא כמנהג אשכנז.
הפזמון 'אבתי כי בטחוי' משובש מאד בידי הצנזור. הנוסח הנכון ללא שיבושי
הצנזורה מופיע בתדפיס 'קובץ פיוטים וסליחות' של מכון מורשת אשכנז. הפזמון
נאמר בניגון מיוחד לפזמונים של צום גדליה, עשרה בטבת ותענית אסתר.
לפני ברכת 'רפאנו' אומר הש"ץ ברכת 'עננו'. יש מקומות שהש"ץ מסיים ברכת
'עננו' בניגון 'שומע תפלה'.
סדר 'אבינו מלכנו' ניתקן לאמירה בעשרת ימי תשובה בלבד, ואין אומרים אותו
בתעניות ציבור בשאר ימות השנה. אחר נפילת אפים אומרים 'שומר ישראל', שהוא
פיוט הנועד לימי תענית ציבור בלבד. הש"ץ אומר כל חרוז של 'שומר ישראל'
בנעימה ידועה, והציבור חוזר עליו באותה נעימה.
במנחה, קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא הזכרת שמו, במילים: "יעמוד
מפטיר".

'עננו'. 'שים שלום' במקום 'שלום רב'. 'רבון העולמים' של תענית.
בארץ ישראל: הכהנים עולים לדוכן.

פרשת ויחי

רביעי קורא עד 'ולבן שנים מחלב', חמישי – עד 'קויתי ה"', ששי – עד 'עם רב'.
חמישי נחשב לעליה חשובה, בגלל קריאת הפסוק 'לישועתך קויתי ה"' שבסופה.
בקריאת מילים אלו הקורא מרים קולו.

בסיום הספר קורא הציבור כלפי המסיים את שתי המילים: חֶזֶק וְנִתְחַזַּק, כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל ב י, יב (ולא שלש מילים: "חזק חזק ונתחזק"), העולה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה, ורק הקורא בתורה חוזר על קריאה זו. קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון נבחר לכבוד סיום הספר.

פרשת וארא

מחציתו השניה של קדיש שאחר קרה"ת נאמרת בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש. אין מזכירים נשמות ואין אומרים מי שברך לקהל. מברכים החודש. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש שְׁבֻט יהיה ביום הרביעי". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: "יחדשהו", בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרו באחד מניגוני פרשת שקלים, וממשיך בו בתחילת 'אשרי'.

שבט

פרשת בא

במנחה, כהן קורא עד 'מוזה אתכם', לוי עד 'לפני העם'.

פרשת בשלח

בפסוקי דזמרה אומר הש"ץ את שירת הים בניגון קריאתה בתורה בשבת זו. את הקטע המתחיל במילים 'ממצרים גאלתנו' אומר הש"ץ בניגון שביעי של פסח, וישירה חדשה – בניגון ברית מילה. הפסוק האחרון של קריאת לוי נאמר בהרמת קול. שלישי ורביעי הן עליות חשובות. בקריאת שלישי, שלשת הפסוקים המתחילים 'ויסעי', 'ויבא', 'ויט' נקראים בהרמת קול, ובמלה האחרונה לפני כל אחד מהפסוקים האלה, הקורא מאריך בנגינה. גם המחצית השניה של הפסוק האחרון, מן 'ויאמר מצרים', נאמרת בהרמת קול. בקריאת רביעי בפסוק האחרון המילים מ'כל המחלה' נקראים בהרמת קול. בקריאת שביעי הפסוק האחרון נקרא בהרמת קול. אוכלים תבשיל של חטים ונותנים חטים לפני העופות. יש המקפידים ליתנם לעופות לפני כניסת שבת, ויש המקילים להניחם בשבת לפני החלון ולא לפניהם ממש.

ט"ו בשבט ('חמשה עשר')

במנחה שלפניו אומרים תחנון. בשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.

אין אומרים תחנון בשחרית אבל במנחה אומרים.
 'א-ל ארץ אפים' נאמר בנעימה.
 אין האבל עובר לפני התיבה אף לא ל'אשרי' ו'למנצח'.
 ט"ו בשבט הוא יומא דמפגרי ביה המלמדים ותלמידיהם אחר חצות.
 מרבים באכילת פירות. יש האוכלים חמשה עשר פירות כמנין ט"ו, בתוכם משבעת המינים, ולא פירות האדמה.

פרשת יתרו

בשחרית אומר החזן בניגון מיוחד: 'ישמח משה', עד 'וכן כתוב בתורתך', ויש האומרים בניגון עד 'שבת וינפשי'.
 שלישי קורא עד 'אשר תדבר אל בני ישראל', רביעי – עד 'המה יעלו בהר', חמישי – עד 'יעננו בקול'.
 נהגו לעמוד בשעת קריאת עשרת הדברות. יש המקדימים לקום כמה פסוקים לפני כן כדי שלא להבדיל בין דברי תורה, ולפיכך נהגו שאין עושים 'אנכי' תחלת פרשה.
 עד 'לאמר' קוראים בנגינה רגילה ובמלה 'לאמר' מאריך בנגינה.
 את עשרת הדברות קוראים בציבור בטעם העליון, וביחיד – בטעם התחתון.
 פרשת 'אנכי' נקראת בקול רם. בדברות מאריך הקורא במלים 'מצותי', 'לשוא' (הב'), 'ויקדשהו', 'לך', 'תרצח', 'תנאף', 'תגנב', 'שקר'.

פרשת משפטים – שקלים

לקראת כל אחת משבתות ארבע הפרשיות תולים פרוכת ומניחים כיסויים מיוחדים של עמוד הש"ץ והאלממור (בימה).
 בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה. 'ופרוש עלינו', 'ושמרו' וחלקו הראשון של חצי קדיש – בניגוני פרשת שקלים.
 בשחרית אומר הש"ץ 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה.
 אומרים יוצר 'א-ל מתנשא לכל'. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מעל הראשונים אומרים אותו בניגון, זולת 'אתה אהבת'.
 בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אז מאז זמות'.
 לוי קורא עד 'המבעיר את הבערה'.
 'מי שברך' לעולה השביעי נאמר אחרי הגבהת הספר הראשון. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני.
 מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, בניגון פרשת שקלים.
 מפטירים 'בן שבע שנים יהואשי'.
 אין מזכירים נשמות ואין אומרים מי שברך לקהל.
 מברכים החדש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש אָדָר יהיה ביום החמישי וביום הששי. הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרו באחד מניגוני פורים (ניגון 'ויתלו את המן' אינו של פורים, אלא מושאל מהולכת חתן וכלה למיין").

במוסף בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אשכול איווי', בניגוני פרשת שקלים, בהם מזמרים חלק מהקדושה.
קדיש 'תתקבל' – בניגון פרשת שקלים.

אדר

ראש חדש

בראש חדש במוסף מנגן הש"ץ את המילים מ'לששון ולשמחה' בניגון של פורים.

פרשת תרומה - הפסקה א'

בשחרית אומרים יוצר 'אור זרועי'.
לוי קורא על 'לפני תמיד, שלישי – עד 'מראה בהר', רביעי – עד 'מלמעלה', חמישי – עד 'הראית בהר', ששי – עד 'כן יעשו'.
במנחה, כהן קורא עד 'לכבוד ולתפארת', לוי – עד 'ואת הששי'.

פרשת תצוה – פרשת זכור

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה.
בשחרית אומר הש"ץ את המילים 'וכתוב רננו צדיקים בה' לישרים נאווה תהלה', בניגון 'ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם' של ברכת המגילה. 'בפי ישרים' – בניגון המיוחד לשבתות שמוציאים בהן שני ספרי תורה.
אומרים יוצר 'זכור את אשר עשה', נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אתה מלא רחמים'.
בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אזכיר סלה'. בסילוק 'אלקים אל דמי' אומר החזן את הקטע 'והמזכירים את ה' עד 'שוש איש בה'', בניגון פרשת זכור.
חצי קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון פרשת זכור.
'מי שברך' לעולה השביעי נאמר אחרי הגבהת הספר הראשון. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני.
רבים מקפידים על הוראת רבינו נתן אדלר שנשים תשמענה את קריאת פרשת זכור.

למפטיר מעלים את הרב.
הקריאה המקובלת היא 'תמחה את זכר עמלק', הזי"ן של 'זכר' בצירה, ולא נהגו לכפול את הקריאה.
בהפטרה את המלה 'ומה' (קול הצאן הזה באזני), יש האומרים אותה בהטעמה מיוחדת כדי להבליט את הרמז של הנביא לגעיית הצאן.
קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון פרשת זכור.

שחרית תענית אסתר

אומרים סליחות בברכת 'סלח לנו' של חזרת הש"ץ אחר המילים 'כי פשענו'. סדר הסליחות הוא כמנהג אשכנז.

יש מקומות שהש"ץ מסיים ברכת 'עננו' בניגון 'שומע תפלה'. אחר נפילת אפים אומרים 'שומר ישראל', שהוא פיוט הנועד לימי תענית ציבור בלבד. הש"ץ אומר כל חרוז של 'שומר ישראל' בנעימה ידועה, והציבור חוזר עליו באותה נעימה. סדר 'אבינו מלכנו' ניתקן לאמירה בעשרת ימי תשובה בלבד, ואין אומרים אותו בתעניות ציבור בשאר ימות השנה. בבית הכנסת אין לימוד אחרי התפילה.

מחצית השקל

נותנים כספי צדקה לפני מנחה לתוך שלוש קערות מיוחדות, המסומנות במילים: 'מעות פורים', 'מחצית השקל' ו'צדקה'.

'מעות פורים'. עבור: חלוקה לעניי העיר לסעודת פורים, היינו מתנות לאביונים. סכום הנתינה: ג' מחציות מטבע של אותה מדינה.
'מחצית השקל'. עבור: לומדי תורה בירושלים, זכר לשקלים שנשלחו לירושלים. סכום הנתינה: ערך מחצית השקל בזמן שבית המקדש היה קיים, שהוא קרוב לעשרה גרם כסף טהור - העשיר לא ירבה והדל לא ימעט. (מין היחיתם סופר' נתן מחצית שקל עתיקה אמיתית שהיתה ברשותו, ופדאה אחר כך).
'צדקה'. עבור: מטרות צדקה שונות, מצד אגרא דתעניתא צדקתא. סכום הנתינה: דמי הסעודות שלא נאכלו בתענית, ככל אשר ידבנו לבו.

מנחה של תענית אסתר

קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא הזכרת שמו, במילים: "יעמוד מפטיר". בפסוק אחרון של 'יוחל', קוראים המילים 'אשר אתה בקרב' בניגון קדמא ואזלא של מגילת אסתר.
'עננו'. 'שים שלום' במקום 'שלום רב'. 'רבון העולמים' של תענית.
בארץ ישראל: הכהנים עולים לדוכן.
אין אומרים 'אבינו מלכנו', ולא 'שומר ישראל'.

ליל פורים דפרזים

מרבית באורות ונרות בבית הכנסת.
אבל אינו עובר לפני התיבה בכל תפילות פורים.
אחר שמונה עשרה אומרים קדיש 'תתקבל', וקוראים את המגילה.
בגמר קריאת המגילה והברכה שאחריה, אומרים 'אשר הניא' ומזמרים 'שושנת יעקב'. לפני יוגם חרבונה' יש להוסיף את הקטע שהושמט בידי הצנזורה: 'אָרוּרִים כָּל הַעֲרָלִים. פְּרוּכִים כָּל יִשְׂרָאֵל (ולא: 'ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים!').
אומרים 'ואתה קדושי ושוב קדיש 'תתקבל'. עלינו.

קריאת המגילה

לקריאת המגילה עומד הרב לימין הקורא והגבאי – לשמאלו. פותחים את המגילה ופושטים אותה עד סופה וכופלים את היריעות זו על זו באופן שתהיינה היריעות הראשונות לעיני החזן בתחילת הקריאה. יש הנזהרים שלא לגעת במגילה בעת הקריאה משום 'האוחז ערום', ואוחזים אותה בעמוד ונרתיק המחוברים לה.

לפני אמירת הברכות מכריזים: "שתיקה יפה בשעת קריאת המגילה והברכות". בקריאה של ליל פורים ראוי לכוין בברכת 'שהחיינו' על משלוח מנות וסעודת פורים של מחר, מפני שאין מברכים 'שהחיינו' ביום.

את הפסוקים הבאים אומר הקהל תחילה ואחר כך הש"ץ: 'איש יהודי עד ימינו' (ב, ה) / 'ומרדכי עד 'ושמחה' (ח, טו) / 'ליהודים עד 'ויקר' (ח, טז) / 'חמש מאות איש' עד 'עשרתי' (ט, ו-ז) / 'כי מרדכי עד הסוף (הפסוק האחרון).

בפסוקים הבאים קוראים בניגון איכה: 'וכלים מכלים שונים' (א, ז) / 'אשר הגלה מירושלים עם הגולה אשר הגלתה עם יכניה מלך יהודה, אשר הגלה נבוכדנצר מלך בבל' (ב, ו) / 'והמלך והמין עד 'ומרה' (ג, טו - ד, א) / 'אבל גדולי עד 'לרבים' (ד, ג) / 'וכאשר אבדתי אבדתי' (ד, טז) / 'כי איככה אוכל וראיתי ברעה אשר ימצא את עמי ואיככה אוכל וראיתי באבדן מולדתי' (ח, ו).

בפסוקים הבאים משמיעים ניגוני שמחה ידועים: 'להראות' עד 'היא' (א, יא) / 'להיות' עד 'עמו' (א, כב) / 'והנערה' עד 'ויעש כן' (ב, ד) / 'ובהגיע תור אסתר בת אביחיל' (ב, טו) / 'ויאהב' עד 'ושתי' (ב, יז) / 'בלילה ההוא נדה שנת המלך' (ו, א) ומלת 'המלך' שאחריו בנגון 'המלך' שבימים נוראים לפני 'יושב על כסא' / 'מהר' עד 'אשר דברתי' (ו, ז) / 'ויתלו' עד 'שככה' (ז, י) / 'הרצים' עד 'הבירה' (ח, יד) / 'ומרדכי עד 'ושמחה' (ח, טו) / 'ליהודים' עד 'ויקר' (ח, טז) / 'וכל מעשה' עד 'ופרסי' (י, ב) / 'כי מרדכי עד הסוף (הפסוק האחרון).

בפסוקים הבאים מרים הקורא את קולו, מפני שהשם הוי' מופיע בראשי התיבות או בסופן: 'היא וכל הנשים יתנו' (א, כ) / 'יבא המלך והמן היום' (ה, ד) / 'זה איננו שוה לך' (ה, יג).

וכן מרים קולו באמירת: 'רוח והצלה' עד 'אחר' (ד, יד) / 'ככה' עד 'ביקר' (ו, יא).

שחרית פורים

אחת מחמש ההשכמות.

אומרים 'אדון עולם' באחד מניגוני פורים, וכן 'ועלו מושיעים' עד 'לאמרי'. מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'ויאהב אומן'. בסוף כל קטע הש"ץ אומר את שני החרוזים האחרונים בניגון, ובמלה הנזכרת מפסוק במגילה הש"ץ מגביה את קולו. בברכת המינים, אומר הש"ץ בניגון זה את החרוזים 'לכדי וירני'. לפני סיום ברכת המינים, הש"ץ אומר מ'יום ליום' בניגון פורים אבל מ'ראשי קמותיו' בניגון של כל סוף קטע. באמירת 'שובר אויבים ומכניע זדים' מרים הש"ץ את קולו בניגון הנהוג בברכת 'שומע תפילה'.

חצי קדיש לאחר קריאת התורה נאמר בניגון של פורים.

אין מברכים 'שהחיינו' בקריאת המגילה של שחרית, שכבר יצאו בברכה של אתמול.
 אין אומרים 'אשר הניא', מפני שקרובות נאמרו בחזרת הש"ץ, אך מזמרים את סופו: 'שושנת יעקב'.
 אם יש ברית מילה, מלים בסוף התפילה כבשאר ימים.
 בבית הכנסת אין לימוד אחרי התפילה.

סעודת פורים

מתפללים מנחה גדולה ומהדרים להקדים את הסעודה בעוד היום גדול.
 אוכלים בשר מעושן המכונה 'המך' (מפני שבשר זה נתלה לצורך עישונו), ואת המאפה בצורת אדם הקרוי 'המך'.
 יש נוהגים לומר 'אגגי קם לאבד ידידים', או זמירות ושירים אחרים בלשון הקודש ובידיש-דייטש.

שושן פורים בערי הפרזים

בשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.
 אין אומרים תחנון ולמנצח.

פרשת כי תשא – הפסקה ב'

בשחרית אומרים יוצר 'אורות מאופל'.
 כהן קורא עד 'לדרתם', לוי – עד 'אשר צויתך יעשו', שלישי – עד 'לעשות לעמו', רביעי – עד 'היום ברכה', חמישי – עד 'ונחלתנו'.

פרשת ויקהל – פקודי פרשת פרה

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה.
 בשחרית אומר הש"ץ 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה.
 אומרים יוצר 'אום אשר בך דבוקה', נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מעל הראשונים אומרים אותו בניגון, זולת 'אשרי כל חוסי בך'.
 בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אצולת אומן'. אין אומרים בהם את הקטע 'זאת הקשה'.
 כהן עד 'מלפני משה', לוי עד 'זהב טהור'.
 בסיום הספר קורא הציבור כלפי המסיים את שתי המילים: "חֶזֶק וְנִתְחַזַּק", כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל ב י, יב (ולא שלש מילים: "חזק חזק ונתחזק"), העולה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה, ורק הקורא בתורה חוזר על קריאה זו.
 חצי קדיש אחר קריאת התורה, נאמר בניגון חצי קדיש של ערבית שבתות שני ספרי תורה.
 אין מזכירים נשמות ואין אומרים מי שברך לקהל.

מברכים החדש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש נִיָּסָן יהיה ביום שבת קדש הבא עלינו לטובה". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרו בניגון פסח ('אדיר הוא').

קדיש 'תתקבל' אחר מוסף – בניגון נבחר.
במנחה כהן קורא עד 'לרצנו לפני ה'".

ניסן

פרשת ויקרא – פרשת החודש – ראש חדש

לפני שבת, מעמידים את שלשת ספרי התורה לקריאה של מחר באמצע השורה הראשונה של ארון הקדש. הספר שבו קוראים את פרשת השבוע מוצב באמצע, מימינו הספר לקריאת פרשת ראש חדש, ומשמאלו הספר לקריאת מפטיר. בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה. 'ופרוש עלינו', 'ושמרו' וחלקו הראשון של חצי קדיש – בניגוני פרשת שקלים.

לפני תפילת העמידה מכריזים: 'ראש חדש'.
בשחרית אומר הש"ץ 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה. אומרים יוצר של פרשת החדש 'אות זה החודש', אופן של שבת ראש חדש 'לך אלים' בניגון, נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת של פרשת החדש 'א-ל עושה נפלאות'.

בחזרת הש"ץ אומרים קרובות של 'אתית עת דודים'.
לוי עד 'תקריב מלח', שלישי עד 'ריח ניחח לה', רביעי עד 'לא תאכלו'.
ששי קורא עד סוף פרשת השבוע. 'מי שברך' נאמר לעולה הששי אחרי הגבהה של ספר ראשון. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני. לעולה השביעי קוראים את פרשת ראש חדש. באמירת חצי קדיש אחר עליית שביעי בספר שני מכסים את הספר השני ומניחים את ספר התורה השלישי לשמאל השני. אך אין חוזרים להניח את ספר התורה הראשון על התיבה.

החלק הראשון של חצי קדיש אחרי קריאת התורה נאמר בניגון ראש חדש, וחלקו השני – בניגון פרשת שקלים והחדש.
'מי שברך' לשביעי אחרי הגבהת הספר השני. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השלישי.

מפטירים 'כה אמר ה' אלקים' עד 'עולת תמיד'.
ש"ץ נוטל בידו את ספר התורה בו קראו מפטיר. בהחזרת הספרים לארון הקודש הולך אחר הש"ץ המכובד בהוצאת הספר השני ואחריו הולך המכובד בהוצאת הספר השלישי. כשמגיעים לארון הקדש, נוטל המכניס מידי הש"ץ את ספרו ומניחו בארון בצד ימין, את הספר של קריאת פרשת ראש חדש מניח בצד שמאל ואת של פרשת השבוע מניח בתוך.

בעמידה של מוסף, בברכת 'אתה יצרת', בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן ראש חדש, אומרים: 'זֶה קָרְבַּן שֶׁבַת וְקָרְבַּן רֵאשִׁי הַיּוֹם כְּאָמֹר'.
בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'ראשון אמצת'.

בסוף קדושה אחר עניית הקהל 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם יזרחי של שבת ראש חדש.
 'לדור ודור' נאמר בניגון שבת, 'האל-הקדוש' – בניגון יו"ט, עד 'כאמור', 'וביום השבת' – בניגון שבת, עד 'זה קרבן שבת', ומ'וקרבן ראש חדש כאמור, ובראשי חדשיכם' ממשיך בניגון יו"ט, 'ישמחו' – בניגון שבת, 'אלקינו' עד 'לטובה ולברכה' – בניגון יו"ט, 'לששון ולשמחה' עד 'עון' – בניגון 'אדיר הוא', 'כי בעמד' עד סוף העמידה – בניגון שבת.
 קדיש 'תתקבל' – בניגון פרשת שקלים והחדש.
 במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

ימי חול

אין אומרים תחנון בכל חדש ניסן, אבל בימי שני וחמישי אומרים 'א-ל ארך אפים', גם אם חלים בערב פסח ואסרו חג.
 מאריכים באמירת 'ברכו' בשחרית ובערבית בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.
 אב"ל אינו עובר לפני התיבה. בעל 'יארציט' עובר.
 הקדיש שלאחר קריאת התורה נאמר בניגון מיוחד לחדש ניסן.

שבתות

אין מזכירים נשמות.
 קדיש 'תתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר.
 במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

פרשת צו – שבת הגדול

בשחרית אומרים יוצר 'אתי מלבנון'.
 'הכל יודוך' אומרים לסירוגין עם הש"ץ החל משבת זו עד לימי הסליחות.
 נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון. זולת 'אומרת אני'.
 בחזרת הש"ץ של שחרית אומרים קרובות 'אוני פטרי'.
 לאחר קדיש 'תתקבל', לפני הוצאת ספר תורה, הרב דורש את דרשת שבת הגדול מענייני פסח. את דרשתו פותח באגדה, ממשיך בהלכה ומשלים באגדה. הוא מסיים במלים: "ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן". אחר הדרשה אומרים קדיש דרבנן.
 הרב חיוב לעלות לתורה.
 הקריאה למפטיר מתחילה מ'כאשר'.
 מפטירים בשל פרשת השבוע ולא 'וערבה'.
 הקדיש שלאחר קריאת התורה נאמר בניגון מיוחד לחדש ניסן.
 קדיש 'תתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר.

במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך השייץ אומר את הקדיש השלם בניגון מיתקבל עד הסוף.
אין אומרים בציבור 'עבדים היינו'.
בערבית של מוצאי שבת אומרים 'ויהי נעם' ויואתה קדוש' כבכל מוצאי שבת.

ערב פסח

אין אומרים 'מזמור לתודה' ולא 'למנחה'.
מכריזים בבית הכנסת סוף זמני אכילת חמץ ושריפתו.
מחליפים את הפרוכת, המעילים, כסויי עמוד החזן והבימה באלה המיוחדים לחג.

תענית בכורות

תענית בכורות נהגו מקדם להשלים, ויש מי שהקל לאכול קמעה אחרי השעה התשיעית, כדי שלא להיכנס לחג מעונה.
בכורים קטנים שלא הגיעו למצוות, אבותיהם מתענים עליהם. אם האב חלש, יכול לפדות את תענית בנו הקטן.
בדורות האחרונים פשטה בכמה מקומות ההנהגה, שהבכור פוטר עצמו מתענית על ידי סיום מסכת שסיים בעצמו.
יש שהקילו עוד יותר שאף מי שלא נשתתף בלימוד המסכת ובא אל הסיום הזה אך כדי לפטור עצמו מן התענית, גם הוא נפטר מסיומו של חברו, ויש מפקפקים בהיתר זה.

עירוב חצרות

הנהיגו קדמונינו לעשות עירוב חצרות במצה שמתקיימת ימים רבים ואינה מתעפשת, ולכן קבעו לערב החצרות בערב פסח, שהוא זמן אפיית המצות.
לפנים בישראל היו מכינים לעירוב זה מצה גדולה ביותר שנאפתה מקמח שנאסף מכל בני הקהילה, ובדורות האחרונים אחר שהורגלו לאפות מצות במאפיות ציבוריות ואין אוספים קמח מבני הקהילה, יש שנהגו לאפות מצה גדולה מיוחדת לשם עירוב חצרות ולהקנותה לבני הקהילה באופן המבואר להלן.
כדי להימנע מברכה לבטלה, אין מברכים על העירוב אלא אם ברור לחלוטין שעל פי הדין אותו המקום חייב בעירוב.
בקהילות בהן מתפללים ערבית של ליל פסח מבעוד יום, עושים עירובי חצרות לפני 'ברכו', ובקהילות המאחרות להתפלל ערבית בלילה, עושים כן לפני תפילת מנחה או קבלת שבת.

הרב, או החשוב שבקהל, עולה ל'אלממור', נוטל את המצה ומוסרה לידי השמש או לאחד מבני הקהילה ואומר לו בלשון הקודש (או בשפה אחרת המובנת להם):
זְכָה בְּעִרְוֵי זֶה לְאַחֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַדְּרִים פֶּה עֲמָנוּ וְשִׁבְאוּ לְדוֹר בְּמִשְׁךְ הַשָּׁנָה בְּעִיר הַזֹּאת [בְּחֶצֶר הַזֶּה, בְּבֵית הַזֶּה] שִׁסְמְכוּ עָלָיו לְטַלְטַל עַל יְדוֹ מְרֻשּׁוֹת לְרֻשּׁוֹת בְּשִׁפְחוֹת וּבִיָּמִים טוֹבִים הַבָּאִים. השמש מגביה את המצה טפח ומתכוון לזכות עבורם ואומר: הֲרִינִי זֹכָה. הרב נוטל את המצה מידי השמש ומברך בקול רם (אין לברך בשם ומלכות בבית כנסת

בעיר שעושים בה ערוב חצירות כללי מטעם רבני העיר): ברוך אתה ה' אלֵדִינוּ מִלֵּךְ הַעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עֵרוֹב. וממשיך ואומר: בְּדָן עֲרוֹבָא יְהֵא שְׂרָא לְנָא, לְאַפּוֹקִי וּלְעִיּוּלֵי וּלְטִלְטוּלֵי, בְּרַחֲבוֹת וְחֻצוֹת וּבְתֵימִים, וּמִהַבְּתִים לְחֻצוֹת וְהַרְחִיבוֹת, וּמִהַרְחִיבוֹת וְהַחֲצוֹת לְבֵתִים, וּמִבֵּית לְבֵית, וּמִחֲצָר לְחֲצָר, וּמִגֶּג לְגֶג, וּמִהַבְּתִים וְהַחֲצוֹת לְגִגוֹת, וְלִכְל אֲתֵר דְּצָרִיךְ לָן, בְּכָל שְׁבֻתוֹת הַשָּׁנָה (וַיָּמִים טוֹבִים), לָנוּ וּלְכָל הַדְּרִים וְהַעֲתִידִים לְדוֹר בְּעִיר הַזֹּאת.

בכמה מקומות הורגלו לקרוא כן מתוך נוסח הרשום ב'ממורבוך' המונח על הבימה, ויש אומרים זאת בנוסחים שונים קצת.

מניחים את העירוב בבית הכנסת במקום משומר שלא יאבד ושלא יאכלוהו עכברים או מזיקים אחרים, ונהגו לתלותו סמוך לתקרה במערב בית הכנסת במקום גלוי לעין בתוך קופסת עץ מפוארת, שדלתה בצורת מגן דוד וניתן לראות דרכה את המצה. אם התעפשה מצת העירוב במרוצת השנה או התליעה, עושים מחדש עירוב חצרות כפעם בפעם, כפי הצורך.

במשך דורות רבים, כאשר מצת העירוב נאפתה מקמח הנאסף מהקהל, היו מחלקים בערב שבת הגדול בין בני הקהל את מצת העירוב של אשתקד, ולאותה שבת בלבד היו עושים עירוב מפת של חמץ. משחדלו לאסוף קמח לאפיית המצה, לא חילקוה בערב שבת הגדול, אלא שרפוה עם החמץ בערב פסח, וכן היה מנהג הקדמונים.

בעיר או שכונה שאסור לטלטל בהם בשבת, אין עושים עירוב חצרות, אך כדי שלא תשתכח תורת עירוב, יש העושים עירוב חצרות בלא ברכה.

נוסחי תפילה בחג ובחול המועד

הנוסח בסוף 'והשיאנו' כבשבת: 'וישמחו בך ישראל אוהבי שמך'.
 במוסף, בברכה האמצעית, ב'ומפני חטאינו': שְׁנִשְׁתַּלְחָה (ולא 'השלוחה'), ובקטע 'או"א מלך רחמן', הנוסח הוא: שִׁיבָה עֵלֵינוּ (ולא 'אלינו').
 בחזרת הש"ץ של מוסף ביום טוב הנוסח הוא: וְתַעֲרֵב לְפָנֶיךָ צְתִירָתֵנוּ (ולא 'ותערב עליך').

ליל ראשון של פסח - שבת

קבלת שבת כבכל שבתות השנה.
בארץ ישראל: שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'.
 אומרים מערבות 'ליל שימורים, אותו א-ל חצה' (נמצאות גם במחזורי פולין-ליטא).

בברכת 'השכיבנו' אומרים את הביכור 'אזכרה שנות'.
 לפני הקדיש אומרים 'ושמרו' ואת הפסוק 'וידבר משה'.
 אומרים 'ויכולו', ברכת מעין שבע ו'במה מדליקין'.
 אין אומרים הלל ואין עושים קידוש בבית הכנסת.
 יגדלו בניגון יום טוב.
 אחר התפילה מאחל איש לרעהו: 'בויא גוטי' ('בנה היטב', בבנין בית המקדש – כלשון פיוט ההגדה החביב 'אלמעכטיגר גאט נון בויא דין טעמפל שירה' – 'אדיר הוא יבנה ביתו בקרוב').

שחרית א' דפסח

'אדון עולם' נאמר בניגון 'אדיר הוא'; 'ברוך שאמר' – בניגון יום טוב. הש"יץ פותח בנעימת יום טוב באמירת 'הגבור לנצח' ולא פותח ב'הא-ל בתעצמות'. בניגון 'אדיר הוא' אומר הוא את הברכה החל מ'א-ל ההודאות' וממשיך בה עד סוף חצי הקדיש. אומרים יוצר 'אור יְשַׁע'. יש הנוהגים לומר הסיום 'תאר פנים' עד 'עשה כסף' בניגון מיוחד. יש האומרים את לשון המקרא בתוך הקטע המתחיל מ'צאינה וראינה' בניגון 'היום תאמצנו', גם את סיום היוצר, 'חי זכנו' וכוליה אומרים בניגון 'תאר פנים'. אופן 'ראשו כתם'. את סוף האופן מ'חכו ממתקים' אומר הש"יץ בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף ראש השנה, נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מעל הראשונים אומרים אותו בניגון, זולת 'אהבך'. גאולה 'ברח דודי עד שתחפץ' בניגון. (פיוטים אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא). אין אומרים קרובות בחזרת הש"יץ. ברכת כהנים נאמרת בניגון 'אדיר הוא'. אין אומרים תחינות בברכת כהנים מחמת השבת. פסוקי 'הודו' ו'אנא ה' הושיעא נא' נאמרים בניגון 'אדיר הוא'.

בארץ ישראל

קדיש 'תתקבלי' נאמר בניגון מיוחד לקדיש שלפני קריאת מגילה במועד, ויש שמתחילים בניגון זה כבר מ'אנא ה' הצליחה נא' ובאותו ניגון מסיים הש"יץ את הברכה החל מ'כי לך טוב להודות', ובו ממשיך ואומר קדיש 'תתקבלי'. לפני הוצאת ספר תורה קוראים שיר השירים בברכה על מגילה של קלף. אין מברכים 'שהחיינו'. ובמקום בו נוהגים שהציבור כולו קורא את המגילה מתוך מחזורים מודפסים, אין מברכים עליה כלל. אחר קריאת המגילה, קדיש יתום.

בהוצאת ספר תורה בשבת אין אומרים י"ג מידות ותחינת 'רבון העולם'. מתחילים את ההפטרה מהפסוק 'בעת ההיא', ומסיימים 'אין יוצא ואין בא'.

תפילת טל

תולים פרוכת לבנה. הש"יץ אינו לובש סארגנס (קיטל). תחילת 'אשרי' וסופו, 'יהללו' וסדר הכנסת ספר תורה נאמרים בניגון ימים נוראים. קדיש לפני מוסף – בניגון ימים נוראים, כופלים בו 'לעילא', ואומרים מ'לעילא' בניגון מיוחד לתפילות גשם וטל. **בארץ ישראל**: הש"יץ מכריז: 'מוריד הטל' לפני תפילה בלחש, והנוהגים להגיד בקיץ 'מוריד הטל' אומרים מתפילה זו ואילך. **בחוף לארץ**: הש"יץ מכריז: "מכלכל חיים בחסד", ואין אומרים לא 'משיב הרוח' ולא 'מוריד הטל', כל ימי הקיץ.

בעמידה בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן החג אומרים: זֶה קֶרְבַּן שֶׁבֶת וְקֶרְבַּן יוֹם חַג הַמִּצּוֹת כְּאָמֹר.
 תפילת טל נאמרת בתוך חזרת הש"ץ.
 פותחים את ארון הקודש בתחילת חזרת הש"ץ וסוגרים אותו לפני קדושה. ברכה ראשונה של חזרת הש"ץ נאמרת בניגון שבת.
 אחרי 'אתה רב להשיע' עדיין אין אומרים 'תהומות', אלא ש"ץ אומר: 'מוריד הטל', וממשיך: 'מכלכל חיים בחסד' עד 'ונאמן אתה להחיות מתים', ורק אז אומרים 'תהומות' וכל הפיוטים הנלוים לפי ניגוניהם המיוחדים.
 בסוף הפיוטים מקדימים: 'שׁוֹבֵעַ וְלֹא לְרִזּוֹן, ואחר כך אומרים: 'לְחַיִּים וְלֹא לְמָוֶת. יש האומרים את שלוש הבקשות הללו בניגון 'היום תאמצנו'. לאחריהן ממשיך הש"ץ בניגון מיוחד: מְמַיֵת וּמְחַיֶּה וּמְצַמֵּחַ וְשׁוֹעָה וְאֵין דּוֹמָה לָךְ, ומסיים בניגון שבת: בא"י מחיה המתים.
 את הקדושה אומר הש"ץ בניגון 'טל תן לרצות'.
 ברכת כהנים נאמרת בניגון ראש השנה.
 קדיש 'תתקבל' נאמר בניגון נבחר, וכופלים בו 'לעילא'. 'אין כאלקינו' נאמר בניגון ראש השנה.

מנחה ראשון של פסח

'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה – בניגון חול.
 שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ וקדושה – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון שבת; קדיש 'תתקבל' – בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.

בארץ ישראל

מוצאי יום טוב ראשון של פסח

מזמרים 'לדוד ברוך' ו'למנצח בנגינות'. מאריכים ב'והוא רחום' ו'ברכו' כבכל מוצאי שבת.
 אין אומרים 'ויהי נעם' ו'ואתה קדוש'.
 סופרים העומר ואחר כך אומרים 'ויתן לך'.
 מבדילים בבית הכנסת כבכל מוצאי שבת.

ספירת העומר

אין אומרים 'לשם יחוד'.
 הרב (או החזן) מברך וסופר בקול רם, ואחריו חוזר על כך הציבור.
 אומרים 'לעומר' בלמ"ד.
 בליל שבת סופרים לפני 'עלינו לשבח'. במוצאי שבת סופרים לפני 'ויתן לך'.
 אחר הספירה אומרים 'הרחמן', 'יהי רצון', ויש אומרים גם 'למנצח בנגינות'.
 נשים מברכות וסופרות.

בחוף לארץ

ערבית ליל יום טוב שני של פסח

שרים 'מה טובו לפני ברכו'.
 אומרים מערבות ליל שימורים אור ישראל'. בברכת 'השכיבנו' אומרים את הביכור 'אור יום הנף'.
 לפני הקדיש אומרים את הפסוק 'וידבר משה'.
 בברכה רביעית של העמידה אומרים 'ותודיענו'.
 אין אומרים הלל ואין עושים קידוש בבית הכנסת.
 לפני 'עלינו' סופרים את העומר.
 'יגדלי בניגון יום טוב'.
 אחר התפילה מאחלים איש לרעהו: 'גוט יום טוב'.

שחרית יום שני של פסח

אומרים יוצר 'אפיק רנן ושירים' (צורת אמירתו וניגונו כביוצר של יום טוב ראשון), אופן 'גן נעול'. את סוף האופן החל מ'מחכו ממתקים', אומר הש"ץ בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף ראש השנה. נוסח 'אמת וציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אודך כי עניתני', גאולה 'ברח דודי אל מכון לשבתך' בניגון. (פיוטים אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא).
 בחזרת הש"ץ אומרים את הקרובות 'אסירים אשר בכשר'.
 מפטירים 'ויצו המלך את חלקיהו', ומדלגים מאחרי המילים 'בתוך אחיהם' עד 'ויצו המלך את כל העם'.

מוצאי יום טוב שני של פסח

אין אומרים 'לדוד ברוך' אבל מאריכים באמירת 'והוא רחום' ו'ברכו' כבמוצאי שבת. ספירת העומר לפני הבדלה.

תפילין בחול המועד

הנחת תפילין בחול המועד לשיטת רבותינו הראשונים והאחרונים באשכנז בכל הדורות, היא חובה גמורה הקיימת בארץ ישראל כמו בחוף לחוף (ורבינו עקיבא איגר הורה שגם מי שאבותיו חדלו מהנחת תפילין, עליו לחזור לקבלת אבות אבותיו ולהניחם). בן אשכנז המתפלל בציבור שאינו מניח תפילין, מניחם בצנעה. מי שמנהג אבותיו בברכה, מברך על התפילין גם בארץ ישראל.
 הש"ץ מברך על התפילין בלחש ולא בקול כבשאר ימים.
 אין הפסקה לפני הלל או מוסף לצורך חליצה. יש החולצים תפילין לפני הלל, יש החולצים לפני 'ובא לציון', יש החולצים לפני חצי קדיש ויש החולצים כמנהג הראשונים אחר מוסף, והורו פוסקי אשכנז שמועדי החליצה השונים בבית כנסת אחד אין בהם משום 'לא תתגודדו'.

שחרית חול המועד

'אדון עולם', 'הודו' ו'אנא' בהלל, חצי קדיש אחר קריאת התורה, נאמרים בניגון 'אדיר הוא'.

מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. ש"ץ אומר את שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ של מוסף בניגון יום חול. אומרים קדושת 'נקדש' בניגון יום חול. 'לדור ודור' והברכה האמצעית נאמרים בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול.

ליל שביעי של פסח

בארץ ישראל: שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'.
אומרים מערבות 'אורי וישעי'. (במחזורי אשכנז המובהקים).
בברכת 'אמת ואמונה' נאמר הקטע מ'המעביר בניו' עד 'לך ענו שירה' בנעימה מיוחדת.

בברכת 'השכיבנו' אומרים את הביכור 'מתי אבוא'.
אחר ברכת 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'ידבר משה'.
קידוש בלא 'שהחינו'. ספירת העומר. 'עלינו'. 'יגדל' בניגון יום טוב.

שחרית שביעי של פסח

'אדון עולם' נאמר בניגון 'אדיר הוא'; 'ברוך שאמר' – בניגון יום טוב; הלל הגדול בפסוקי דזמרה – בניגון 'אדיר הוא'.

הש"ץ פותח בנעימת יום טוב באמירת 'הגבור לנצח' ולא ב'הא-ל בתעצומות'.
בארץ ישראל: את הברכה החל מ'א-ל ההודאות' אומר בניגון המיוחד לימי 'מתנת יד' וממשיך בו את חצי הקדיש (ויש שממשיכים בניגון זה גם באמירת 'ברכו'). בקדיש זה כופלים 'לעילא ולעילא'.

בתוך לארץ: בניגון 'אדיר הוא' אומר הוא את הברכה החל מ'א-ל ההודאות' וממשיך בה עד סוף חצי הקדיש.
אומרים יוצר 'יושע שושני'.

אין אומרים אופן. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אי פתרוס'.

הש"ץ אומר בנעימה מיוחדת את כל הקטע מ'ממצרים גאלתנו', ובניגון ברית מילה מ'שירה חדשה' עד סוף ברכת 'גאל ישראל'.
אין אומרים גאולה.

קרובות בחזרת הש"ץ 'אימת נוראותיך' (פיוטים אלה מופיעים במחזורים ליום אחרון של פסח והם גם במחזורי פולין-ליטא).

אין אומרים 'בעטותו קנאה' ולא את 'א-ל נא' שאחריו.
בפיוט 'אצולים מפרך סונים' אומר הש"ץ סוף כל קטע בנעימה ידועה. הקהל מצטרף אל הש"ץ באמירת חצאי הפסוקים שבסוף כל קטע. בקטע האחרון, 'מלכות עד', פותח הש"ץ ב'אז יהפוך', ואומרו עד סוף בניגון נבחר. ומסיימים חזן וקהל ביחד את הפסוק האחרון בניגון של הפסוקים.

בארץ ישראל: ברכת כהנים נאמרת בניגון הקדיש לפני 'ברכו' של 'מתנת יד',
ובחוץ לארץ: בניגון 'אדיר הוא'.
קדיש 'תתקבל' אחר הלל נאמר בניגון נבחר.

קריאת התורה

הוצאת ספר תורה והכנסתו בניגוני יום טוב. יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבון העולם', כנהוג בימים נוראים.
בארץ ישראל: 'על הכל' בהוצאת ספר תורה נאמר בניגון.
רביעי וחמישי הן עליות חשובות.
בקריאת רביעי, שלשת הפסוקים המתחילים 'ויסע', 'ויבא', 'ויט' נקראים בהרמת קול, ובמילה האחרונה לפני כל אחד מהפסוקים האלה, הקורא מאריך בנגינה. גם המחצית השנייה של הפסוק האחרון, מן 'ויאמר מצרים', נאמרת בהרמת קול.
בקריאת חמישי בפסוק האחרון, המילים מיכל המחלה, נקראים בהרמת קול.
'מי שברך' לעולה האחרון בספר הראשון נאמר אחר הגבהתו. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני.

בארץ ישראל

ב'מי שברך' לעולי התורה אומרים: 'לכבוד התורה ולכבוד הרגל', ויזכהו לעלות לרגל עם כל ישראל אחיו.
הרב הוא חיוב לעלות לתורה וכן מכובד בגלילת ספר שני, משום 'מי שברך' של 'מתנת יד'.
הרב הוא הש"ץ עד סוף הכנסת ספר תורה.
לאחר ההפטרה מברכים עבור 'מתנת יד'. אחד מראשי הקהל אוחז ספר תורה בידו ומברך את הרב ב'מי שברך' של 'מתנת יד'. ואחר כך אוחז הרב את ספר התורה ומברך ב'מי שברך' של 'מתנת יד' את כל הקהל. (המעוות שכל אחד קיבל על עצמו לתת כמתנת יד עבור לומדי תורה ועניי ארץ ישראל וירושלים נאספות אחר החג ונשלחות ליעדן).
אין אומרים 'יזכור' ברגלים, כי אסור לעורר עזב בימי חיוב דאורייתא של שמחה, כמבואר בראשונים. המורגלים לאומרו כמנהג פולין, יכולים לאומרו בשעת אמירת 'מי שברך' של 'מתנת יד'.

מוסף שביעי של פסח

'אשרי' תחילתו וסופו בניגוני ימים נוראים.
הכנסת ספר תורה בניגוני יום טוב. הרב בעצמו מכניס את הספרים לארון.
ברכת כהנים נאמרת בניגון 'מתנת יד'.
קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.

בחוץ לארץ

מוסף

ברכת כהנים נאמרת בניגון 'אדיר הוא'. קדיש 'תתקבל' אחר מוסף בניגון נבחר.

מנחה של יום טוב

'אשרי' ו'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה ושתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' נאמר בניגון רגיל כדי למהר לקבל את השבת. אחרי מנחה, סדר קבלת שבת נאמר בשלמות, כבכל שבתות השנה.

שמיני של פסח בחוץ לארץ

ליל שמיני של פסח

אין שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'. אומרים מערבות 'אמונת אמן'. (במחזורי אשכנז המובהקים). לפני הקדיש אומרים 'ושמרו' ואת הפסוק 'ידבר משה'.
אומרים 'ויכולו', ברכת מעין שבע.
אין אומרים 'במה מדליקין' ו'אמר רבי אלעזר'. קידוש בלא 'שהחיינו'. ספירת העומר. 'עלינו'. 'יגדל' בניגון יום טוב.

שחרית שמיני של פסח

'אדון עולם', הלל הגדול בפסוקי דזמרה וקדיש שאחר קריאת התורה, נאמרים בניגון 'אדיר הוא'.
בשחרית פותח הש"ץ באמירת 'הגבור לנצח'. את הברכה החל מ'א-ל הוודאות' אומר בניגון המיוחד לימי 'מתנת ידי' וממשיך בו את חצי קדיש (ויש שממשיכים בניגון זה גם באמירת 'ברכו'). בקדיש זה כופלים לעילא ולעילא.
אומרים יוצר 'אהוביך אהבוך' של שבת חול המועד (צורת אמירתו וניגונו כמו ביו"ט ראשון).
אופן 'יודי שליטי'. את סוף האופן מ'דודי נותן' אומר הש"ץ בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף ראש השנה. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אלה ואלה', גאולה 'ברח דודי אל שאנן' (פיוטים אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא. בכמה מחזורים נדפסו בתחתית עמודי פיוטי שביעי של פסח).
קרובות בחזרת הש"ץ 'אותותיך ראינו' (פיוטים אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא).
בפיוט 'אילי הצדק ידועים' אומר הש"ץ סוף כל קטע בנעימה ידועה. הקהל מצטרף אל הש"ץ באמירת חצאי הפסוקים שבסוף כל קטע. בקטע האחרון, 'שם יקרא', פותח הש"ץ ב'ציון יקנא', ואומרו עד סוף בניגון נבחר. ומסיימים חזן וקהל ביחד את הפסוק האחרון בניגון של הפסוקים.
ברכת כהנים נאמרת בניגון הקדיש לפני 'ברכו' של 'מתנת ידי'. אין אומרים תחינות בברכת כהנים מחמת השבת.
קדיש 'תתקבל' נאמר בניגון מיוחד לקדיש שלפני קריאת מגילה במועד, ויש שמתחילים בניגון זה כבר מ'אנא ה' הצליחה נא' ובאותו ניגון מסיים הש"ץ את הברכה החל מיכי לך טוב להודות, ובו ממשיך ואומר קדיש 'תתקבל'.
לפני הוצאת ספר תורה קוראים שיר השירים בברכה על מגילה של קלף. אין

שמיני של פסח בחוץ לארץ

מברכים 'שהחיינו'. ובמקום בו נוהגים שהציבור כולו קורא את המגילה מתוך מחזורים מודפסים, אין מברכים עליה כלל. אחר קריאת המגילה, קדיש יתום. הוצאת ספר תורה בניגוני יום טוב. בהוצאת ספר תורה בשבת אין אומרים י"ג מידות ותחינת 'רבון העולם'.
'על הכל' בהוצאת ספר תורה נאמר בניגון. ב'מי שברך' לעולי התורה אומרים: 'לכבוד התורה ולכבוד הרגל', 'ויזכהו לעלות לרגל עם כל ישראל אחיו'. הרב הוא חיוב לעלות לתורה וגם מכבדים אותו בגלילת ספר השני משום ברכת 'מתנת יד'.

מתנת יד ומוסף

בסוף 'מי שברך' לקהל של שבת לפני המילים 'עם כל ישראל אחיהם', מוסיף הש"ץ: 'ויזכם לעלות לרגל'.
'מתנת יד' - ראה בלוח המקביל לבני ארץ ישראל.
'אשרי' תחילתו וסופו, וכן הכנסת ספר תורה בניגוני ימים נוראים. הרב בעצמו מכניס את הספרים לארון. בעמידה בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן החג אומרים: 'זה קרבן שבת וְקָרְבַּן יום חג המצות קָאָמור'.
ברכת כהנים בניגון 'מתנת יד'. קדיש 'תתקבל' אחר מוסף בניגון נבחר.

מנחה

'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה - בניגון חול.
שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ וקדושה - בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית - בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות - בניגון שבת; קדיש 'תתקבל' - בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.

מוצאי פסח

מזמרים 'לדוד ברוך' ו'למנצח בנגינות'. מאריכים ביותר ב'והוא רחום' ו'ברכו', ומכנים אותו: 'ברכו של חמץ' ('חמצדיגען ברכו').
סופרים העומר ואחר כך אומרים 'ויתן לך'.
מבדילים בבית הכנסת כבכל מוצאי שבת.

אסרו חג של פסח

אין אומרים תחנון ולא 'למנצח'.

פרשת שמיני - אסרו חג בארץ ישראל

אין אומרים 'במה מדליקין' ויאמר רבי אלעזר' משום מוצאי יום טוב. הקדיש אחר קריאת התורה נאמר בניגון מיוחד לחדש ניסן.

פרשת שמיני – אסרו חג בארץ ישראל

קדיש 'יתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר.
 במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'יתקבל' עד הסוף.
 אין אומרים פרקי אבות בשבת זו.
 במוצאי שבת מאריכים ביותר ב'והוא רחוס' ו'ברכו', ומכנים אותו: 'ברכו של חמץ' ('חמצדיגען ברכו').

בארץ ישראל פרשת תזריע – מצורע / בחוץ לארץ פרשת שמיני

'לכה דודי' נאמר בניגוני שבתות רגילות ולא בניגון ספירה. בשחרית אין אומרים 'זולת'.

בארץ ישראל כהן קורא עד 'שבעת ימים שנית'.
 מחציתו הראשונה של קדיש שאחר קריאת התורה בניגון חדש ניסן, ומחציתו השניה בניגון ברכת החדש. מפטירים 'ויאמר לו יהונתן'.
 מברכים חדש אייר. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש אֵיִר יהיה למחר ביום הראשון וביום השני". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרו בניגון 'הלכה ותוספות'.

קדיש 'יתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר.
 במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'יתקבל' עד הסוף.
 אחר מנחה מתחילים לשנות פרקי אבות, ובשבת זו שונים פרק ראשון.
 במוצאי שבת אין האבל עובר לפני התבה. לפני העמידה מכריזים: 'יעלה ויבא'.

פרקי אבות

בשבתות בין פסח ושבעות שונים מידי שבת אחר מנחה פרק אחד; בין שבעות וי"ז בתמוז שונים מידי שבת שני פרקים. אחר י"ז בתמוז אין שונים פרקים כלל. לאחר הפרקים אומרים קדיש יתום.

אייר

ראש חדש אייר

בחזרת הש"ץ של מוסף, הש"ץ אומר את הקטע מ'לששון ולשמחה' עד 'עון' בניגון 'לכה דודי' של ימי הספירה. 'כי בעמך' עד סוף העמידה – בניגון יום חול.

תקופת האבלות

מנהגי אבלות של ימי הספירה מתחילים ביום ב' אייר ונמשכים עד ערב שבעות, בהפסקת יום ל"ג בעומר.

נישואין בימי הספירה אסורים עד ערב שבועות, מלבד ר"ח אייר ובי"ח בו הוא ל"ג בעומר.
'לכה דודי' בשבתות שבין ראש חדש אייר וחג השבועות נאמר בניגון המיוחד לימי הספירה.
אחר ראש חדש אייר אומרים מידי שבת זולת אחד. אומרים את נוסח ברכת 'אמת ויציב' הרגיל והחל מיעל הראשונים' אומרים אותו בנעימת עצב, וכן אומרים בנעימה את תחילת הזולת וסופו.

בארץ ישראל פרשת אחרי מות קדשים / בחוץ לארץ פרשת תזריע מצורע

זולת 'אזכרך דודי'.
בארץ ישראל: כהן קורא עד 'כל קהל ישראל'.
בחוץ לארץ: כהן קורא עד 'שבעת ימים שנית'.
בימי שברך' של קהל, אחר 'וצדקה לעניים', מוסיפים את המילים: 'וכל מי שיתענה שני וחמישי ושני'.
אחר מנחה שונים פרק ב' של אבות.

תענית בה"ב

תעניות בה"ב של אייר מנהגן כמו בתעניות בה"ב של חודש מרחשון.

בארץ ישראל פרשת אמור / בחוץ לארץ פרשת אחרי-מות קדושים

זולת 'אתה אלקים'.
בחוץ לארץ: כהן קורא עד 'כל קהל ישראל'.
אחר מנחה שונים פרק ג' של אבות.

פסח שני

אומרים תחנון כרגיל.

ל"ג בעומר

בשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.
אין אומרים תחנון בשחרית אבל במנחה שלפניו ובמנחה בו ביום אומרים.
אין האבל עובר לפני התיבה בכל התפילות אף לא ל'אשרי ו'למנצח'.
נמנעים מלהשתתף בהילולות לציון פטירת רשב"י ושאר צדיקי עולם.

בארץ ישראל פרשת בהר / בחוץ לארץ פרשת אמור

בארץ ישראל: זולת 'אחרי נמכר'.

בחוץ לארץ : זולת 'אלקים אל דמי לך'.
אחר מנחה שונים פרק ד' של אבות.

בארץ ישראל פרשת בחקתי / בחוץ לארץ פרשת בהר-בחקתי

בארץ ישראל : זולת 'אלקים אל דמי לך'.

בחוץ לארץ : זולת 'אחרי נמכר'.

בחוץ לארץ : כהן קורא עד 'איש אל אחזתו'

לתוכחה קוראים לעלות לתורה בזה הלשון : "יעמוד מי שירצה".

בתוכחה הקורא מנמיך את קולו מהפסוק 'ואם לא תשמעו' עד 'ואז ירצו את עונם' ומרים את קולו בפסוק 'וזכרתי', מנמיך בפסוק 'והארץ' ומרים מיואף גם זאת' עד סופו.

אחרי עלייתו, עושים לו 'מי שברך' בנוסח מיוחד בנוסף לימי שברך' הרגיל, ובשניהם מזכירים אותו בשמו.

בסיום הספר קורא הציבור כלפי המסיים את שתי המילים : "חֶזֶק וְנִתְחַזַּק", כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל ב י, יב (ולא שלש מילים : "חזק חזק ונתחזק"), העולה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה, ורק הקורא בתורה חוזר על קריאה זו. מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, בניגון מיוחד מחמת ברכת החדש וסיום הספר.

הקריאה למפטיר מתחיל מיוכל מעשר בקר'.

אין מזכירים נשמות ואין אומרים מי שברך לקהל.

מברכים חדש סיון. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז : "ראש חדש סיון יהיה ביום השלישי". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרו בניגון שבועות (תחילת 'אקדמות'), וממשיך בו בתחילת 'אשרי'.

אחר מנחה שונים פרק ה' של אבות.

סיון

ראש חדש סיון

בחזרת הש"ץ של מוסף ראש חדש, הש"ץ אומר את הקטע מ'לששון ולשמחה' עד 'עון' בניגון תחילת 'אקדמות', וממשיך בניגון יום חול.

עשבים ואילנות

לקראת יום טוב של שבועות, מקשטים את בית הכנסת, ומעמידים בו ענפי אילנות סרק. ילדים קולעים מחרוזות בשלל צבעים מפרחים ריחניים (שנלקטו ממקומות שאין בהם חשש גזל), מעטרים בס את ארון הקודש והבימה ומקשטים בס את פתחי בית הכנסת ובתי המגורים.

לעיתור ספרי התורה יש הקולעים כתרים מפרחים צבעוניים ומניחים אותם על ספרי התורה במקום כתרי הכסף ורימוני הכסף.

רבותינו הקפידו שלא לבטל מנהג קדמונים זה, לשמחת הרגל ולכבוד התורה.

שבת לפני שבועות פרשת במדבר – 'שווארץ שבת' (שבת זכרון קהילות אשכנז שחרבו בגזירות תתנ"ו)

אומרים אהבה 'אותך כל היום' (הנוסח הנכון ללא שיבושי הצנזורה מופיע בתדפיס המחולק בבתי הכנסת), נוסח 'אמת ויציב' הרגיל, ובשבת זו אין הש"ץ משמיע 'על הראשונים' בנעימה, אך מסיימו בניגון שבת, זולת 'אלקים באזינו' בניגונו המיוחד. לאחר אמירת 'יקום פורקן' מזכירים נשמות בלחש מתוך ספר הזכרת נשמות המכונה 'ממורבוב'. תחילה קורא הש"ץ כנהוג בכל שבת את ההזכרה של שלושת הנפטרים האחרונים שהלכו לעולמם ושנרשמו בו, וכן את ההזכרה של שלושה נפטרים קודמים, לפי סדר הופעתם בספר. לאחר מכן מתחיל את ההזכרה המיוחדת לשבת זו, היינו את נשמות הרוגי קהילות בגזירות תתנ"ו, גזירות ק"ט ושאר גזירות, וכן את נשמות גדולי החכמים הנזכרים בספר. אם ארוכה מאוד רשימת ההזכרות, יש המחלקים את קריאת ההזכרות, דהיינו שמלבד הש"ץ אומר אחר עמו חלק מסדר ההזכרה בזמן שהש"ץ אומר את חלקו.

אחרי 'אשרי', הקהל עומד על רגליו והש"ץ אומר בנעימה עצובה 'אב הרחמים והקהל אומר עמו בלחש. הנוסח הנכון הוא: **וְיִקְוֶם בְּיָמֵינוּ לְעֵינֵינוּ נְקַמֵּת דָּם צַדִּיקֵינוּ הַשָּׁפוּךְ**. (הנוסח המודפס שובש בידי הצנזורה). ש"ץ נוטל את ספר התורה וממשיך בניגון של 'אב הרחמים' 'יהללו'.

במוסף אומרים את הקדושה בניגון, כדי להבדיל בין שבת זו לשבת חזון. קדיש 'תתקבל' – בניגון נבחר.

במנחה קריאת התורה מסתיימת ב'בן אהרן הכהן' לפני 'ויפקד'. אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

אחר מנחה שונים פרק ו' של אבות.

נוסחי תפילה בחג

הנוסח בסוף 'והשיאנו' כבשבת: 'וישמחו בך ישראל אוהבי שמך'.
במוסף, בברכה האמצעית, ב'ומפני חטאינו': **שִׁשְׁפִּלְתָּהּ** (ולא 'השלוחה'), ובקטע 'או"א מלך רחמן', הנוסח הוא: **שׁוּבָה עֲלֵינוּ** (ולא 'אלינו').
בחזרת הש"ץ הנוסח הוא: **וְתַעַבְרָב לְפָנֶיךָ עֲתִיבְתָּנוּ** (ולא 'ותערב עליך').

ערבית ליל שבועות

שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'.
אחר צאת הכוכבים מחליפים את הפרוכת, המעילים, כסויי עמוד החזן והבימה באלה המיוחדים לחג.

אומרים מערבות 'ירד אביר'. (כל פיוטי שבועות דידן הם גם במחזורי פולין-ליטא).

אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'ידבר משה'.
בעמידה אומרים 'ותודיענו'.

לפני עלינו עושים קידוש של יקנה"ז.
'יגדל' בניגון יום טוב.

תיקון ליל שבועות – 'שבועות לערנען'

נעורים כל הלילה ולומדים בחבורה את סדר 'תיקון ליל שבועות'.
ילדים גדולים משתתפים בלימוד זה.

בני החבורה יושבים סביב שולחן ובראשם הרב. כל אחד מהנוכחים, לסירוגין לפי סדר הישיבה, קורא בקול רם קטע מהתיקון, ושאר בני החבורה אומרים עמו בלחש. כשגמר הראשון את הקטע שלו, מתחיל היושב לימינו בקריאת הקטע הבא. וכן הלאה עד הסוף. הואיל והקטעים מרובים הם, חוזר כל אחד לקרוא בהגיע תורו כמה פעמים.

חלק התורה נקרא בטעמי המקרא, חלק הנביאים – בנגינת ההפטרה, חלק הכתובים – בנגינת המגילות או נגינת אמירת תהלים, וחלק המשניות – בניגון לימוד תורה שבעל פה.

באמירת עשרת הדברות נוהגים לעמוד, ויש המקדימים לעמוד כמה פסוקים לפני כן, שלא להבדיל בין דברי תורה.

אבל אומר קדיש יתום בסיום התורה, וכן בנביאים וכן בכתובים. אחר גמר כל סדר משה סדרי משנה אומרים 'ר' חנניא בן עקשיא' וקדיש דרבנן.

בארץ ישראל: במגילת רות יש האומרים רק את ג' הפסוקים הראשונים וגי פסוקים האחרונים, מפני שבארץ ישראל קוראים את כולה בשחרית. פסוקי מגילת איכה נאמרים בלחש. מזמורי התהלים נאמרים לסירוגין פסוק בפסוק.

יש מרבתינו שנמנעו מלומר את התחינות הקבליות והתפילה על תיקון כרת שבסוף הלימוד.

בכמה קהילות בגמר הלימוד נהגו לומר 'יגדל' ו'אדון עולם' בנגונים מיוחדים. במהלך הלימוד עומדים לרשות הלומדים מאכלים ומשקאות. יש העורכים הפסקה להגשתם בין לימוד תורה שבכתב לתורה שבעל פה.

שחרית שבועות

'אדון עולם' נאמר בניגון תחילת 'אקדמות'.
אחד המתפללים אשר ישן בלילה אומר את הברכות בקול רם מ'על נטילת ידיים' עד 'גומל חסדים טובים' וגם את ברכות התורה, ומכוין להוציא את המכוונים לצאת.

'ברוך שאמר' נאמר בניגון יום טוב.

ש"ץ פותח בנעימת יום טוב באמירת 'הא-ל בתעצמות'.

בארץ ישראל: את הברכה החל מ'א-ל ההודאות' אומר בניגון המיוחד לימי 'מתנת יד' וממשיך בו את חצי הקדיש (ויש שממשיכים בניגון זה גם באמירת 'ברכו'). בקדיש זה כופלים 'לעילא ולעילא'.

בחוצ' לארץ: בניגון תחילת 'אקדמות' אומר הוא את הברכה החל מ'א-ל ההודאות' וממשיך בה עד סוף חצי הקדיש.

אומרים יוצר 'אדון אמנני' (צורת אמירתו וניגונו כמו ביו"ט ראשון של פסח),
אופן 'ועתה בני'. את סוף האופן מ'דרכי' עד 'יצורים' אומר הש"ץ בניגון 'רחם
מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף ראש השנה. הקהל ממשיך מיישמרו' עד 'קדושו'
והש"ץ חוזר על כך באותו ניגון.

נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מעל הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אנכי
שמעת'.

בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אורח חיים' (במחזורי פולין-ליטא הן הקרובות
לשחרית יום ב' דשבועות). אומרים 'א-ל נא'.

בסוף הסילוק הש"ץ מתחיל בנעימה מ'חילי מעלה'.

ברכת כהנים של שחרית נאמרת בניגון תחילת 'אקדמות'.

בחוף לארץ	בארץ ישראל
<p>הלל</p> <p>פסוקי 'הודו' ו'אנא' שבהלל, נאמרים בניגון תחילת 'אקדמות'. קדיש 'תתקבלי לאחר הלל בניגון נבחר.</p>	<p>הלל ומגילה</p> <p>פסוקי 'הודו' ו'אנא ה' הושיעא נא' נאמרים בניגון תחילת 'אקדמות'. קדיש 'תתקבלי' נאמר בניגון מיוחד לקדיש שלפני קריאת מגילה במועד, ויש שמתחילים בניגון זה כבר מ'אנא ה' הצליחה נא' ובאותו ניגון מסיים הש"ץ את הברכה החל מיכי לך טוב להודות', ובו ממשיך ואומר קדיש 'תתקבלי'. לפני הוצאת ספר תורה קוראים 'רות' בברכה על מגילה של קלף. אין מברכים 'שהחינו'. ובמקום בו נוהגים שהציבור כולו קורא את המגילה מתוך מחזורים מודפסים, אין מברכים עליה כלל. אחר קריאת המגילה, קדיש יתום</p>

אקדמות וקריאת התורה

הוצאה והכנסה בניגוני יום טוב.

יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבון העולם', כנהוג בימים נוראים.

בארץ ישראל: 'על הכל' נאמר בניגון.

'אקדמות' אומרים אחר קריאת פסוק ראשון בתורה. העולה לתורה אינו אומר

'אקדמות' כלל, לא את חרוזי הש"ץ ולא את חרוזי הציבור, משום הפסק ברכה שלו.

על פי גדולי פוסקי אשכנז ראוי לקורא בתורה להימנע מאמירת 'אקדמות' בעצמו,

ולהניח לאיש זולתו לאמרו, שהוא כדמות המתורגמן.

אין אומרים 'ארכי'.

בקריאת עשרת הדברות נוהגים לעמוד, ויש המקדימים לעמוד כמה פסוקים לפני

כן.

עשרת הדברות קוראים בטעם עליון. כשאומר הקורא את המילה 'לאמר'

שלפניה, מאריך בנגינה, וכן מאריך בכל מילה אחרונה של שמונה הדברות

האמצעיות, היינו במילים 'מצותי', 'לשוא' (השני), 'ויקדשהו', 'לך', 'תרצח', 'תנאף',

'תגנב', 'שקר'. אך אינו מאריך לא בדברה הראשונה ולא בדברה האחרונה.

להפטר קוראים את הרב.

חצי קדיש אחר קריאת התורה נאמר בניגון נבחר.

'מי שברך' לעולה האחרון בספר הראשון נאמר אחר הגבהתו. המגביה מוסר את

הספר למכובד בהוצאת הספר השני.

בארץ ישראל

ב'מי שברך' לעולי התורה אומרים: 'לכבוד התורה ולכבוד הרגל', 'ויזכהו לעלות לרגל עם כל ישראל אחיו'.
מכבדים את הרב בגלילה משום 'מי שברך' של 'מתנת יד'.

מתנת יד

הרב הוא הש"ץ עד סוף הכנסת ספר תורה.
לאחר ההפטרה מברכים עבור 'מתנת יד'. אחד מראשי הקהל אוהו ספר תורה בידו ומברך את הרב ב'מי שברך' של 'מתנת יד', ואחר כך אוהו הרב את ספר התורה ומברך ב'מי שברך' של 'מתנת יד' את כל הקהל. (המעוה שכל אחד קיבל על עצמו לתת כמתנת יד עבור לומדי תורה ועניי ארץ ישראל וירושלים, נאספות אחר החג ונשלחות ליעדן).
אין אומרים 'יזכור' ברגלים, כי אסור לעורר עצב בימי חיוב דאורייתא של שמחה, כמבואר בראשונים. המורגלים לאומרו כמנהג פולין, יכולים לאומרו בשעת אמירת 'מי שברך' של 'מתנת יד'.
'אשרי' תחילתו וסופו בניגוני ימים נוראים.
הרב בעצמו מכניס את הספרים לארון.

מוסף שבועות

הכנסת ספר תורה בניגוני יום טוב.
בחזרת הש"ץ אומרים את אזהרות 'אתה הנחלת'.
אחר האזהרות הש"ץ אומר 'אז שש מאות' בניגון 'בראש השנה יכתבון'.
ברכת כהנים **בארץ ישראל**: בניגון 'מתנת יד' **ובחוץ לארץ**: בניגון תחילת 'אקדמות'.
קדיש 'תתקבל' בניגון נבחר.

מנחה של יום טוב

'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, ושתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' – בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.

בתוך לארץ

ערבית ליל שני של שבועות

שרים 'מה טובו לפני ברכו'.
אומרים מערבות 'א-ל אלקים ה"'.
בברכת 'השכיבנו' אומרים את הביכור 'אשריך ישראל'.
אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'ידבר משה'.

בתוך לארץ

קידוש עם ברכת 'שהחיינו'. 'עלינו'. 'יגדל' בניגון יום טוב.

שחרית יום שני של שבועות

'אדון עולם', ברכת כהנים של שחרית, 'הודו' ו'אנא' שבהלל, נאמרים בניגון תחילת 'אקדמות'.

הש"ץ מתחיל בנעימת יום טוב 'הא-ל בתעצומות'.

את הברכה החל מ'א-ל ההודאות' אומר בניגון המיוחד לימי 'מתנת יד' וממשיך בו את חצי קדיש (ויש שממשיכים בניגון זה גם באמירת 'ברכו'). בקדיש זה כופלים לעילא ולעילא.

אומרים יוצר 'אילת אהבים', אופן 'ועתה בניס'. את סוף האופן מ'דרכי' עד 'יצורים' אומר הש"ץ בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף ראש השנה. הקהל ממשיך מ'ישמרו' עד 'קדושו', והש"ץ חוזר על כך באותו ניגון. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אנכי גדול בנועדים'. (במחזורי אשכנז המובהקים).

בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'ארץ מטה ורעשה' (במחזורי פולין-ליטא הן הקרובות לשחרית א' דשבועות). אומרים 'א-ל נא'.

בסדר המתחיל 'ובכן ה' קנני ראשית דרכו', השמיטו המדפיסים כמה שורות בקטעים המתחילים באותיות עי"ן עד רי"ש. נוסח הפיוט המלא מופיע בקובץ 'פיוטים וסליחות', תדפיס של 'מכון מורשת אשכנז'.

קדיש 'יתקבל' נאמר בניגון מיוחד לקדיש שלפני קריאת מגילה במועד, ויש שמתחילים בניגון זה כבר מ'אנא ה' הצליחה נא' ובאותו ניגון מסיים הש"ץ את הברכה החל מהמילים 'כי לך טוב' וממשיך בו ואומר קדיש 'יתקבל'.

מגילה וקריאת התורה

לפני הוצאת ספר תורה קוראים 'רות' בברכה על מגילה של קלף. אין מברכים 'שהחיינו'. ובמקום בו נוהגים שהציבור כולו קורא את המגילה מתוך מחזורים מודפסים, אין מברכים עליה כלל. אחר הקריאה אומרים קדיש יתום. הוצאת ספר תורה בניגוני יום טוב.

יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבון העולם', כנהוג בימים נוראים. 'על הכל' נאמר בניגון.

בימי שברך' לעולי התורה אומרים: 'לכבוד התורה ולכבוד הרגל', ויזכרו לעלות לרגל עם כל ישראל אחיו'.

הרב הוא חיוב לעלות לתורה משום 'מתנת יד'.

מכבדים את הרב בגלילה משום 'מי שברך' של 'מתנת יד' (סדר ומנהגי מתנת יד מובא בלוח המקביל לבני ארץ ישראל).

מוסף יום שני של שבועות

'אשרי' תחילתו וסופו בניגוני ימים נוראים.

בתוך לארץ

הכנסת ספר תורה בניגוני יום טוב. הרב בעצמו מכניס את הספרים לארון. בחזרת הש"ץ אומרים את האזהרות 'אזהרת ראשית'. אחר האזהרות אומר הש"ץ 'אז שש מאות' בניגון 'בראש השנה יכתבון'. ברכת כהנים נאמרת בניגון 'מתנת יד'. קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.

מוצאי יום טוב

במוצאי יום טוב אין אומרים 'לדוד ברוך' אך מאריכים באמירת 'והוא רחום' ו'ברכו' כבמוצאי שבת. הבדלה. ברכת הלבנה.

אסרו חג

בשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. אין נופלים אפים ואין אומרים 'למנצח'. **בארץ ישראל:** אומרים 'א-ל ארך אפים' לפני קריאת התורה, בניגון הימים שאין אומרים בהם תחנון. למחרת אסרו חג עד סוף שבעת ימי התשלומים אומרים תחנון.

פרשת נשא

כהן קורא עד 'בן אהרן הכהן' לפני 'ויפקד'. רביעי נחשב לעליה חשובה, בגלל קריאת ברכת כהנים שבסופה. בברכת כהנים, הקורא מאריך בנגינה במלות 'אמור להם' וקורא את שלושת הפסוקים של הברכה בהרמת קול. אחר מנחה שונים פרקים א'-ב' של אבות.

פרשת בהעלתך

את פסוקי המסעות קוראים בניגון מיוחד. חמישי קורא עד 'ויסעו', ששי – עד 'את רוחו עליהם'. אחר מנחה שונים פרקים ג'-ד' של אבות.

פרשת שלח

לוי קורא עד 'יכל נוכל לה', שלישי – עד 'מאד מאד', רביעי – עד 'את כל הארץ', חמישי – עד 'ריח ניחח לה'', ששי – עד 'הגר אתכם'. מחציתו השנייה של קדיש שאחר קריאת התורה, בניגון מיוחד מחמת ברכת החדש.

אין מזכירים נשמות ואין אומרים מי שברך לקהל. מברכים החדש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש תמוז יהיה ביום הרביעי וביום החמישי". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף יחדשהו, בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרו בניגון 'לכה דודי' של בין המצרים. אחר מנחה שונים פרקים ה'ו' של אבות.

תמוז

פרשת קרח

במנחה לוי קורא עד 'לחקת עולם'. אחר מנחה שונים פרקים א'ב' של אבות.

פרשת חקת

אחר מנחה שונים פרקים ג'ד' של אבות.

פרשת בלק

אחר מנחה שונים פרקים ה'ו' של אבות.

שבעה עשר בתמוז

ביום זה מתחיל הש"ץ לנגן את ניגוני התפילה המיוחדים לבין המצרים (ראה להלן). עוטפים את ספר התורה במעיל שחור. אומרים סליחות בחזרת הש"ץ בברכת 'סלח לנו' של חזרת הש"ץ אחר המילים 'כי פשענו'. סדר הסליחות הוא כמנהג אשכנז. את הפזמון 'שעה נאסר' אומר הש"ץ בנעימה מיוחדת. אחר אומרו את החרוז הראשון חוזר עליו הקהל באותה נעימה. הש"ץ ממשיך בניגון לומר את שאר החרוזים והקהל עמו בקול נמוך. בסופו חוזר הקהל לומר את הקטע הראשון בקול רם ובנעימה. לפני ברכת 'רפאנו' אומר הש"ץ ברכת 'עננו'. 'אבינו מלכנו' ניתקן לאמירה בעשרת ימי תשובה בלבד, ואין אומרים אותו בתענית ציבור בשאר ימות השנה. לפני הוצאת ספר תורה אומרים 'א-ל ארך אפים' בניגון הפזמון 'שעה נאסר'. במנחה, קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא הזכרת שמו, במילים: "יעמוד מפטיר". אחר קריאת התורה של מנחה מחזירים לספר התורה את המעיל הרגיל. 'שים שלום'. 'רבון העולמים' של תענית. בארץ ישראל עולים הכהנים לדוכן. אין אומרים 'אבינו מלכנו', ולא 'שומר ישראל'.

בין המצרים

ש"ץ אומר 'אדון עולם' בניגון מיוחד לימי חול של בין המצרים, והניגון יורד במילים: 'ה' לי ולא אירא', וכן יורד הניגון במילים 'על נטילת ידיים', 'מלך מהולל בתשבחות', 'אמן ואמן', 'הבחר בעמו ישראל באהבה'.
 בחזרת הש"ץ של שחרית ומנחה יורד הניגון במילים: 'מגן אברהם', 'מחיה המתים', 'יקרא זה אל זה ואמר', 'לעומתם ברוך יאמרו'. את ברכת 'ולירושלים עירך' כולה אומר בניגון ידוע של קינות, ואת חתימת הברכה – בניגון טעמי איכה. גם בסוף שלוש הברכות האחרונות משפיל את קולו, אולם במלה אחרונה של רצה וישים שלום' דהיינו 'לציון' ו'בשלום', שוב מגביה את קולו.
 בשני וחמישי, בתחנון, ב"הי אל-הי ישראל", את הקטעים שנאמרו בקול מסיימים בהשפלת קול. אומרים 'א-ל ארץ אפים' בניגון הפזמון 'שעה נאסר'. ש"ץ משפיל קולו בסוף חצי קדיש שאחר קריאת התורה.
 במנחה של ערב שבת וערב ראש חדש, בה אין אומרים תחנון, נעימת חזרת הש"ץ היא כבכל ימות השנה.

פרשת פינחס

'לכה דודי' נאמר בניגון מיוחד לשבתות בין המצרים.
 בשחרית אומרים את נוסח 'אמת ויציב' הרגיל. ש"ץ אומר בנעימת עצב ידועה 'על הראשונים' עד 'זולתך', אומרים זולת 'אל א-ל חי ארנך', תחילתו וסופו נאמרים בנעימה.
 מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, נאמרת בניגון מיוחד מחמת ברכת החדש.
 אין מזכירים נשמות ואין אומרים מי שברך לקהל.
 מברכים החדש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש אָב יהיה ביום הששי". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרו בניגון 'אלי ציון' ובו מתחיל אמירת 'אשרי'.

מנחם אב

ערב ר"ח אב

מסירים את הכתרים והרימונים מעל ספרי התורה.

ר"ח אב

חצי קדיש אחרי קריאת התורה נאמר בניגון מיוחד לר"ח אב. באותו ניגון אומר הש"ץ במוסף את הקטע מ'לששון ולשמחה' עד 'ולסליחת עון' ומשם ממשיך בניגון חול.

פרשת מטות - מסעי

לכה דודי' נאמר בניגון מיוחד לשבתות בין המצרים. בשחרית אומרים את נוסח 'אמת ויציב' הרגיל. ש"ץ אומר בנעימת עצב ידועה 'על הראשונים' עד 'זולתך', אומרים זולת 'אריות הדיחו', תחילתו וסופו נאמרים בנעימה.

בקריאת התורה כהן קורא עד 'בית אביה'. את פסוקי המסעות בפרשת מסעי קוראים בניגון מיוחד. בסיום הספר קורא הציבור כלפי המסיים את שתי המילים: חֶזֶק וְנִתְחַזַּק, כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל ב' י, יב (ולא שלש מילים: "חזק חזק ונתחזק"), העולה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה, ורק הקורא בתורה חוזר על קריאה זו. מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, נאמרת בניגון נבחר מחמת סיום הספר.

הקריאה למפטיר מתחילה מ'כאשר'. במוצאי שבת מבדילים בבית הכנסת ואף נותנים לנערים לשתות כבכל מוצאי שבת, אך רק לקטנים שאינם יודעים להתאבל על ירושלים (עד כבני עשר או אחת עשרה).

שיר המעלות אחרי הבדלה אומרים בלי ניגון.

שבת חזון – 'שווארץ שבת'

לובשים בגד חול בשבת חזון כדי לעשות היכר לאבלות, והקפידו על כך גדולי הפוסקים רבותינו שבאשכנז. אם בלבוש חליפה של חול כבר נעשה היכר, ניתן ללבוש את כל השאר – כובע, כתונת, נעלים – של שבת.

'לכה דודי' נאמר בניגון 'אלי ציון', וממשיכים בה באמירת 'מזמור שיר ליום השבת' ויהי מלך'. הפסוק האחרון, 'עדותיך נאמנו', נאמר בניגון שבת. יש נוהגים שש"ץ אומר 'מגן אבות' בניגון עצוב מיוחד.

בשחרית אומרים 'אדון עולם' בניגון יום הכפורים ומסיימים בקול נמוך כל חרוז שבו סוף ניגון. 'ברוך שאמר' נאמר בניגון פשוט. אין מאריכים ב'הכל יודוך' וביא-ל אדון'. הש"ץ אומר את הקטע מ'לא-ל אשר שבת' עד 'ביום שבת קדש' בניגון מיוחד של עצב, ובישמך ה' אלקינו חוזר לניגון שבת.

אומרים אהבה 'אותך כל היום' (הנוסח הנכון ללא שיבושי הצנזורה מופיע בתדפיס המחולק בבתי הכנסת), נוסח 'אמת ויציב' הרגיל, ובשבת זו אין הש"ץ משמיע 'על הראשונים' בנעימה, אך מסיימו בניגון שבת, ומתחיל זולת 'אלקים באזנינו' בניגונו המיוחד.

בקריאת התורה מתחילים לקרוא ללוי מהפסוק 'איכה אשא', בניגון הרגיל ולא בניגון איכה.

חצי קדיש אחר קריאת התורה נאמר בניגון מיוחד לשבת חזון. הרב קורא את ההפטרה בניגון 'איכה', ומפסוק 'לכן נאם האדון' – בניגון טעמי ההפטרה. את הפסוק האחרון של ההפטרה אומר הקהל בקול רם, ואחר כך המפטיר.

לאחר אמירת 'יקום פורקן', מזכירים נשמות בלחש מתוך ספר הזכרת נשמות המכונה 'ממורבנד'. תחילה קורא הש"ץ כנהוג בכל שבת את הזכרה של שלושת

הנפטרים האחרונים שהלכו לעולמם ושנרשמו בו, וכן את ההזכרה של שלושה נפטרים קודמים, לפי סדר הופעתם בספר. לאחר מכן מתחיל את ההזכרה המיוחדת לשבת זו, היינו את נשמות הרוגי הקהילות בגזירות תתנ"ו, גזירות ק"ט ושאר גזירות, וכן את נשמות גדולי החכמים הנזכרים בספר. אם ארוכה מאוד רשימת ההזכרות, יש המפצלים את ההזכרה, דהיינו שמלבד הש"ץ אומר אחר עמו חלק מוגדר של סדר ההזכרה בזמן שהש"ץ אומר את חלקו.

אחרי 'אשרי', הקהל עומד על רגליו והש"ץ אומר בנעימה עצובה 'אב הרחמים' והקהל אומרו עמו בלחש. הנוסח הנכון הוא: **וַיִּקְרָא בְּיָמֵינוּ לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דָּם עֲבָדָיו הַשְּׂפוּךְ** (הנוסח המודפס שובש בידי הצנזורה). הש"ץ נוטל את ספר התורה וממשיך בניגון של 'אב הרחמים' 'יהללו'.

בקדושת מוסף אומר הש"ץ את הקטע 'והוא ישמיענו' עד 'כתוב לאמר' בניגון חצי הקדיש שאחר קריאת התורה.

מנחה וסעודה שלישית בשבת חזון

במנחה אין אומרים 'צדקתך', אף על פי כן אין אומרים את סופו של קדיש שלם בניגון נבחר.

אף שבכל שבתות השנה הקפידו רבותינו להקדים סעודה שלישית לתפילת מנחה, בשבת זו יש מהם שהנהיגו להקדים מנחה ולסעוד אחריה, כדי לצאת חובת סעודה המפסקת באותה סעודה, ויש מרבתינו שגם בשבת זו נהגו בסעודה שלישית לפני מנחה ובה יצאו ידי חובת סעודה המפסקת.

ליל תשעה באב

חולצים מנעלים אחר 'ברכו', והש"ץ חולץ לפני 'ברכו'. בדורות האחרונים נהגו להכין נעלי תשעה באב מערב שבת בחדר הסמוך לבית הכנסת. כיום במקומות שמאחרים את תפילת ערבית יש האומרים 'ברוך המבדיל' אחר צאת הכוכבים וחולצים מנעליהם לפני לכתם לבית הכנסת. אין אומרים 'לדוד ברוך' ו'למנצח בנגינות'.

אחר 'ברכו', מהפכים את הפרוכת, המפות והמכסאות (ואין מסירים אותם), אך מסירים את החלק העליון והנפרד של הפרכת ('כפורת'). ש"ץ מתפלל בלי עטיפת טלית.

מתפללים בקול נמוך דרך אבל, וכל מה שהש"ץ אומר בקול יש לו ניגון ידוע מיוחד לתשעה באב, עצוב ונמוך מאד.

יש עומדים בתפילה עד אמירת 'איכה'.

בשמונה עשרה אומרים 'אתה חוננתנו'.

מכבים את רוב האורות, אחר שמונה עשרה.

אחר שמונה עשרה אומרים קדיש שלם בלא 'תתקבל'. אין אומרים 'ויהי נועם' ו'ויתן לך' ואין מבדילים.

לפני קריאת 'איכה' ש"ץ מברך בקול ברכת 'בורא מאורי האש', ויחידים מברכים לעצמם בלחש. יש המברכים בשובם לביתם ומוציאים בה ידי חובה את בני ביתם.

הקורא והש"ץ יושבים על מדרגה שלפני ארון הקודש, והקהל על הקרקע או על מושבים נמוכים.

הקורא מברך על המגילה. בכל פרק ופרק מרים הקורא קולו יותר מקודמו. כשמגיע החזן לפסוק 'השיבנו', מקדים הקהל ואומרו בקול רם, וחזן חוזר עליו, ואומר 'כי אם' עד 'עד מאד', וחוזר הקהל לומר את הפסוק 'השיבנו' ואחריו החזן. ש"ץ אומר את הקינות בקול ובניגונייהם, והציבור אומרן עמו בקול נמוך. מדלגים את הקינה השניה, 'בליל זה יבכיון'. אחר הקינות עומדים ואומרים 'ואתה קדוש' בקול נמוך. קדיש שלם בלא 'יתקבל'. 'עלינו'. יוצאים מבית הכנסת בלי אמירת שלום. אין מברכים את הבנים במוצאי שבת זו.

שחרית בתשעה באב

עוטפים את ספר התורה במעיל שחור. אחת מחמש ההשכמות. התפילה כולה נאמרת בקול נמוך דרך אבלות, וכל מה שהש"ץ אומר בקול יש לו ניגון ידוע מיוחד לתשעה באב, עצוב ונמוך מאד. אין הש"ץ משמיע את ניגוני בין המצרים. סדר ברכות השחר הוא כבכל יום ואין משמיטים מהן את ברכות 'שעשה לי כל צרכי ויעוטר ישראל'. בחזרת הש"ץ אומרים את הקרובות 'אאביך', והש"ץ אומר 'עננו'. הש"ץ אומר 'או"א ברכנו' אבל אין הכהנים עולים לדוכן. אחר שמונה עשרה, חצי קדיש. אומרים 'א-ל ארץ אפים'. עולים לתורה בלא טלית, ומברכים את ברכת התורה בקול עצוב. לפני ברכת התורה מברכים בלחש את ברכת: 'ברוך דיין האמת', ויש המברכים אותה בשם ומלכות. קוראים בתורה בקול נמוך ועצוב בלא טעמים. אין מברכים את העולים ב'מי שברך', ואין הם אומרים 'יישר כחי למכבדם לעלות'. לישראל קוראים לעלות לתורה בלא הזכרת שמו אלא בקריאה: 'יעמוד מפטיר'. קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בנעימת עצב. את ההפטרה בשחרית אומרים בקול בכי בלא טעמים (אף לא בטעמי איכה), כמו בקריאת התורה. 'יהללו'. יושבים על הקרקע ואומרים קינות, והש"ץ יושב על מדרגה שלפני ארון הקודש. כל קינה וקינה נאמרת בקול מתחילתה ועד סופה, בניגונים נבחרים עצובים, על ידי אנשי הקהל, בזה אחר זה, כל אחד בתורו קינה אחת או יותר. יש קינות שיש להן ניגון מיוחד, והשאר בניגוני קינה רגילים. יש קהילות בהן הש"ץ מקונן את י"ז הקינות הראשונות. הקהל אומר כל קינה בקול נמוך יחד עם המקונן בקול רם. מדלגים את הקינה 'ארזי הלבנון', ואומרים במקומה 'אלי ציון' בניגונה הידוע, בישיבה. אחר 'אלי ציון' מתחילים לומר את הציונים. הציון השני נאמר על ידי החשוב שבקהל. בסוף הקינות אומרים את החרוז 'עד אנה בכיה' ואת הקינה 'אז בחטאנו' בנגון 'אלי ציון'.

חזן עומד ואומר 'אשרי' ויובא לציון' (בלא פסוק 'ואני זאת בריתי'), קדיש שלם בלא 'תתקבלי'.
 אומרים 'קרבו גויים'. קדיש יתום. 'עלינו'. אין אומרים שיר של יום ו'שיר מזמור לאסף'.
 אין קוראים 'איכה' בציבור.
 אחר יציאת בית הכנסת הולכים לבית קברות, מסבבים אותו, ואין מתפללים על הקברים.
 אחרי שחרית, השמש מעביר את המעיל השחור לספר תורה שקוראים בו במנחה.

מנחה בתשעה באב

מניחים טלית ותפילין. הש"ץ מברך עליהם בקול רם ואז מתחיל 'אשרי'.
 מעלים לתורה את שלושת עולי התורה של שחרית ומברכים אותם ב'מי שברך'.
 במנחה קוראים בתורה בטעמי המקרא, והעולים לתורה מברכים ברכותיה בניגון הרגיל של כל השנה.
 לישראל קוראים לעלות לתורה בלא הזכרת שמו אלא בקריאה: 'יעמוד מפטיר'.
 אחרי קריאת התורה של מנחה עוטפים את ספר התורה במעיל של כל השנה.
 אומרים 'נחם', 'עננו', 'שים שלום' ו'רבון העולמים' של תענית.
 חזרת הש"ץ נאמרת בלי ניגוני בין המצרים.
 יש שנהגו שהש"ץ מסיים ברכת 'עננו' ו'נחם' בניגון 'שומע תפלה'.
בארץ ישראל: כהנים עולים לדוכן.
 קדיש 'תתקבלי'. 'עלינו'.
 בסוף מנחה אומרים שיר של יום ו'שיר מזמור לאסף' שלא נאמרו בשחרית, ולאחריהם קדיש יתום.

מוצאי תשעה באב

לפני ערבית אומרים 'שיר המעלות הנה ברכו' וחצי קדיש, כבכל מעריב בזמנו בחול.
 מחזירים את הפרוכת והכיסויים.
 לפני 'עלינו' מבדילים על הכוס בלבד, בלא נר ובשמים, וקטנים שותים את היין.
 אין מברכים ברכת הלבנה במוצאי ט' באב, וממתיינים בברכה עד ליל י"א באב.
 בשנה זו אין ממתיינים עד מוצאי שבת 'נחמו', מפני שחל אחרי סוף זמן ברכת הלבנה.

ט"ו באב

במנחה שלפניו אומרים תחנון.
 בשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.
 'א-ל ארך אפים' נאמר בנעימה.
 אין האבל עובר לפני התיבה אף לא 'אשרי' ו'למנצח'.
 ט"ו באב הוא יומא דמפגרי ביה המלמדים ותלמידיהם אחר חצות, ואוכלים ושותים מעט יותר לשמחת היום.

פרשת ואתחנן – שבת נחמו

החל מליל שבת זו עד ליל שבת 'שובה' אומר הש"ץ את סוף הקדיש לפני העמידה, בניגון המסולסל, דמוי התקיעות, השברים והתרועה, המקובל בחצי הקדיש שלפני מוסף ימים נוראים.

בשחרית הש"ץ אומר את ברכת 'יוצר אור' עד סוף החרוז 'אור עולם' בניגון ימים נוראים. אומרים יוצר 'ארוממך אלקי', אופן 'שאו מנחה' בניגון ידוע, נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אמת משל היה'.

כהן קורא עד 'כלכם היום'. נהגו לעמוד בשעת קריאת עשרת הדברות. יש המקדימים לקום כמה פסוקים לפני כן כדי שלא להבדיל בין דברי תורה, ולפיכך נהגו שאין עושים 'אנכי תחלת פרשה'.

עד 'לאמר' קוראים בנגינה רגילה. את עשרת הדברות קוראים בציבור בטעם העליון, וביחיד – בטעם התחתון.

פרשת 'אנכי' נקראת בקול רם. כשאומר הקורא את המלה 'לאמר' שלפניה, מאריך בנגינה, ובדברות עצמן מאריך במלים 'מצותי', 'לשוא' (הב'), ויקדשהו, 'לך', 'תרצחי', 'תנאף', 'תגנבי', 'שקרי', 'שוא'. חמישי קורא עד 'ובשעריך'.

מחציתו השניה של הקדיש אחר קריאת התורה נאמרת בניגון נבחר. בסוף קדושה אחר עניית הקהל: 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם יוסיף'.

משבת זו עד חדש מרחשון של השנה הבאה אומרים קדיש 'תתקבל' שלאחר מוסף בניגון נבחר.

במנחה הפסוק האחרון של קריאת שלישי נקרא בהרמת קול.

פרשת עקב

כהן קורא עד 'יחיה האדם', לוי – עד 'אשר נתן לך', שלישי – עד 'כאשר דבר ה' לך', רביעי – עד 'ובזרעך הנטויה', חמישי – עד 'לתת להם', ששי – עד 'חלב ודבש'.

הפסוק האחרון של קריאת לוי נקרא בהרמת קול.

מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה נאמרת בניגון מיוחד מחמת ברכת החדש.

אין מזכירים נשמות ואין אומרים מי שברך לקהל. מברכים החדש. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש אלול יהיה ביום שבת קדש הבא עלינו לטובה ולמחרתו ביום הראשון". הקהל אינו חוזר על ההכרזה, אלא אומר תיכף 'יחדשהו' בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרו באחד מניגוני הימים הנוראים, וממשיך בו בתחילת 'אשרי'.

במנחה, כהן עד 'לפניכם היום'.

פרשת ראה – א' דראש חדש

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה.

לפני תפילת העמידה של ערבית ליל שבת מכריזים: 'יעלה ויבא'.
 בשחרית אומרים 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שמוציאים בהן שני ספרי תורה.

אומרים יוצר של שבת וראש חודש 'אלקינו אלקים אמת', אופן 'לך אלים' בניגון, נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מעל הראשונים 'אומרים אותו בניגון, זולת 'אמונתך אמת'.

'הודו' ו'אנא' בהלל נאמרים בניגון נבחר.

חצי הקדיש שלאחר קריאת התורה נאמר בניגון המיוחד לר"ח אלול ושבת שובה. ה'מי שברך' לעולה האחרון בספר הראשון נאמר אחר הגבהתו. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני.

מפטירים 'השמים כסאי'.

בעמידה של מוסף, בברכת 'אתה יצרת', בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן ראש חודש, אומרים: 'זה קרבן שבת וקרבן ראש חודש פאמור'.

בסוף קדושה של מוסף אחר עניית הקהל: 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם ישכיל'. [אחר המילים 'היותה חפשית', יש להוסיף את החרוז שהושמט על ידי הצנזורה: 'העובד כה' יפחץ פעל יד לקח פושית, חזק זעמו קמיו יפיץ חרישית']. נוסח מדויק על פי כתבי יד מופיע בתדפיס 'קובץ פיוטים וסליחות' של מכון מורשת אשכנז.

'לדור ודור' נאמר בניגון שבת, 'האל-הקדוש' – בניגון יו"ט, עד 'כאמור', 'וביום השבת' – בניגון שבת, עד 'זה קרבן שבת', ומיקרבן ראש חודש כאמור, ובראשי חדשיכם' – בניגון יו"ט, 'ישמחו' – בניגון שבת, 'אלקינו' עד 'לטובה ולברכה' – בניגון יו"ט, 'לששון ולשמחה' וכוליה עד 'עון' – באחד מניגוני הימים הנוראים, 'כי בעמך' עד סוף העמידה – בניגון שבת.

קדיש 'יתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.

במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'יתקבל' עד הסוף.

בראש חודש אין אָבל עובר לפני התיבה בכל ג' התפילות, והיינו גם בערבית של מוצאי שבת. במוצאי שבת לפני שמונה עשרה מכריזים: 'ראש חודש'.

אלול

ראש חודש אלול

חצי הקדיש שלאחר קריאת התורה נאמר בניגון המיוחד לר"ח אלול ושבת שובה, ובאותו ניגון אומר הש"ץ את הקטע מ'לששון ולשמחה' במוסף.

מתחילים לתקוע בשופר בבוקר יום א' דר"ח אלול, אחר תפילת מוסף. בשנה הזו מחמת שבת מתחילים לתקוע ביום שני של ראש חודש.

ימי חול ושבתות

בכל יום חול תוקעים ג' פעמים תשר"ת אחר תפילת שחרית (או מוסף) ושוב אחר תפילת ערבית (ולא אחרי מנחה), ומפסיקים לתקוע שלושה ימים לפני ראש השנה. אין אומרים 'לדוד ה' אורי' אחרי התפילות.

בלילי שבתות אומרים את ברכת 'השכיבנו' בניגון מיוחד. הש"ץ אומר את סוף הקדיש לפני העמידה בניגון הנהוג מאז שבת 'נחמו' ועד שבת 'שובה'. קדיש 'תתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר. במוצאי שבתות אומרים 'והוא רחום' ו'ברכו' בניגון מיוחד לחדש אלול.

פרשת כי תצא

אחר הפטרת 'רני עקרה' מוסיפים את הפטרת 'עניה סוערה' שנחתה בפרשת ראה מפני הפטרת 'השמים כסאי'. בקריאת התורה של מנחה בפסוק 'השקיפה' בסוף הקריאה, מרים הקורא את קולו.

פרשת כי תבא

בפסוק 'השקיפה' בסוף קריאת הלוי מרים הקורא את קולו. רביעי קורא עד 'באר היטב', חמישי – עד 'ברוך טנאך ומשארתיך'. לתוכחה קוראים לעלות לתורה בזה הלשון: "יעמוד מי שירצה". בתוכחה, הקורא מנמיך את קולו מהפסוק "והיה אם לא תשמע" עד "בספר הזה", ומגביה את קולו מ"ליראה" עד "את ה' אלקיך", מנמיך את קולו עד "ואין קנה" ומגביה את קולו עד הסוף. אחרי עלייתו, מברכים אותו בימי שברך' בנוסח מיוחד בנוסף ל'מי שברך' הרגיל, ובשניהם מזכירים אותו בשמו. בקריאת התורה של מנחה, הפסוק האחרון, מהמלה 'והנגלות', נקרא בהרמת קול. 'והוא רחום' בערבית של מוצאי שבת מנגן הש"ץ בניגון של חצי קדיש שלפני מוסף ימים נוראים, ומאריכים בו ביותר.

סליחות

הש"ץ של סליחות עובר לפני התיבה ערבית שלפניהן ושחרית שאחריהן, אך לא למנחה. אָבֵל ובעל 'יארצייט' יכולים לעבור לפני התיבה בימי הסליחות שלפני ראש השנה, ברם אָבֵל אינו הש"ץ בעשיית. סדר הסליחות הוא של מנהג אשכנז הגדול (פד"מ ובנותיה). פותחים באמירת 'אדון עולם' בניגון מיוחד לימי הסליחות, וממשיכים באמירת 'לך ה' הצדקה'. חצי קדיש נאמר, בניגון חול, בגמר 'א-ל ארך אפים' וי"ג מידות. מקפידים לומר את פסוקי ההקדמה של כל סליחה וסליחה, וש"ץ מסיים אמירתם בניגון מיוחד החל מ'כי לא על צדקתינו' עד 'ועל עמך'. לפזמונים יש ניגונים קבועים, הרבה מהם נאמרים בניגון של פזמון היום הראשון 'במוצאי מנוחה'. בימי ד' ו' ז' של סליחות ניגון הפזמון הוא של 'מלאכי רחמים'. כל פזמון נאמר בקול רם על ידי הש"ץ בנעימתו. בגמר אמירת הבית הראשון, חוזר עליו הקהל באותה נעימה. הש"ץ ממשיך בניגון לומר את שאר הבתים, והקהל

עמו בקול נמוך. בכל בית הוא מוסיף את החרוז החוזר של סוף הבית הראשון (כגון בפזמון יום א' במוצאי מנוחה, מוסיפים בכל בית את החרוז החוזר: 'לשמוע אל הרנה ואל התפלה'). בסופו של הפזמון כולו חוזר הקהל לומר את כל הבית הראשון בקול רם ובנעימה.

לפיוטי 'עקדה' ו'חטאנו' יש ניגונים קבועים מיוחדים. את נוסח 'או"א תבא לפניך' שבהקדמת הוידוי אומר הש"ץ כולו בניגון, והקהל עמו. בהמשך ההקדמה אומרים 'שאיך אנו עזי פנים'.

הוידוי 'אשמנו בגדנו' נאמר בימי הסליחות שלוש פעמים ובלחש. החרוזים של 'עננו ה', לפחות בחלקם האחרון, נאמרים על ידי הש"ץ בניגון מיוחד, והקהל עונה: 'עננו על כל אחד מהם, היינו שהש"ץ אומר 'עננו ה', והקהל אומר: 'עננו'. יש המקפידים על כך גם בפיוט 'מי שענה לאברהם בהר המוריה', שהקהל משיב: 'הוא יעננו'.

אחר נפילת אפים ממשיכים לשבת עד 'ואנחנו לא נדע מה נעשה'. 'מְחַא וּמְסָא' נאמר בניגון מיוחד. 'מכניסי רחמים' נאמר כולו בניגון נבחר. 'מְרַן דבשמיא' וכן 'שומר ישראל' נאמרים בניגון 'אדר הוד'.

אם החלו הסליחות לפני עלות השחר, ונסתיימו אחר עלות השחר, הקהל הולך ליטול את ידיו בגמר הסליחות.

כשמתחילים את הסליחות לפני עלות השחר והש"ץ מעוטף בטלית שאולה, הריהו מסירה מעליו בין קדיש 'תתקבל' של סליחות לברכות השחר, ולפני 'ברוך שאמר' מתעטף בטלית שלו וכן מניח תפילין ומברך את שלש הברכות בקול כדרכו בכל ימות השנה.

אחר קדיש 'תתקבל', אין החזן אומר 'אדון עולם' שנית, אלא פותח מיד בברכת 'על נטילת ידים' בניגון ימים נוראים, וממשיך בניגון חול בברכות השחר, כולל ברכת התורה לפני הקרבנות.

יום רביעי של סליחות

אין אומרים את הבית האחרון של הפזמון 'ה' שמעה' המתחיל 'שפטינו', שנועד לאמירה ביום הכפורים בלבד.

יום ששי של סליחות

בסליחות אומרים את החטאנו 'אדון משפט בקרבך' במקום 'אבותי כרבת ריבם'. אין תוקעים בשופר.

פרשת נצבים

שבת שבתוך ימי הסליחות פוסקים מלומר 'הכל יודוך' בסירוגין. הפסוק האחרון של קריאת שלישי, מהמלה 'והנגלות', נקרא בהרמת קול. מפטיר מתחיל מ'הגדת' ואין חוששין ל'אין פותחים בדבר רע' מכיון שקראו את זה כבר.

'והוא רחום' בערבית של מוצאי שבת מנגן הש"ץ בניגון של חצי קדיש שלפני מוסף ימים נוראים, ומארכים בו ביותר.

ערב ראש השנה

מתענים בערב ראש השנה, ואין נוהגים להשלים את התענית. בשני הפזמונים פותחים את ארון הקודש. פזמון 'ירצה צום עמד' נאמר בניגון 'שופט כל הארץ', ולפזמון 'זכור ברית אברהם' יש ניגון משלו. בפזמון זה, אחרי שהקהל חזר אחר השייץ לאמר את הקטע הראשון עד 'למען שמך' כמו בפזמון רגיל, השייץ ממשיך 'אבדנו' עד 'למען שמך' והקהל חוזר אחריו את כל הקטע השני הזה. אם האיר היום אין אומרים תחנון בסוף הסליחות. מאריכים באמירת 'ברכו' בשחרית בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.

בשחרית לעולם אין אומרים תחנון ולא 'למנצח'. אחר התפילה עושים 'התרת נדרים' בבית הכנסת. אומרים בה 'ואפילו נזירות שמשון'.

אחר יציאת בית הכנסת הולכים לבית הקברות, אומרים שם תחינות לבית הקברות (ולא תהלים שנאסרה אמירתם ליד קברים מחמת 'לועג לרש') ונותנים צדקה לעניים.

ברית מילה בערב ראש השנה

אם חל ברית מילה בערב ראש השנה, אין אומרים את הסליחה לברית מילה 'אל תפר בריתך' ולא את הפזמון של ה'ירוקח' לברית מילה 'זכר ברית אברהם – אות ברית', שהרי ממילא אומרים את הפזמון 'זכר ברית אברהם – אבדנו מארץ'. בערב ראש השנה, שהוא יום תענית, עורכים את סעודת ברית המילה לפני חצות וסועדים בה כל הקרואים, אף אם רבים המה ואף בלא התרת נדרים.

*Support
Machon Moreshes
Ashkenaz!*